

Diakonian tutkimus

Journal for the Study of
Diaconia

DTS | Diakonian
tutkimuksen seura

Diakonian tutkimus

Journal for the Study of Diaconia

SISÄLLYS

Kirjoittajat

2

Pääkirjoitus

Marjaana Seppänen Hiljainen tieto ja hiljaisten tieto3

Artikkelit

Heikki Hiilamo Laman uhrien auttaminen diakoniatyössä 1990-luvulla7

Raili Gothóni & Auli Vähäkangas Toivon häivähdyksiä hiv-tartunnan saaneiden ja ylivelkaantuneiden arjesta27

Kirjoitukset

Kaisa Kinnunen Sairas köyhyys – tutkimus sairauteen liittyvästä huono-osaisuudesta diakoniatyön näkökulmasta46

Katri Suhonen Mitä hiljainen tieto on hengellisessä työssä54

Jukka Seppänen Psykkisiin kriiseihin liittyvä hengellinen tuki ja sielunhoito65

Tony Addy New Trends in Nordic Community Work76

Kolumni

Anni Tsokkinen Diakonian tutkimuksen talossa81

Kirjallisuus

Antti Saarelma (toim.). Homoseksuaalisuus kristillisessä ihmiskuvassa ja lainsäädännössä (Auli Vähäkangas)83

Virpi Mäkinen & Anne Birgitta Pessi (toim.). Kerjääminen eilen ja tänään. Historiallisia, oikeudellisia ja sosiaalipoliittisia näkökulmia kerjäämiseen (Johannes Niska-Virta)86

Kaisa Kinnunen (toim.). Sairas köyhyys. Tutkimus sairauteen liittyvästä huono-osaisuudesta diakoniatyössä (Eila Jantunen ja Marja Lindholm)88

Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.). Sosiaalityö ja teoria (Marjaana Seppänen)91

Diakonian tutkimus I / 2010 kirjoittajat

Tony Addy
Head of International Education
Diak South, Järvenpää
tony.addy@diak.fi

Raili Gothóni
Yliopettaja, dosentti
raili.gothoni@diak.fi

Heikki Hiilamo
Tutkimusprofessori
Kansaneläkelaitos
heikki.hiilamo@kela.fi

Eila Jantunen
Lehtori
Diakonia-ammattikorkeakoulu
eila.jantunen@diak.fi

Kaisa Kinnunen (FM)
kaisa.kinnunen@luukku.com

Marja Lindholm
Lehtori
Diakonia-ammattikorkeakoulu
marja.lindholm@diak.fi

Johannes Niska-Virta
Kehittämispäällikkö, yhteisödiakoni
Helsingin diakonissalaitos
johannes.niska-virta@hdl.fi

Jukka Seppänen (TM, FM)
Maasotakoulun sotilaspastori
jukka.seppanen@mil.fi

Marjaana Seppänen
Professori
Lapin yliopisto
marjaana.seppanen@ulapland.fi

Katri Suhonen (PsT), diakoni-sosionomi
(AMK)
Vammaistyöstä vastaava työalasihteeri
Kirkkohallitus/KDY
katri.e.suhonen@jyu.fi

Anni Tsokkinen (FT)
Vs.yliopettaja
anni.tsokkinen@diak.fi

Auli Vähäkangas
Yliopistonlehtori
Helsingin yliopisto
auli.vahakangas@helsinki.fi

Hiljainen tieto ja hiljaisten tieto

Kun ajanlasku kääntyi 2000-luvulle, jokin oli suomalaisen kirkon ja erityisesti sen diakonian suhteen muuttunut. Kirkosta tuli 1990-luvun laman yhteydessä aiempaa selkeämmin yhteiskunnallinen toimija; siitä tuli köyhien ja eri tavoin laman vammauttamien ihmisten puolustaja. Nopeasti käynnistettyjen ruokapankkien välityksellä se myös antoi käytännöllistä apua. Kirkko toimi tilanteessa, jossa muut auttajat halvaantuivat. Piispat antoivat kasvot sosiaalisen vastuunsa tuntevalle kirkolle ja kirkko – ja varsinkin sen diakoniatyö – sai ennenäkemättömän myönnteistä julkisuutta.

Diakonian profiiliin muutosta on selitetty ulkoisilla tekijöillä; seurakunnat reagoivat laman vaikutuksiin yhtenä rintamana. *Heikki Hiilamon* mukaan asia ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen. Hän tarkastelee artikkelissaan kirkon reagoimista lamaan tutkimalla diakoniatyön muutoksia hiippakuntatasolla. Tarkempi analyysi paljastaa, että eri hiippakunnat toimivat eri tavoin. Läheskään kaikkien kohdalla kehitys ei vastannut sitä kuvaa, joka meille on kirkon toiminnasta 1990-luvun laman aikana muodostunut. Osassa hiippakunnista laman myötä kasvanut taloudellinen hätä ei näyttänyt vaikuttavan lainkaan diakonian toimintatapoihin ja painopisteisiin. Hiilamo löytää artikkelissaan yhden selityksen eroille: diakonin koulutuksen saaneiden työntekijöiden osuus seurakuntien diakoniatyöntekijöistä näytti liittyvän lamaan reagointiin. Niissä hiippakunnissa, joissa oli muita suurempi osuus diakoneja, seurakunnat pyrkivät auttamaan laman uhreja jakamalla ruokaa apua sekä lisäämällä vastaanottotoimintaa ja työkäisten kohtaamista. Vaikka koulutus on Hiilamonkin mukaan vain yksi mahdollinen selitys ja lisätutkimusta tarvitaan, havainto on mielenkiintoinen. Se on myös diakonikoulutuksen kannalta merkittävä. Yhteiskunnallisesti painottunut diakonikoulutus on selvästi synnyttänyt ymmärrystä köyhyydestä ja huono-osaisuudesta yhteiskunnallisina ilmiöinä ja lisännyt valmiuksia nopeaan vastaamiseen muuttuneissa olosuhteissa. Samalla on toteutunut diakonian perusajatukseen kuuluva tavoite mennä sinne, mihin muu apu ei yletä (tai ei ole vielä ehtinyt). Kirkon sosiaalityöllä on siis vahva tilaus, mutta toisaalta uudenlaisia – tai uudestaan entisenlaisia – odotuksia on kohdistettu myös terveydenhuollon koulutuksen saaneiden diakoniatyöntekijöiden suuntaan. Kun

perusterveydenhuolto alkaa olla lähestulkoon kriisissä, diakonisojen panoksella olisikin taas käyttöä kaiken muun ohella terveydenhuollollisten toimenpiteiden toteuttamisessa kunnallisen terveydenhuollon rinnalla.

Diakonia-alan koulutuksessa on kyse eksplisiittisen tiedon siirtämisestä. Vähintään yhtä tärkeää on hiljainen tieto, jonka ilmenemismuotoja ja siirrettävyyttä *Katri Suhonen* on väitöskirjassaan tarkastellut. Tässä DT:n numerossa julkaistu lectio tiivistää hiljaista tietoa koskevat käsitykset ja väitöskirjan päätulokset. Suhosen mukaan pappien ja diakoniatyöntekijöiden työssä ilmeni paljon hiljaista tietoa. Tietoa voitaisiin siirtää paljon nykyistä paremmin, jos siihen saataisiin mahdollisuuksia. Tässä kirkko organisaationa on avainasemassa. Hiljaisen tiedon käsitteeseen sisältyy ajatus tiedon positiivisesta ja rakentavasta luonteesta. Se on yksilön hallinnassa olevaa tietoa, mutta toisaalta vahvasti kiinni organisaatiossa ja työyhteisöissä. Mutta onko kaikki hiljainen tieto sellaista, joka vie työskentelyä sen tavoitteiden näkökulmasta oikeaan suuntaan? Kuten muuallakin, diakoniatyössä hiljaisen tiedon ja kertyneen viisauden lisäksi voidaan myös siirtää sellaista tietoa ja työn tekemisen kulttuuria, joka ei edistä diakonian toteutumista sellaisena kuin sen vuosituhanasia vanha lähtökohta sovellettuna tämän päivän yhteiskunnallisiin olosuhteisiin edellyttäisi. Onko niin, että joissakin hiippakunnissa se, mikä siirtyy, onkin muutoksia vastustava ja omaa, henkilökohtaista työnäkyä korostava ymmärrys diakoniasta? Kyse ehkä onkin enemmän toimintakulttuurin kuin hiljaisen tiedon siirtymisestä. Kuten Heikki Hiillamo toteaa, hiippakuntien välisissä eroissa voi olla kyse paljosta muustakin. Itse nostaisin erityisen tärkeäksi asiaksi diakoniatyön johtamisen. Hyvin johdettu ja organisoitu sekä yhdessä sisäistettyjen linjausten kautta toteutuva diakoniatyö pystyy toteuttamaan tarkoitustaan paljon paremmin kuin hajanainen joukko ihmisiä, jotka toimivat kukin parhaaksi näkemällään tavalla.

Niille, jotka elävät köyhyydessä ja muiden vaikeiden kysymysten parissa, kirkon ja sen diakoniatyön profiiliin muutos antaa toivoa. Kovenevien arvojen yhteiskunnassa kirkon tehtävänä on yhä vahvemmin tuoda esille niiden tietoa, joilla ei ole mahdollisuutta itse tuoda sitä esille. Kun kirkon sisällä siirtyy hiljainen tieto, ulospäin kirkon tulee olla hiljaisten tiedon esille tuoja. Kun 1990-luvun laman aikaan hyvinvointivaltion perusrakenteet joten kuten säilyivät, käynnistyi laman jälkeen (Raija Julkusen termin) hiipivä muutos. Siinä hyvinvointivaltion peruseriaatteen nakertuvat vähitellen, ja sellaiset perusarvot kuten oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo joutuvat koetukselle. Siksi kirkon on syytä olla hereillä ja puolustaa niitä, joilta muutos vie jo valmiiksi vähäisiä elämisen perusedellytyksiä. Uusi lama on

nyt päällä, eikä vielä ole mahdollista analysoida sen vaikutuksia. Diakoniatyössä laman vaikutukset kuitenkin näkyvät, ja ovat näkyneet tällä kertaa aiempaa lamaa nopeammin. Kirkko on toiminut aktiivisesti kuten 1990-luvullakin, mutta lama-ajan diakoniatyön uutuusarvo ja samalla medianäkyvyys ei ole nyt niin suuri kuin edellisen laman aikana. Silti kirkko on ollut mediassa esillä vahvasti. Jos yhden aamun Helsingin Sanomien etusivulle mahtuu kaksi kirkkoa koskevaa uutista, se kertoo vähintäänkin kiinnostuksesta kirkkoa kohtaan.

Edellisen laman aikaan kirkon toiminta antoi laman uhreille ennen kaikkea toivoa. Vaikka kirkko nyt on eri asioiden kautta julkisuudessa, toivon näkökulma on nytkin läsnä. Tätä kirjoittaessa arkkipiispanvaalit ovat ohii ja niiden yhteydessä mediassa käyty keskustelu jo pääosin laantunut. Arkkipiispan valinta voi näkökulmasta riippuen herättää toivoa tai toivottomuutta. Itse haluan tulkita tehdyt valinnat ja käydyt keskustelut toivon ilmentymiksi. Kirkko ei ole käpertynyt erilleen säilyttämään asemaansa muuttumattomana linnakkeena, vaikka se ehkä olisi turvallisempaa, vaan halua keskusteluun ja muuttuvaan yhteiskuntaan reagoimiseen on selvästi olemassa. Muutokseen tarvitaan myös vastavoimia, joita ilman muutos ei olisi niin vahvalla perustalla. Sekin herättää toivoa. *Raili Gothónin ja Auli Vähäkankaan* artikkelissa pohditaan toivoa yksittäisten ihmisten ja kahden ihmisryhmän, hiv-tartunnan saaneiden sekä ylivelkaantuneiden, näkökulmista. Tutkittavat ovat kokeneet elämäntilanteen, joka on helppo tulkita enemminkin toivottomuuden kautta. Silti haastateltujen kertomukset ovat myös kertomuksia toivosta sekä niistä asioista sekä ihmisistä, joiden kautta toivo välittyy. Toivo vahvistuu kohtaamisissa, ja diakonia on yksi toivon vahvistajista. Toivo vahvistuu myös yhteisöissä ja siksi kirkon roolina voi olla myös toivoa tuottavien yhteisöjen tukeminen. Yhteisötyölle on tilausta tässä yhteiskunnallisessa tilanteessa, perinteisen yhteisöllisyyden kadottua ja uudenlaisen yhteisöllisyyden etsiessä muotojaan. Uskon, että työskentelyä yhteisöjen kanssa tarvitaan nykyistä enemmän niin sosiaalityön kuin diakoniatyönkin parissa. Ilahduttavaa on, että muuttuneen yhteisöllisyyden myötä vahvistumassa on myös uudistunut yhteisöllinen työ. Tästä kertoo *Tony Addyn* esittelemä teos, jossa on tarkasteltu yhteisötyötä ja sen nykymuotoja pohjoismaissa. Teos antaa toivoa yhteisöllisyyden ja yhteisötyön katoamisesta huolestuneille. Kuten Gothóni ja Vähäkangas artikkelissaan toteavat, yhteisöt kannattelevat toivoa sellaisenkin ihmisen puolesta, joka ei sitä itse jaksakaan tehdä.

Laman uhrien auttaminen diakoniatyössä 1990-luvulla

Johdanto

Suomen evankelisluterilaisen kirkon apu 1990-luvun laman uhreille on menestystarina muutoin erilaisten riitojen ja jäsenkadon repimässä kirkossa. Vuonna 1990 vain kolmasosa suomalaisista kertoi luottavansa kirkkoon, mutta vuonna 2005 osuus oli jo lähes kaksi kolmasosaa (Kirkon tutkimuskeskus 2008, 48-49). Merkittävä tekijä luottamuksen kasvussa oli, että kirkko vetosi laman uhrien puolesta ja otti vastuuta heidän taloudellisesta auttamisestaan (esim. Iivari ja Karjalainen 1999; Malkavaara 2000, 2002, 2007; Kettunen 2001; Yeung 2003; Juntunen 2006, 2007; Gothoni 2006; Kallunki, Pesonen ja Yeung 2006; Hiilamo ym. 2007; Grönlund ja Pessi käsikirjoitus). Vuonna 1989 tehdyn haastattelututkimuksen mukaan diakoniatyössä painottuivat muun muassa vanhustyö, virkistymistilaisuuksien järjestäminen, kunnan ja seurakunnan yhteistyö sekä sielunhoito (Ryökäs 1989). Diakoniatyö tulkittiin seurakuntatyön jatkeeksi, joka kutsuu ihmisiä sananjulistuksen piiriin. Samaan aikaan ajateltiin, että diakonia tarjosi mahdollisuuden rentoutumiseen ja voimien takaisin saamiseen. Diakoniatyön profiili muuttui rajusti 1990-luvun laman jälkeen. Tuolloin diakoniatyössä korostui taloudellinen apu, vastaanotto toiminta, työkäisten auttaminen, yhteiskunnallinen vaikuttaminen (mm. nälkäryhmä) sekä uudet toimintamuodot (esim. ruokapankit) (esim. Grönlund ja Hiilamo 2005, 99).

Diakoniatyön muutoksen selittäminen on kiinnostavaa siksi, että sen maine – kuten kansalaisjärjestötoiminnankin – perustuu osin nopeana pidettyyn reagointikykyyn. Kolmannen sektorin avun ajatellaan löytävän ripeämmin uudenlaista hätää kuin esimerkiksi lakeihin ja normeihin perustuvan kunnallisen sosiaalityön. Tarve uusiin toimintamuotoihin ja painopisteiden tarkistamiseen korostuu talouskriisien yhteydessä.

Diakoniatyön muutoksen kaltaisen ilmiön selittäminen on kuitenkin vaikeaa, eikä yhtä ja toimivaa teoriaa ole tarjolla. Perinteisesti tarjolla olevat teoriat voidaan

karkeasti jakaa sen mukaan, kiinnitetäänkö huomio ulkoisiin olosuhteisiin ja instituutioiden rakenteeseen vai toimijoihin ja heidän (valta)resursseihinsa. Kolmantena ja täydentävänä mahdollisuutena on tutkia puhetapojen muutoksia (esim. Hiilamo ja Kangas 2009).

Tähän mennessä diakoniatyön muutosta 1990-luvulla on selitetty lähinnä ulkoisilla tekijöillä. Selitykseksi on tarjottu sitä, että sysäys uudistumiselle tuli taloudellisen ahdingon ja yleisen epävarmuuden rajusta lisääntymisestä. 1990-luvun alun lama oli pahin kriisi suomalaisessa yhteiskunnassa sitten jatkosodan. Taloudellisiin vaikeuksiin joutuneet ihmiset kääntyivät kirkon diakoniatyön puoleen, koska muualta ei ollut saatavissa riittävästi apua. Kysymys on funktionaalisesta selityksestä, jossa diakoniatyön muutos nähdään yksinkertaisena vastareaktion laman aiheuttamiin reaktioihin (esim. Kettunen 2001). Selitykseen yhdistyy tulkinta siitä, että laman aikana diakoniatyö palasi virkistystoiminnasta juurilleen eli kirkkojärjestyksen määritelmään auttaa niitä, joita ei muulla tavoin auteta ja joiden hätä on suurin (Malkavaara 2007, 38). Selitys on yksiviivainen ja jossain määrin myös idealistinen. Oletuksena on, että diakonia on hädänalaisia varten. Kun hädän luonne muuttuu, myös diakonia muuttuu.

Diakonian muutoksen analyyseissä toimijoita on käsitelty vähemmän. Esillä ovat olleet lähinnä erilaisten projektien rooli (Malkavaara 2007, 38-42) sekä piispojien panos (Malkavaara 2000, 47-48). Ensin mainittujen osalta on korostettu, että Yhteisvastuukeräys alkoi jo 1980-luvun lopulla painottaa kotimaisissa keräyskohteissa heikoimmassa asemassa olevien ja kunnianttomien köyhien, esimerkiksi vankien ja asunnottomien, tilannetta. Samaan aikaan esimerkiksi Helsingin Diakonissalaitos alkoi suunnata projektitoimintaansa kaikkein syrjäytyneimpien auttamiseksi. Piispojien panoksena – erityisesti John Vikströmin ja Eero Huovisen – on mainittu kirkon sosiaalisen vastuun esille nostaminen puheissa ja aloitteissa. Muutamissa tutkimuksissa on kartoitettu myös diakoniatyöntekijöiden asenteita ja näkemyksiä työstään (esim. Heikkilä 2000). Epäselvää on kuitenkin se, miten erilaiset projektit, piispojien aloitteet tai diakoniatyöntekijöiden asenteet olisivat käytännössä muuttaneet diakoniatyötä.

Puhetavan yhteydessä diakoniamuutosta on selitetty muun muassa vapautuksen teologian ja syrjäytymiskeskustelun rantautumisella Suomeen (Malkavaara 2007, 34-38) sekä sillä, että myös muussa yhteiskunnallisessa keskustelussa korostui yksilön vastuu ongelmistaan. Voidaan ajatella, että diakoniamuutoksen yksilökeskeisen työn korostuminen voisi johtua yleisestä ideologisesta muutoksesta. Selityksen

pulmaksi jää se, etteivät ajatukset muutu itsestään toiminnaksi.

En tavoittele seuraavassa uutta selitystä diakoniatyön muutokselle. Pyrkimykseni on vaatimattomampi: tarkastelen muutoksen etenemistä ja sen taustatekijöitä niinkutsutun diffuusioteorian valossa. Diffuusioteoria kuvaa miten, miksi ja millä nopeudella uudet ideat leviävät sosiaalisissa järjestelmissä (Rogers 1964). Teorian mukaan innovaatiot leviävät prosesseina, joissa aluksi saadaan tieto innovaatiosta, vakuutetaan sen tarpeellisuudesta, päätetään innovaation käyttöön ottamisesta, otetaan innovaatio käyttöön ja jatketaan innovaation käyttämistä.

Lamasuuntautunut diakoniatyö

Suomen 1990-luvun alun laman vaikutukset kohdistuivat etupäässä työikäisiin ihmisiin, joiden toimeentulo muuttui epävarmaksi työttömyyden, konkurssien, velkaantumisen sekä etuuksien ja palveluiden leikkausten vuoksi.¹ Jo ennen lamaa diakoniatyössä oli käytössä työmuotoja – muun muassa taloudellinen avustaminen ja vastaanotto toiminta – jotka oli suunnattu työikäisiä varten. Näiden osalta ei voida puhua innovaatioista. Kyse oli kuitenkin enemmänkin piilevästä toiminnasta kuin valtavirrasta. Olennaisinta oli se, että pitkään osana yleistä seurakuntatyötä toiminut diakoniatyö reagoi laman aiheuttamaan uuteen hätään. Laman uhrien auttamiseksi tarkoitetut työmuodot yleistyvät laman jälkeen niin paljon, että ainakin väljästi määriteltynä voidaan puhua innovaatiosta. Innovaatio oli, että diakoniatyö löysi uuden hädän ja reagoi siihen. Siinä missä diakoniatyöntekijät olivat aikaisemmin pääasiassa tehneet kotikäyntejä vanhusten luona, he alkoivat nyt kohdata työikäisiä asiakkaita diakoniatuomistojen vastaanotoilla. Vastaanottotapaamisissa työntekijät alkoivat myöntää paljon aikaisempaa yleisemmin taloudellista apua muun muassa ruokaan, vuokratästeihin ja velkojen sovitteluun sekä jakaa ruoka-avustuksia.

Määrittelen seuraavassa tutkimukseni kohteena olevan diakoniatyön muutoksen ”lamasuuntautuneeksi diakoniatyöksi”, jota luonnehtivat vastaanottokontaktit ja työikäisten asiakkaiden kohtaaminen sekä ruoka-apu. Määrittelen diakoniatyön kapeasti vain sellaiseksi työksi, jota kirkon palveluksessa olevat diakonian viranhaltijat suorittavat (vrt. Juntunen ym. 2007; Kinnunen 2009). Vastaanotto toiminta ja työikäisten asiakkaiden kohtaaminen olivat diakoniatyön pääasiallisia, mutteivät suinkaan ainoita diakoniatyöntekijöiden keinoja vastata laman aiheuttamaan uuteen hätään. Määrittelyni ei kuitenkaan sisällä kaikkia lamaan liittyviä diakoniatyön innovatiivisia muotoja (esimerkiksi työttömien ruokailut, muu avoimien ovien toiminta ja yhteistyö työttömien yhdistysten kanssa) eikä uusia avauksia kuten velkaneuvonta,

akordirahasto ja uudet yhteistyömuodot kuntien kanssa. Perustelu kapealle määrittelylle on se, ettei näistä toimintamuodoista ole saatavissa tietoja alueellisella tasolla. Lisäksi aikaisimmissa analyyseissä diakoniatyön reagointia 1990-luvun lamaan on todennettu nimenomaan viittaamalla vastaanottotoimintaan, työikäisiin asiakkaisiin ja ruoka-apuun (esim. Kettunen 2001; Yeung 2003; Malkavaara 2002, 2007; Juntunen 2006; Hänninen ym. 2008).

Tutkin diffuusioteorian pohjalta kolmea hypoteesia:

- I lamasuuntautunut diakoniatyö levisi tasaisesti kaikissa seurakunnissa (hiippakunnissa)
- II lamasuuntautuneen diakoniatyön leviäminen perustui paikallisiin tarpeisiin eli siihen, millaista taloudellista hätää lama aiheutti
- III lamasuuntautuneen diakoniatyön leviämiseen vaikutti se, kuinka suurella osalla diakoniatyöntekijöistä oli diakonin koulutus.

Testaan hypoteeseja kvantitatiivisten aineistojen avulla. Käytän aineistoina kirkkohallituksen vuosittain jokaisesta seurakunnasta keräämiä diakonian toimintatilastoja, kirkkopalveluiden keräämiä tilastoja EU-ruuan jakamisesta sekä Sotka-net-tietokannan tietoja kuntien sosiaalisista ongelmista (ks. Grönlund ja Hiilamo 2005, 2006).² Diakonian toimintatilastot laaditaan seurakunnittain, mutta tiedontuotanto perustuu yksittäisten työntekijöiden täyttämiin lomakkeisiin ja/tai atk-järjestelmään. Diakoniatilastojen luotettavuudessa on ongelmia poikkileikkaustilanteessa, mutta ne ovat kuitenkin tietyin varauksin vertailukelpoisia yli ajan (Hiilamo 2009).³

Valtakunnallinen muutos

Tarkastelen alussa diakoniatyön muutosta vertailemalla vuosien 1993 ja 1996 diakoniatilastoja. Kansantuotteen supistumisella mitattuna lama ajoittui vuosiin 1991-1993. Vuosien 1991 ja 1992 tai niitä aikaisempien vuosien tarkempia tilastotietoja ei ole kuitenkaan saatavilla, mikä estää tarkemman vertailun asetelmalla ennen lamaa ja laman jälkeen. Toisaalta lama näkyi diakoniassa viiveellä. Esimerkiksi vastaanottokontaktit kääntyivät tuntuvaan nousuun vasta vuonna 1994 (vuodesta 1992 vuoteen 1993 kontaktien määrä aleni hieman).

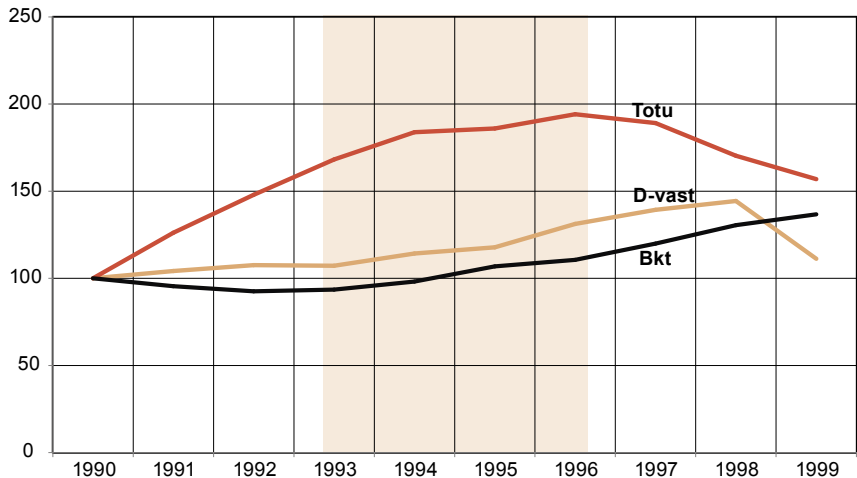
Kehitystä selittää se, että kotitalouksien taloudelliset ongelmat pahenivat vielä muutamia vuosia sen jälkeen, kun talous oli alkanut kasvaa. Kyse oli muun muassa

siitä, että laman aikana alkanut työttömyys jatkui vielä senkin jälkeen, kun ansi-
osidonnaisen työttömyysturvan maksukausi päättyi. Esimerkiksi toimeentulotuen
saaminen lisääntyi aina vuoteen 1996 asti. Vuonna 1996 Suomi oli jo selvästi kasvu-
uralla ja selkeimmät laman merkit alkoivat vähitellen väistyä (kuvio 1). Diakoniatyön
vastaanottokontaktien määrän kasvu jatkui vielä kaksi vuotta eli vuoteen 1998 asti,
minkä jälkeen kontaktit vähentyivät selvästi.

Valtakunnallisessa tarkastelussa kirkon diakonia siis reagoi laman aiheuttamaan
hätään yhdenmukaisella tavalla. Uudistuminen näkyi diakoniatyön sisällä eli siinä,
miten työntekijät suuntasivat työtään (esim. Juntunen 2006). Diakoniatyön resurssit
eivät lisääntyneet jos kohta eivät pienentyneetkään: diakoniatyöntekijöiden määrä
ja osuus seurakuntatyöntekijöistä pysyivät lähes muuttumattomina laman aikana.
Sama pätee diakoniatyön kulujen osuuteen seurakuntien kaikista kuluista. Tosin
EU-ruoka ja siihen liittynyt elintarvikkeiden hankinta (lahjoitukset, myyjäiset ym.)
kasvattivat avustusvolyyymia.

Jotta voitaisiin väittää, että laman uhrien auttaminen levisi yhtenäisesti kirkon
diakoniatyössä (hypoteesi I), olisi seuraavien ehtojen täytyttävä:

- 1) asiakaskontaktit lisääntyivät
- 2) kontakteissa painottuivat vastaanottoasiakkaat (asiakaskontaktin paikka on
vastaanotto)⁴

KUVIO 1. Diakoniatyön vastaanottokontaktien, toimeentulotuen saajien ja bkt:n
muutos 1990–1999, (1990=100)

3) kontakteissa painottuivat työikäiset asiakkaat (ikäryhmä 18–64 -vuotiaat).⁵

Valtakunnan tasolla vuosien 1993 ja 1996 diakoniatilastojen vertailu vahvistaa, että edellä mainitut ehdot täyttyvät (taulukko 1). Diakonian asiakaskontaktien määrä kasvoi kolmessa vuodessa 7,4 prosentilla. Vastaanottoasiakkaiden määrä lisääntyi vielä nopeammin eli 22,4 prosentilla ja työikäisten eli 18-64 -vuotiaiden asiakkaiden määrä tätäkin ripeämmin eli 25 prosentilla. Asiakaskontaktit, vastaanottoasiakkuus ja työikäisten kohtaaminen yleistyivät oletuksen mukaisesti eniten kaupunkiseurakunnissa. Lama kosketti tässä vaiheessa ennen muuta urbaaneja ympäristöjä. Toisin sanoen pienimmät seurakunnat näyttävät keskimäärin reagoineen lamaan suuria nopeammin. Tulos on sikäli yllättävä, että laman voisi ajatella vaikuttaneen nopeammin ja enemmän urbaaneilla alueilla. Toisaalta voi olla niin, että pienet organisaatiot reagoivat ripeämmin toimintaympäristön muutokseen ja että maaseurakunnissa työikäisten kohtaaminen ja vastaanottoasiakkuus olivat alun perin kaupunkiseurakuntia matalammalla tasolla.

Lamasuuntautuminen hiippakunnittain

Entä levisikö laman uhrien auttaminen tasaisesti kaikkiin Suomen seurakuntiin? Vuosien 1993 ja 1996 diakoniatilastot ovat saatavissa seurakuntatyypeittäin (kaupunkiseurakunta, maaseurakunta) ja hiippakunnittain, muttei seurakunnittain. Hallinnollisesti luterilainen kirkko jakaantuu hiippakuntiin, jotka pyrkivät koordinoimaan seurakuntien työtä eri työaloilla – myös diakoniassa. Keskityn jatkossa tarkastelemaan hiippakunnittaista muutosta. Diakoniatyön alueella hiippakunnat tukevat, edistävät ja koordinoivat seurakunnissa tehtävää työtä muun muassa järjestämällä koulutusta, myöntämällä avustuksia, luomalla yhteyksiä ja antamalla suosituksia ja ohjeistuksia. Seurakunnat kykenevät kuitenkin optimaaliseen päätöksentekoon toimintansa uudistamisessa (vrt. Rogers 1964) eli ne voivat melko vapaasti valita esimerkiksi, ottavatko ne käyttöön uusia työmuotoja vai eivät.

Hiippakuntakohtainen tarkastelu paljastaa huomattavia eroja (taulukko 1). Laman aiheuttama muutos ei näy tasaisesti eri hiippakunnissa. Ensinnäkin asiakaskontaktit eivät lisääntyneet lainkaan Mikkelin ja Porvoon hiippakunnissa vuosina 1993–1996. Asiakaskontaktien määrä pienentyi myös Oulun ja Helsingin hiippakunnan maaseurakunnissa. Porvoon ja Helsingin hiippakunnissa diakoniatyöntekijöiden määrä väheni muutamalla prosenttiyksiköllä, mikä selittää tuloksia näiden hiippakuntien osalta.⁶

TAULUKKO 1. Diakoniatyön lamasuuntautuminen asiakaskontakteissa tapahtuneina muutoksina vuosina 1993–1996

Hiippakunta	Asiakaskontaktit yht. Vastaanottoasiakkaat		Työkäiset asiakkaat (18–64v), %
	%	%	
TURKU	20,4	44,8	39,4
Kaupunkiseurakunnat	27,3	53,3	45,3
Maaseurakunnat	6,6	19,1	21,7
TAMPERE	8,0	26,5	29,2
Kaupunkiseurakunnat	6,9	27,6	30,4
Maaseurakunnat	10,3	23,4	26,1
OULU	3,3	10,7	12,8
Kaupunkiseurakunnat	9,7	14,3	16,0
Maaseurakunnat	-2,4	6,2	9,4
MIKKELI	-0,7	6,8	14,6
Kaupunkiseurakunnat	-0,7	7,4	19,9
Maaseurakunnat	-0,7	5,7	7,4
BORGÅ	-7,7	-1,8	7,6
Kaupunkiseurakunnat	-3,0	2,3	9,2
Maaseurakunnat	-15,5	-15,3	3,9
KUOPIO	8,6	22,0	27,0
Kaupunkiseurakunnat	5,6	14,8	34,7
Maaseurakunnat	11,8	34,3	18,4
LAPUA	3,7	17,9	20,2
Kaupunkiseurakunnat	4,9	15,2	24,4
Maaseurakunnat	2,0	23,4	13,1
HELSINKI	12,2	26,8	28,3
Kaupunkiseurakunnat	15,7	28,9	33,1
Maaseurakunnat	-3,0	14,4	4,4
KOKO KIRKKO	7,4	22,4	25,0
Kaupunkiseurakunnat	10,5	24,8	30,2
Maaseurakunnat	2,4	16,5	14,3

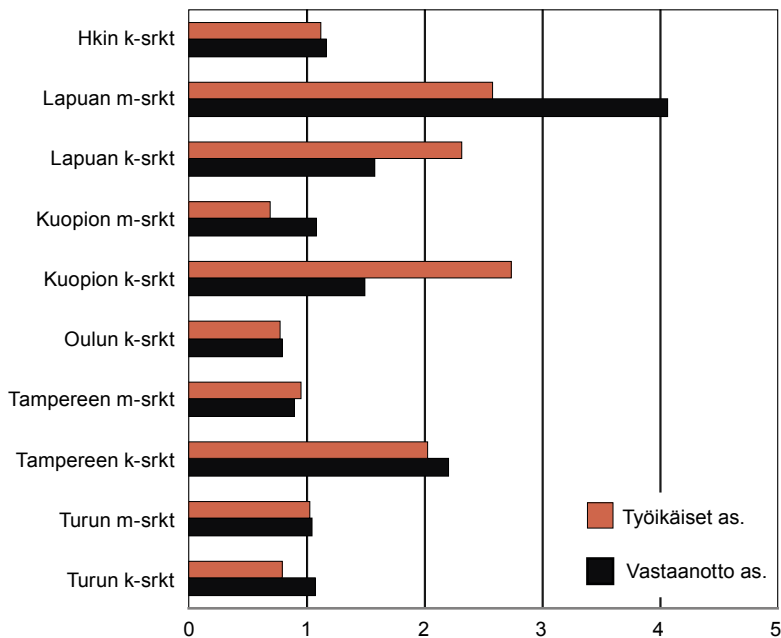
Hiippakuntakohtaiset erot näkyvät myös vastaanottoasiakkuudessa ja työikäisten kohtaamisessa. Esimerkiksi Porvoon maaseurakunnissa vastaanottoasiakkaiden määrä laski peräti 15,3 prosentilla. Kaupunkiseurakunnissa se lisääntyi hieman. Asiakaskontaktit painottuivat aikaisempaa enemmän työikäisiin, mutta kuitenkin selvästi vähemmän kuin kirkossa keskimäärin. Mikkelissä asiakaskontaktit vähentyivät hieman, mutta vastaanottoasiakkaiden ja työikäisten asiakkaiden määrät lisääntyivät, tosin hitaammin kuin muissa hiippakunnissa. Turun kaupunkiseurakunnat reagoivat nopeimmin lamaan kaikilla näillä mittareilla. Myös muut hiippakunnat erottuvat siinä, miten selvästi työikäisten kohtaaminen ja vastaanottoasiakkuus yleistyivät. Tämä pätee erityisesti sellaiseen tarkasteluun, jossa otetaan huomioon koko asiakasmäärän muutokset. Diakonian asiakasmäärä on saattanut kasvaa yhtä nopeasti tai nopeammin muualla kuin vastaanotoilla tai muissa ikäryhmissä kuin työikäisissä.

Vaikka diakoniatyön resurssit eivät muuttuneet koko kirkon tasolla, hiippakuntien välillä ja sisällä voi olla eroja diakoniatyön resurssien kehityksessä. Näin olleen suhteellisten mittareiden käyttö antaa luotettavamman kuvan diakoniatyön lamasuuntautumisesta. Tarkastelen seuraavaksi, miten vastaanottoasiakkuus ja työikäisten kohtaaminen yleistyivät suhteessa muihin asiakaskontakteihin niissä hiippakunnissa ja seurakuntatyypeissä, joissa asiakasmäärä lisääntyi vuosina 1993-1996 (10 havaintoa). Analyysin kohteena on siis se, miten lamasuuntautunutta asiakaskontaktien lisääntyminen oli.

Kuviossa 2 vertailuluku 1 tarkoittaa sitä, että työikäisten kohtaaminen ja vastaanottoasiakkuus yleistyivät samassa suhteessa kuin asiakaskontaktit (eli osuus pysyi muuttumattomana).

Ensimmäinen havainto kertoo, että työikäisten osuuden ja vastaanottoasiakkaiden osuuden muutokset näyttävät seuraavan toisiaan. Kyse lienee siitä, että juuri työikäiset ovat vastaanottoasiakkaita. Muutoin vertailu antaa ymmärtää, että työikäisten ja vastaanottoasiakkaiden osuuden muutokset kehittyivät laman jälkeen sangen eri tavoilla eri hiippakunnissa. Itse asiassa kuvio 2 tuntuu edelleen kumoavan käsitystä siitä, että työikäisten asiakkaiden ja vastaanottoasiakkaiden osuus olisivat kasvaneet yhtenäisellä tavalla koko maassa.

Asiakastyön lamasuuntautuminen oli vahvinta Tampereen hiippakunnan kaupunkiseurakunnissa ja Lapuan hiippakunnan maaseurakunnissa. Tampereen kaupunkiseurakunnissa vastaanottoasiakkuus ja työikäisten asiakkuus lisääntyivät yli kaksi kertaa nopeammin kuin asiakkuus keskimäärin. Lapuan hiippakunnan

KUVIO 2. Työkäisten ja vastaanottokontaktien suhteellinen lisääntyminen kaupunki- ja maaseurakunnissa 1993–1996.

maaseurakunnissa vastaanottoasiakkuus lisääntyi yli neljä kertaa nopeammin kuin asiakkuus keskimäärin ja työkäisten asiakkuus lähes 2,6 kertaa nopeammin kuin asiakkuus keskimäärin. Lapuan maaseurakunnissa kehitystä selittää se, että ennen lamaa asiakkaita kohdattiin pääasiassa kodeissa ja asiakkaina oli eläkeläisiä. Laman aikana kotikäynnit eivät enää olleet toimiva työmuoto, koska työkäiset eivät mielellään päästäneet työntekijöitä koteihinsa.⁷

Taloudellinen hätä ja diakoniatyön muutos

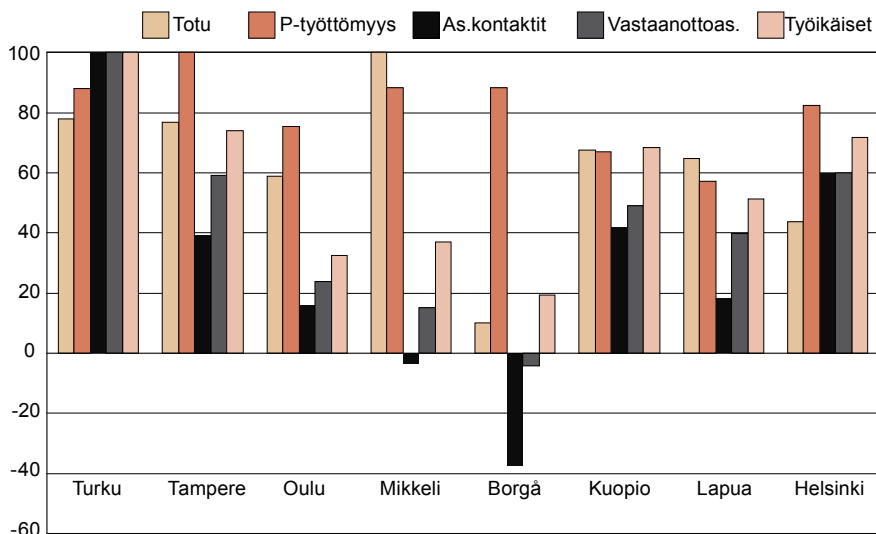
Edellä on oletettu yksinkertaistaen, että laman uhrien auttaminen olisi muutos, jonka leviämiseen ei vaikuttaisi uudistumisen tarve. Lama ei kuitenkaan iskenyt Suomeen yhdenmukaisella tavalla: uhrien määrä ja tarpeet vaihtelivat eri alueilla ja eri aikoina. Laman alueellista ankaruutta ja etenemistä voidaan tarkastella ainakin kahdella eri tavalla eli analysoida joko lamaongelmien tasoa tai niissä tapahtuneita muutoksia. Seuraavassa lamaongelmia eli diakoniatyön tarpeen muutosta mitataan

jälkimmäisellä tavalla.

Diakoniatyön lamasuuntautumisen tarvetta mitataan toimeentulotuen saajien määrän sekä pitkäaikaistyöttömien osuuden muutoksilla vuosina 1993–1996 (vrt. Grönlund ja Hiilamo 2005; 2006).⁸ Tiedot on yhdistetty maakunnittain kuvaamaan taloudellisten ongelmien ja diakoniatyön lamasuuntautumisen muutosta eri hiippakunnissa.⁹ Valtakunnallisesti käytetyt mittarit kertovat heikoimmassa asemassa olevien ihmisten taloudellisten ongelmien syventymisestä vielä sen jälkeen, kun Suomen kansantuote alkoi kasvaa vuonna 1994. Vuoden 1993 aikana toimeentulotukea sai noin 371 000 täysi-ikäistä. Vuonna 1996 tuen saajia oli jo lähes 440 000. Pitkäaikaistyöttömiä oli vuonna 1993 noin 3,6 prosenttia työvoimasta. Kolmen vuoden kuluttua osuus oli 5,6 prosenttia.

Vasemmalta lukien kuviossa 3 kaksi ensimmäistä pylvästä kertovat taloudellisten ongelmien lisääntymisestä hiippakunnassa (diakoniatyön tarve) ja kolme seuraavaa pylvästä diakoniatyön lamasuuntautumisesta muutoksesta (diakoniatyön vastaus tarpeeseen). Havainnollisuuden vuoksi kuviossa 3 kuvatut muutokset on esitetty suhteutettuna suurimman muutoksen kokeneeseen hiippakuntaan. Näin eri tekijöitä voidaan verrata keskenään. Mitä lähempänä kutakin hiippakuntaa koskevat pylväät ovat toisiaan korkeudeltaan sitä paremmin diakoniatyö karkeasti ottaen vastasi laman aiheuttamaan hädän lisääntymiseen kussakin hiippakunnassa. Taloudelliset ongelmat lisääntyivät melko tasaisesti eri hiippakunnissa (lukuun ottamatta Ahvenanmaata, missä toimeentulotuen saaminen ei yleistynyt juurikaan). Toisin sanoen lamasuuntautuneen diakoniatyön tarve lisääntyi lähes yhtä paljon kaikissa hiippakunnissa. Tarpeeseen vastattiin kuitenkin erilaisella intensiteetillä. Asiakaskontaktien, vastaanottokontaktien ja työikäisten asiakkaiden määrien lisääntymisellä mitattuna diakoniatyö vastasi toisissa hiippakunnissa laman aiheuttamaan tarpeeseen, mutta toisissa taas ei.

Kuvio 3 perusteella diakoniatyö reagoi kaikkein selvimmin laman aiheuttaman taloudellisen hädän lisääntymiseen Turun arkkihiippakunnassa. Siellä asiakaskontaktit, työikäisten kohtaaminen ja vastaanottokontaktit yleistyivät kaikkein eniten, vaikka taloudellisen hädän lisääntyminen ei ollutkaan siellä yhtä laajaa kuin esimerkiksi Mikkelissä ja Tampereella. Tampereella, Kuopiossa, Lapualla ja Helsingissä diakoniatyö vastasi melko hyvin taloudellisen hädän lisääntymiseen. Sen sijaan Oulussa, Mikkelissä ja Porvoossa vallitsi epäsuhta taloudellisten ongelmien lisääntymisen ja diakoniatyön lamasuuntautumisen välillä. Näissä hiippakunnissa diakoniatyö ei näytä reagoineen taloudelliseen hädän lisääntymiseen asiakaskontaktien kautta.

KUVIO 3. Taloudellisen avun tarpeen ja diakoniatyön lamasuuntautumisen suhteelliset muutokset vuosina 1993–1996.

Ruuan jakaminen

Yksi näkyvimmistä diakonian uusista työmuodoista ja selkeimmistä reaktioista 1990-luvun lamaan oli ruokapankkitoiminta (Karjalainen 2000; Hiilamo, Pesola ja Tirri 2008). Ensimmäinen keskieurooppalaisten esikuvien mukainen ruokapankki aloitti toimintansa Tampereella vuoden 1995 marraskuussa. Tampereen esimerkin rohkaisemina muutkin seurakunnat alkoivat pohtia ruokapankkien perustamista. Vuoden 1996 lopussa seurakuntien ruokapankkeja oli 11. Seurakuntien ruokapankkitoiminnan tukeminen, ruokapankkiprojekti, valittiin vuoden 1997 Yhteisvastuueräyksen kotimaiseksi pääkohteeksi.

Ruuan jakamisen yleistymistä vauhditti Suomen EU-jäsenyys vuoden 1995, mikä teki mahdolliseksi viljan, rasvan ja lihan saamisen EU:n ylijäämävarastosta. Syksyllä 1995 Kirkkohallituksen diakonian ja yhteiskuntatyön yksikkö ja evankelisluterilaisen kirkon rinnalla toimiva kattojärjestö Kirkkopalvelut sopivat, että Kirkkopalvelut ottaa hoitaakseen EU-ruoka-avun koordinoinnin (Lemmetyinen 2000, 196). Seurakunnat lähtivät jakamaan EU-ruokaa vaihtelevalla innolla.¹⁰ Kirkkopalveluiden

tilastojen mukaan vuosina 1996–1997 EU-ruokaa jakoi 191 seurakuntaa. Suurin osa seurakuntien ruokapankeista aloitti vuonna 1997 (Jääskeläinen 2000, 206).

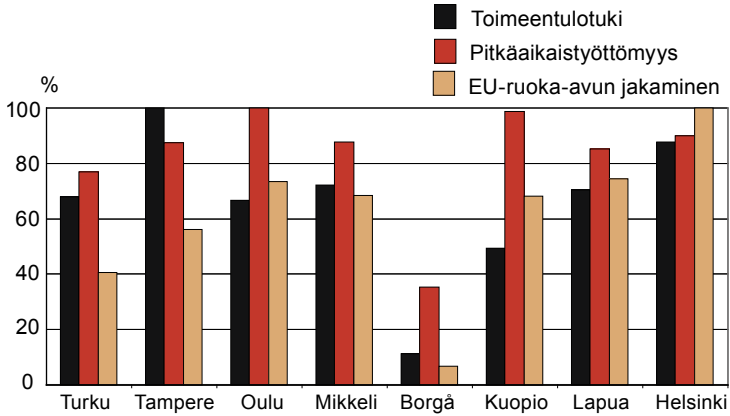
Kaikkein aktiivisimpia olivat Helsingin hiippakunnan seurakunnat, joista reilusti yli puolet oli aloittanut EU-ruuan jakamisen vuoden 1997 loppuun mennessä (taulukko 2). Kaksi viidesosaa seurakunnista oli mukana EU-ruuan jakamisessa Lapuan ja Oulun seurakunnissa; Mikkelissä ja Kuopiossa osuus oli vähän pienempi. Tampereen hiippakunnassa noin kolmasosa seurakunnista jakoi EU-ruokaa, Turussa noin viidesosa. Porvoon hiippakunnan 80 seurakunnasta vain kolme oli mukana EU-ruuan jakamisessa. Edellä mainitut osuudet kuvaavat ruuanjakamisen yleisyyttä, eivät toiminnan volyyymiä. Eroja voi syntyä sen perusteella, että eri hiippakunnissa erikokoiset seurakunnat jakoivat erilaisia määriä EU-ruokaa. Lisäksi on otettava huomioon, että myös muut kuin seurakunnat jakoivat EU-ruokaa, mikä on saattanut vaikuttaa seurakuntien päätöksiin ruuan jakamisesta.

Tilastot kertovat, että EU-ruuan jakaminen oli yllättäen aktiivista niissä hiippakunnissa – kuten Oulussa ja Mikkelissä – jotka eivät muutoin olleet lamasuuntautuneita diakoniatyössään (vrt. taulukko 2). Tosin Porvoon hiippakunta oli hidas aloittamaan sekä EU-ruuan jakoa että lisäämään vastaanottotoimintaa ja työkäisten kohtaamista.

Kuviossa 4 tarkastellaan sitä, miten useassa hiippakunnan seurakunnassa jaettiin EU-ruokaa vuoden 1997 lopussa verrattuna laman aiheuttamien ongelmien määrään eli pitkäaikaistyöttömyyden ja toimeentulotuen saajien tasoon

TAULUKKO 2. EU-ruokaa jakaneet seurakunnat vuosina 1996–1997

Hiippakunta	Seurakuntia	EU-ruokaa jakavat srk:t	EU-ruokaa jakavien os.
Turku	95	21	22,1 %
Tampere	72	22	30,6 %
Oulu	80	32	40,0 %
Mikkeli	67	25	37,3 %
Borgå	80	3	3,8 %
Kuopio	70	26	37,1 %
Lapua	64	26	40,6 %
Helsinki	66	36	54,5 %
Yhteensä	594	191	

KUVIO 4. Vakavat talousongelmat ja EU-ruokaa jakavien seurakuntien osuus 1996/1997, %.

vuonna 1996. Tasot on esitetty suhteutettuna korkeimman tason hiippakuntaan, jotta eri tekijöitä voidaan verrata keskenään. Tulos antaa hieman erilaisen kuvan diakoniatyön reagoimisesta taloudellisiin ongelmiin kuin hiippakuntatason vastaanotto toiminta. Ainakin karkealla tasolla voidaan todeta, että EU-ruoka-apu oli sitä yleisempää, mitä enemmän hiippakunnan alueella oli taloudellisia ongelmia (korr. kerroin EU-ruoka-avun ja toimeentulotuen välillä 0,7 sekä EU-ruoka-avun ja pitkäaikaistyöttömyyden välillä 0,84).

Yhteenvedon kahdesta edellisestä analyysistä voidaan kuitenkin todeta, ettei hiippakuntien olosuhteiden muutos eli kotitalouksien vakavien talousongelmien lisääntyminen ole johdonmukaisesti yhteydessä diakoniatyön lamasuuntautumiseen. Toisaalta taloudellisten ongelmien taso oli yhteydessä EU-ruoka-avun yleisyyteen.

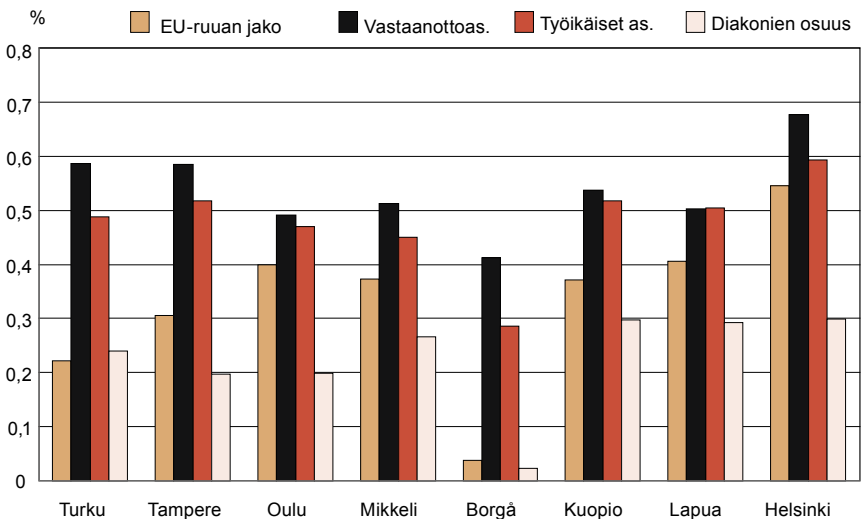
Koulutuksen vaikutus lamasuuntautumiseen

Diffusion teorian mukaan innovaatioiden leviämiseen vaikuttaa, milloin ja ketkä ottavat innovaatiot käyttöön, toisin sanoen ketkä ovat edelläkävijöitä ja ketkä perässähiittäjiä. Seurakuntien diakoniatyöntekijät kuuluvat koulutuksensa puolesta pääpiirteissään kahteen eri ryhmään eli terveysalan koulutuksen saaneisiin diakonissoihin ja sosiaalialan koulutuksen saaneisiin diakoneihin.¹¹ Kansanterveyslain

(1972) voimaantumisen jälkeen diakonisojen työssä terveydenhoidolliset toimenpiteet vähenivät ja työ alkoi muistuttaa enemmän yleistä seurakuntatyötä. Tästä huolimatta diakonissat saattoivat käyttää terveydenhoitoalan osaamistaan esimerkiksi vammaistyössä sekä vanhustyössä. Ennen lamaa kokeneimmat viranhaltijat olivat etupäässä diakonisoja, koska diakonikoulutus käynnistyi hitaasti uudelleen vasta 1950-luvulla.

Laman aikana kehitetyt uudet työmuodot – ennen muuta taloudellinen avustaminen – muistuttivat läheisesti sosiaalityötä. Lisäksi voidaan olettaa, että sosiaalialan ammattilaisten uskomuksissa korostuu terveysalan ammattilaisten uskomuksia enemmän tarve reagoida taloudelliseen kriisiin. Voitaisiin siis olettaa, että diakonien osuus hiippakuntien diakoniatyöntekijöistä on yhteydessä siihen, missä laajuudessa ja millä nopeudella hiippakunnassa on autettu laman uhreja.

Hiippakuntien välillä oli vuonna 1995 melko selviä eroja siinä, miten suuri osa diakoniatyöntekijöistä oli saanut diakonin koulutuksen¹². Diakonien osuus oli noin neljäsosa Turun ja Mikkelin hiippakunnissa ja noin viidesosa Tampereen ja Oulun hiippakunnissa. Porvoon hiippakunnan palveluksessa oli vain kaksi diakonia (2,3 prosenttia).

KUVIO 5. Lamasuuntautuneen diakoniatyön taso ja diakonien osuus työntekijöistä vuosina 1995–1997.

Kuviossa 5 on tarkasteltu poikkileikkaustasolla eli vuosien 1995–1997 tilanteessa diakoniatyön lamasuuntautumista (EU-ruokaa jakaneiden seurakuntien osuus hiippakunnan seurakunnista, vastaanottoasiakkaiden osuus kaikista asiakaskontakteista, työikäisten osuus kaikista asiakaskontakteista) ja diakonien osuutta diakoniatyöntekijöistä (viimeinen pylväs oikealla).¹³

EU-ruuan jakaminen oli yleisintä Helsingin, Lapuan ja Oulun hiippakunnissa. Diakonien osuus oli korkein eli lähes kolmasosa Helsingin, Lapuan ja Kuopion hiippakunnissa. Näiden hiippakuntien kaupunkiseurakunnat näyttivät olevan samanaikaisesti edellä muita hiippakuntia diakonian asiakastyön lamasuuntautumisessa. Vastaavasti diakonien osuus oli erityisen matala Porvoon hiippakunnassa sekä jossain määrin myös Tampereella ja Oulussa. Diakoniatyö ei ollut vahvasti lamasuuntautunutta Oulussa eikä etenäkään Porvoossa.

Diakonien osuus diakoniatyöntekijöistä korreloi voimakkaasti EU-ruuan jakamisen (korr. kerroin 0,85), vastaanottoasiakkaiden osuuden (0,64) sekä työikäisten asiakkaiden osuuden (0,88) kanssa. On kuitenkin korostettava, että analyysissä on verrattu laman uhrien auttamisen tasoa diakonien osuuden tasolla, eikä muutosta muutoksella kuten edellisissä analyyseissä.¹⁴

Tamperetta lukuun ottamatta diakonien osuus diakoniatyöntekijöistä oli yhteydessä siihen, miten nopeasti hiippakuntien kaupunkiseurakunnat auttoivat laman uhreja. Näyttäisi siis siltä, että diakonien osuus diakoniatyöntekijöistä voisi osittain selittää lamasuuntautumista. Yhteys ei ole kuitenkaan aivan selvä. Lisäksi on otettava huomioon, ettei hiippakuntien välillä ole ollut – Porvoon hiippakuntaa lukuun ottamatta – suuria eroja diakonien osuudessa ja että diakonien osuus on ollut korkeintaan kolmanneksen luokkaa kaikista työntekijöistä.

Johtopäätökset

Edellä on analysoitu, miten laman uhrien auttaminen yleistyi Suomen evankelisluuterilaisen kirkon hiippakunnissa 1990-luvun alkupuolella. Käsitys siitä, että kirkon diakoniatyö olisi reagoinut yhtenäisellä tavalla laman aiheuttamiin muutoksiin, on väärä. Diakoniatyön painopiste siirtyi laman uhrien auttamiseen kasvattamalla vastaanottotoimintaa ja työikäisten kohtaamista, mutta vain osassa hiippakuntia. Vastaanottotoiminta, työikäisten kohtaaminen ja ruuan jakaminen eivät olleet ”innovaatioita”, jotka olisivat levinneet samanaikaisesti ja tasaisesti kaikkiin hiippakuntiin. Diakoniatyö on toki saattanut uudistua hiippakunnissa jollain sellaisella tavalla, joka ei ole tämän tutkimuksen kohteena.

Diakonian asiakastyössä tapahtuneet muutokset eivät olleet yhteydessä kotitalouksien vakavien talousongelmien lisääntyminen. Yhteys oli jälleen näkyvissä joissain hiippakunnissa, muttei läheskään kaikissa. Toisin sanoen selitys siitä, että diakoniatyön tarpeissa tapahtuneet muutokset olisivat muuttaneet työn sisältöä, ei ole yleispätevä. On kuitenkin otettava huomioon se, että toimeentulotuen hakemisessa ja myöntämisessä on aluekohtaisia eroja, jotka saattavat vähentää tai lisätä diakoniatyön tarvetta. Näin ollen toimeentulotuen saaminen ei ole yksinään tarkka mittari diakonian taloudellisen avun tarpeelle. Lisäksi on otettava huomioon se, että EU-ruoka-apua annettiin yleisimmin niissä hiippakunnissa, joissa oli eniten taloudellisia ongelmia.

Tulokset kyseenalaistavat osittain käsitystä 1990-luvun lamasta koko diakoniatyön uutena tulemisena tai suurena murroskautena. Tulkinta diakoniatyön muutoksesta on perustunut suurelta osin koko kirkkoa koskeviin diakoniatilastojen keskiarvolukuihin. Hiippakuntakohtainen analyysi paljastaan yleisen keskiarvojen ongelman: eri havaintoyksiköiden tietojen yhdistäminen ja vertailu voivat kätkeä alleen erisuuntaisia muutoksia. Näin tapahtui 1990-luvun puolivälin kirkon diakoniatyössä. Diakoniatyö reagoi toisissa hiippakunnissa erittäin vahvasti laman aiheuttamaan uuteen hätään, mutta jätti toisissa hiippakunnissa reagoimatta. Laman uhrien kohtaaminen yleistyi diakonian kentällä, mutta samalla tapahtui myös paikallaan pysymistä ja jopa taantumista (selvimpänä esimerkkinä diakoniatyön asiakaskontaktien vähentyminen Porvoon ja Mikkelin hiippakunnissa 1993–1996).

Luterilaisen kirkon seurakunnat ovat itsenäisiä. Lisäksi diakoniatyö on sangen väljästi normitettua. Kirkkolain perusteella seurakunnissa on oltava diakonian virka, mutta mitään tarkempia yhteisiä määräyksiä ei ole esimerkiksi siitä, miten diakonian viranhaltijan olisi hoidettava tehtäviään. Lisäksi kyse on työajattomasta työstä. Diakoniatyön yhtenäisyyttä tukevat kyllä muun muassa koulutus (perus- ja täydennyskoulutus), yhteiset neuvottelupäivät, julkaisut ja työryhmät, mutta näistä huolimatta erot diakoniatyön käytännön toteutuksessa voivat olla suuria. Diakoniatyön painotuksia ei tarvitse päättää yhteisesti kirkon tai hiippakuntien tasolla, eikä niitä voida myöskään määrätä ulkopuolelta. Tämän tutkimuksen tulokset tuntuvat vahvistavan yleistä käsitystä siitä, että diakonia on tekijöidensä näköistä, eli että erot eri alueiden välillä voivat olla suuria.

Tämän tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että diakonien osuus seurakuntien diakoniatyöntekijöistä oli yhteydessä lamasuuntautumiseen. Lama siirsi kokonaisuudessaan diakonian painopistettä aineellisen avustamisen suuntaan,

joka on lähempänä sosiaali- kuin terveysalaa. Diakonin koulutuksen arvostus näkyi myöhemmin myös hakeutumisessa ammattikorkeakouluihin. Diakoni-koulutukseen on ollut laman jälkeen runsaasti hakijoita, mutta diakonissakoulutuksen vetovoima on kärsinyt. Laman aiheuttamaa murrosta diakoniatyössä voi siis kuvata myös diakonien läpimurroksi; näin kuuluu tarkennettu hypoteesi 1990-luvun diakoniatyön muutoksesta.

Koulutus on kuitenkin vain yksi mahdollinen selitys sille, että eri hiippakunnissa diakoniatyö reagoi eri tavoin 1990-luvun lamaan. Diakoniatyön muutoksen jatkoanalyysi vaatii tarkempia tietoja seurakunta- ja työntekijätasolta. On tärkeää selvittää muun muassa se, onko työntekijän ikä tai sukupuoli yhteydessä työn muutokseen. Muita mahdollisia selityksiä voivat olla muun muassa paikallisen johtajuuden (Eckstein 2001) ja herätysliikkeiden vaikutus, yhteistyö kuntien ja muiden kansalaisjärjestöjen kanssa sekä diakoniatyön perinteet.

VIITTEET

- 1 Diakoniatyön muutoksen yhteydessä on tutkittu myös sitä, muuttiko lama kirkon suhdetta julkiseen sektoriin eli oliko lama pysäyttämässä kirkon ja uskonnon ajautumista marginaaliin (vrt. sekularisaation teesit) (esim. Yeung 2003).
- 2 Ks. tarkemmin aineistosta osoitteesta <http://uusi.sotkanet.fi/portal/page/portal/etusivu>.
- 3 Kirkkohallituksen keräämät toimintatilastot perustuvat jokaiseen seurakuntaan lähettävään lomakkeeseen. Työntekijät täyttävät kukin omia koontilomakkeitaan tai keräävät tiedot atk-järjestelmästä. Tiedot julkaistaan suppeassa muodossa kirkon tilastollisissa vuosikirjoissa ja nykyisin myös kirkon Internet-sivulla <http://evl.fi/tilastot>. Tätä tutkimusta varten diakoniatilastoaineisto on saatu excel-tiedostona Helena Kontiolta. Kiitän Kari Ala-Kokkilaa, Riitta Helosvuorta ja Helena Kontiota Kirkkohallituksesta sekä Ulla Pesolaa Kirkkopalveluista tilastotietojen toimittamisesta sekä Hilikka Mäkelää, Anne Birgitta Pessiä ja Juho Saarta oivaltavista kommentista.
- 4 Vuosina 1993-1996 diakoniatilastoissa ei ollut muita asiakaskontaktien paikkoja kuin "vastaanotolla" ja "muualla". Myöhemmin tilastoihin on tullut vaihtoehto "kotona".
- 5 Kirkon diakoniatilastot sisältävät myös tietoja erilaisista diakoniatyön ryhmistä sekä niiden osanottajista. Voidaan olettaa, että ryhmämuotoinen toiminta olisi vähentynyt vuosien 1993-1996 aikana, koska diakoniatyön resursseissa ei tapahtunut lisääntymistä. Näin näyttäkin tapahtuneen koko kirkon tasolla. Erityisesti mielenterveysryhmät ja muut ryhmät sekä niiden osanottajien määrät vähenivät. Osanottajien määrä väheni myös päihdetyön ryhmissä. Sen sijaan vammaisten ryhmien ja osanottajien määrä kasvoivat. Tämä johtuu kuitenkin yksinomaan siitä, että vammaistointi lisääntyi dramaattisesti maaseurakunnissa. Kaupunkiseurakunnissa kehitys oli päinvastainen.
- 6 Porvoon hiippakunnassa väheni neljä virkaa eli vähennys oli 4,4 prosenttia, Helsingissä kuusi virkaa eli 3,1 prosenttia. Muissa hiippakunnissa diakoniatyöntekijöiden määrä lisääntyi 2,6-9,9 prosentilla.

Vastaanottotyön painottumisessa ja työikäisten kohtaamisessa työntekijäresurssien muutoksella ei ole vaikutusta, koska tarkastelussa on suhteellinen muutos, t.s. se miten työntekijät painottivat vastaanotokontakteja ja työikäisiä asiakkaita.

- 7 Hiikka Mäkelän henkilökohtainen tiedonanto 8.9.2009.
- 8 Aineistona käytetään Sotka-net -tietokantaa. Oletuksena on siis se, ettei laman uhrien auttamisen innovaatio ollut ainaakaan huomattavassa määrin levinnyt vielä vuonna 1993.
- 9 Hiippakunnat toimivat useiden eri maakuntien alueella. Yhdistelyssä on otettu mukaan vain ne maakunnat, jotka suurelta osin sijoittuvat kyseisten hiippakuntien alueisiin. Turun hiippakuntaan on yhdistetty Satakunnan ja Varsinais-Suomen maakunnat, Tampereen hiippakuntaan Pirkanmaan sekä Kanta- ja Päijät-Hämeen maakunnat, Oulun hiippakuntaan Lapin sekä Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan maakunnat, Mikkelin hiippakuntaan Kymenlaakson ja Etelä-Savon hiippakunnat, Porvoon hiippakuntaan ainoastaan Ahvenanmaan maakunta (ainoa täysin ruotsinkielinen alue Suomessa), Kuopioon Pohjois-Savon, Pohjois-Karjalan ja Kainuun maakunnat, Lapuan hiippakuntaan Etelä-Pohjanmaan, Pohjanmaan ja Keski-Suomen maakunnat sekä Helsingin hiippakuntaan Uudenmaan ja Itä-Uuden-

maan maakunnat. Tiedot on yhdistetty ilman – esimerkiksi asukaslukuun liittyviä – painokertoimia. Tietoja onkin pidettävä vain suuntaa-antavina arvioina hiippakuntien väestön taloudellisten ongelmien muutoksista.

- 10 EU-ruuan jakaminen ei välttämättä tarkoita samaa kuin ruokapankki. Ruokapankilla viitataan toimintaan, jossa ruokakasseja jaetaan ilman vastaanottoaikaa usealle henkilölle yhtä aikaa. Ruokakassien sisältönä voi olla EU-ruokaa, lahjoituksina saatua ruokaa, rahalahjoituksilla hankittua ruokaa tai seurakunnan omilla varoilla hankittua ruokaa. EU-ruokaa voidaan jakaa ruokapankkien lisäksi esimerkiksi diakoniatyöntekijöiden vastaanottojen tai ryhmämuotoisen toiminnan yhteydessä.
- 11 Luvuissa ei ole muka seurakuntakuraattorin tai muun koulutuksen saaneita henkilöitä.
- 12 Diakoniatyöntekijöiden määrästä ja koulutustaustasta on saatavissa tietoja 1990-luvulta vain vuosilta 1995 ja 1999.
- 13 Tiedot ruokapankeista ovat vuosilta 1996-1997, diakonian asiakkaista vuodelta 1996 ja diakonien osuudesta vuodelta 1995.
- 14 Muutosten vertailua ei voi tehdä ruokapankkeja ja diakoniatyöntekijöiden koulutustasoa koskevien tietojen puutteiden vuoksi.

AINEISTOT

Sotkanet-tietokanta

<http://uusi.sotkanet.fi/portal/page/portal/etusivu>, haettu eri päivinä syys-lokakuussa 2009.

Kirkon diakoniatilastot

<http://evl.fi/tilastot>, artikkelissa käytetty aineisto kirjoittajan hallussa.

KIRJALLISUUS

- Eckstein, Susan: Community as gift-giving: Collectivistic roots of volunteerism. *American sociological review* 66(6):829-851, 2001.
- Gothi, Raii: Velat anteeksi? Akordirahasto-toimintamallin arviointitutkimus. Suomen ev.lut.kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2006:1. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Grönlund, Henrietta & Hiilamo, Heikki: Diakoniatyö hyvinvointivaltion mittarina. *Yhteiskuntapolitiikka* 2/2006, 134–145.
- Grönlund, Henrietta & Hiilamo, Heikki: Diakonian resurssit ja alueellinen tarve. Panostetaanako diakoniaan kunnan huono-osaisuuden mukaan? *Diakonian tutkimus* 2(2):98-115, 2005.
- Grönlund, Henrietta & Pessi, Anne Birgitta: Julkista vai kansalaisyhteiskunnan apua? – auttaminen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Teoksessa Pessi, Anne Birgitta & Saari, Juho (toim.): Hyvien ihmisten maa – auttaminen kilpailuyhteiskunnassa. (käsikirjoitus)
- Heikkilä, Matti: Diakoniabarometri 1999-Diakonian alalla toimivien käsitykset yhteiskunnan kehityssuunnasta. Heikkilä Matti & Karjalainen Jouko & Malkavaara Mikko (toim.), *Kirkonkirjat köyhyydestä. Kirkkopalvelujen julkaisuja*; 5. Helsinki: Kirkkopalvelut 2000.
- Hiilamo, Heikki: Diakoniastatistiken som hjälp att utveckla diakoniarbetet. Teoksessa Kummel-Myrskog, Pia & Sarelin, Birgitta & Ekstrand Sixten (red.) *Där nöden är störst. En introduktion i diakonin ur finländsk synvinkel. Kyrkostyrelsen. Helsingfors*, 2009.
- Hiilamo, Heikki & Kangas, Olli: Trap for women or freedom to choose? The struggle over cash for child care schemes in Finland and Sweden. *Journal of Social Policy* 38:3, 2009.
- Hiilamo, Heikki & Raunio, Antti & Yeung, Anne Birgitta. Lähimmäinen hyvinvointivaltiossa, s. 220-235. Teoksessa Saari J, Yeung AB (toim.) *Oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiossa. Gaudeamus: Helsinki*, 2007.
- Hiilamo, Heikki & Pesola, Ulla & Tirri, Sirpa: Kirkon ruoka-apu. Teoksessa Hänninen S, Karjalainen J, Lehtelä K-M ja Silvasti T (toim.) *Toisten pankki. Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Stakes*, 2008.
- Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lehtelä, Kirsi-Marja & Silvasti, Tiina (toim.): *Toisten pankki. Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Stakes*, 2008.
- Iivari, Juhani & Karjalainen, Jouko: Diakonian köyhät - epävirallinen apu perusturvan paikkaajana. *STAKES, raportteja* 235. Helsinki: STAKES, 1999.
- Juntunen, Elna & Grönlund, Henrietta & Hiilamo, Heikki: Viimesijaisella luukulla. Tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta. Helsinki: Kirkkohallitus, 2006.
- Juntunen, Elna: Diakoniatyön taloudellinen apu ja viimesijaisen sosiaaliturvan aukot. Teoksessa Juntunen, Elna & Grönlund, Henrietta & Hiilamo, Heikki: Viimesijaisella luukulla. Tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta. Helsinki: Kirkkohallitus, 51-149, 2006.
- Juntunen, Elna: "Koska se on muutakin kuin osto-osoitus". Diakoniatyöntekijöiden kokemuksia taloudelliseen avustamiseen motivoivista tekijöistä. *Diakonian tutkimus* 2/2007, 87-107, 2007.
- Jääskeläinen, Pietari: Yhteisvastuueräyksen ruokapankkiprojekti. Teoksessa Heikkilä Matti & Karjalainen Jouko & Malkavaara Mikko (toim.), *Kirkonkirjat köyhyydestä. Kirkkopalvelujen julkaisuja*; 5. Helsinki: Kirkkopalvelut 2000.
- Kallunki, Valdemar & Pesonen, Heikki & Yeung, Anne Birgitta 2006. *Kirkon paikka paikkaajana? Diakonian kuntayhteistyö kirkon aseman osoittajana. Teologinen aikakauskirja*, 111, 5/2006. 449-467.
- Karjalainen, Jouko: Ruokapankkien alueellinen vaikuttavuus. Teoksessa Heikkilä Matti & Karjalainen Jouko & Malkavaara Mikko (toim.), *Kirkonkirjat köyhyydestä. Kirkkopalvelujen julkaisuja*; 5. Helsinki: Kirkkopalvelut 2000, 267-290.

- Kettunen, Paavo: Leipää vai läsnäoloa? Asiakkaan tarve ja diakoniatyöntekijän työnäky laman puristuksissa. Sarja A Nro 76. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 2001.
- Kinnunen, Kaisa (toim.) Sairas köyhyys. Kirkkohallitus, Helsinki 2009.
- Kirkon tutkimuskeskus: Monikasvoinen kirkko. Suomen evankeliumi-luterilainen kirkko vuosina 2004-2007. Kirkon tutkimuskeskus, Tampere, 2008.
- Malkavaara, Mikko: Diakonian, teologian ja diakonian teologian muutokset. Teoksessa Heikkilä Matti & Karjalainen Jouko & Malkavaara Mikko (toim.), Kirkonkirjat köyhyydestä. Kirkkopalvelujen julkaisuja; 5. Helsinki: Kirkkopalvelut 2000, 17-57.
- Malkavaara, Mikko. Nälkä ja köyhyys kirkon asiaksi. Näkökulmia laman ja markkina-ilpailun aikana. Teoksessa; Mäkinen, Virpi (toim.): Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä. Atena, Jyväskylä 2002, 283-312.
- Malkavaara, Mikko: Diakonian muutos alkoi jo ennen lamaa. Diakonian tutkimus 2007(1):26-49.
- Rogers, Everett: Diffusion of innovations. Glencoe: Free Press, 1964.
- Ryökäs, Esko, Diakonianäkemyksemme. Tutkimus eri diakonianäkemysten esiintymisestä diakonian viranhaltijoiden, teologien ja luottamushenkilöiden keskuudessa vuonna 1989. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus Sarja B Nro 62. 1990.
- Yeung, Anne Birgitta, Re-emergence of the Church in the Finnish Public Life? Christian Social Work as an Indicator of the Public Status of the Church. – Journal of Contemporary Religion 18 (2/2003). 197–211.

Toivon häivähdyksiä hiv-tartunnan saaneiden ja ylivelkaantuneiden arjesta

Johdanto

Tämä artikkeli pureutuu taloudellisen ahdingon ja virustartunnan todellisuuteen tavallisten suomalaisten arjesta kerättyjen tarinoiden kautta. Päädyimme kirjoittamaan yhteisartikkelia, koska olimme molemmat pohtineet toivoa ja toivottomuutta niiden ihmisten kokemuksissa, jotka usein määritellään häpeän ja toivottomuuden kautta. Tarkempi toistemme olemassa oleviin aineistoihin tutustuminen osoitti, että näiden kahden näkökulman käsitteleminen samassa artikkelissa olisi mahdollista ja uusia näkökulmia avaavaa.

Artikkelissa olemme hyödyntäneet tunnetun saksalaisen systemaattisen teologian professorin Jürgen Moltmannin (1988, 2002) toivon teologiasta nousevaa jakoa toivon erilaisista näkökulmista. Artikkelijakaantuu neljään perspektiiviin: ensimmäinen osa käsittelee toivoa sen vastakohtana epätoivosta käsin, toinen osa tarkastelee toivon mahdollistumista ihmisarvon ja kohtaamisen näkökulmasta, kolmanneksi tutkimme, mitä toivo merkitsee nykyhetkessä ja tulevaisuudessa, neljäs näkökulma sisältää jatkuvan luomisen ajatuksen ja kokoaa toivon merkitystä sosiaalisena konstruktiona.

Tutkimustehtävä ja aineistot

Tutkimuksen tehtävänä on selvittää suomalaisten kokemuksia toivosta ja sen merkityksestä hiv-viruksen tai taloudellisen ahdingon kohdatessa. Tutkimuskysymykset ovat: 1) Miten hiv-positiiviset ja ylivelkaantuneet kuvaavat toivon ja epätoivon kokemuksiaan? 2) Miten kertomuksissa tulee esille ihmisarvo tai sen puuttuminen? 3) Miten hiv-positiiviset ja ylivelkaantuneet rakentavat toivoa osana tulevaisuuttaan?

Artikkelin aineistot on kerätty ihmisiltä, jotka ovat kokeneet tullessa määritellyiksi oman elämäntilanteensa tähden toivottomiksi, leimatuiksi ja ulkopuolisiksi toisiksi. Aikaisempi tutkimus on osoittanut, että hiv-positiiviset kokevat olevansa leimautuneita sairauden, johon ei toistaiseksi ole käytettävissä parantavaa hoitoa, tähden. Hiv-tartunnan myötä elämänhallinta käy uhatuksi (Huotari 2003). Ylivelkaantuneet eivät kykene maksamaan velkojensa lyhennyksiä tai korkoja, jolloin velkasaldo kasvaa jatkuvasti ja he syrjäytyvät köyhyyteen (Gothóni 2006, 3).

Tutkimuksen ensimmäinen aineisto muodostuu hiv-positiivisten suomalaisten elämäkertahaastatteluista. Haastateltavat on rekrytoitu vuonna 2006 Positiiviset ry:n, joka on hiv-tartunnan saaneiden ja aidsia sairastavien edunvalvonta- ja potilasjärjestö, kautta. Haastattelujen teemoina olivat oman elämäntarinan lisäksi kokemukset kirkosta ja sen suhtautumisesta hiv-positiiviseen suomalaiseen sekä odotukset ja kokemukset kirkon tuesta omassa elämäntilanteessa. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin valikoidusti. Viisi Positiiviset ry:n jäsentä, neljä miestä ja yksi nainen, haastateltiin kevään 2006 aikana. Toivo-näkökulma ei ollut haastateltajan ennalta suunnittelema, vaan se nousi spontaanisti haastateltavien omien tarinoiden kautta. Yhdessä haastatteluista toivo-teemaan viitattiin vain vähän, muissa neljässä haastattelussa se nousi keskeiseksi teemaksi. Yksi haastateltavista ei kuulunut kirkkoon ja hänen näkökulmansa toivoon on ei-kristillinen. Muut haastateltavat osallistuivat aktiivisesti seurakuntansa toimintaan, ja yksi heistä työskenteli haastatteluhetkellä seurakunnan palveluksessa. Haastatteluista neljä toteutettiin Positiiviset ry:n toimistolla Helsingissä, yksi haastattelu haastateltavan pyynnöstä hänen kotonaan pääkaupunkiseudun ulkopuolella.

Toinen aineisto on koottu akordin saaneilta diakoniatyön asiakkailta. Akordi on velallisen ja velkojan keskinäinen sopimus velan osittaisesta anteeksiantamisesta ja kohtuullistamisesta (Akordiopas 2003). Akordirahaston arviointitutkimusta varten diakoniatyöntekijät haastattelivat 145 akordin saanutta henkilöä. Heidän velkaantumisensa oli alkanut jo 1990 -luvun laman aikana, mutta velkojen sovitelu tapahtui vasta vuosina 2005–2006. Haastattelut toteutettiin keväällä 2006 kartoittaen tilannetta ennen akordihakemuksen jättämistä ja haastatteluhetkellä. Haastattelulomakkeiden avulla kartoitettiin muutosta velka- ja taloustilanteessa, sosiaalisissa suhteissa, henkisen ja hengellisen jaksamisen alueella, terveydentilassa, yhteiskunnan palvelujen käytössä sekä elämäntavassa. Tässä artikkelissa keskitytään niihin aineiston kohtiin, joissa avoimissa vastauksissa ilmaistaan toivoa ja epätoivoa. (Gothóni 2006, 35–37.)

Artikkelissa ei pyritä näiden kahden aineiston pohjalta tekemään vertailua. Aineistot on valittu samaan artikkeliin, koska ne täydentävät toisiaan tarkasteltaessa toivoa ja epätoivoa. Ylivelkaantuneiden aineistonäytteisiin viitataan lyhyesti sanalla velka, hiv-positiivisten haastatteluihin viitataan lyhenteellä hiv. Nämä ovat teknisiä lyhenteitä, eikä niiden ole tarkoitus leimata ylivelkaantuneita eikä hiv-tartunnan saaneita. Tämän tutkimuksen aineistot ovat hyvin erityyppisiä ja erikokoisia, ja tästä johtuen emme tee tässä artikkelissa suoraa vertailua siitä, minkälaista on ylivelkaantuneen tai hiv-tartunnan saaneen toivo.

Toivon kirkastuminen vastakohdassa

Toivoa ei voida kokemuksena käsitellä ilman epätoivoa. Asia on usein helpompi tunnistaa negaation ja vastakohdan kautta. Moltmann käsittelee toivon teologiasaan kristillistä toivoa, joka syntyy uskon kautta. Hän korostaa epätoivoa syntinä ja kääntymisenä pois Jumalan luota (1988, 19, 22-26). Tällöin synty ymmärretään juuri epäuskona ja tätä kautta epätoivo liitetään tähän epäuskon kokemukseen. Toivon löytäminen ei tapahdu elämän vaikeuksia kaihtamalla eivätkä vaikeudet ole osoitus siitä, että Jumala olisi hylännyt ihmisen. (Drewermann 2000, 68-70.) Epätoivon leimaaminen synniksi tuntuu kovalta kieleltä. Synnin ja epätoivon liittämällä toisiinsa ei ole tarkoitus leimata toivottomaksi elämäänsä kokevaa yksilöä vaan katsoa kristillisen toivon suhdetta epätoivoon, tilanteeseen, jossa Jumalan huolenpitoa ei koeta arjessa läsnä olevana.

Ylivelkaantumisen kierre tai vaikea sairaus on erinomainen kasvualusta itsesälille ja toivottomuuden tunteelle. Toivottomuuden tunteeseen liittyy kokemus avuttomuudesta ja tunne, että on mahdotonta kontrolloida tilannetta tai edes vaikuttaa asioihin millään tavalla.

Kun huomasi, että perintötoimiston kuluja oli 88,78 % luhistuin, jäin työttömäksi, ei ollut maksuvaraa, ei elämää, ei toivoa. (velka90)

Ihmisenä olemisen tuskaa ja toivoa ei voi erottaa toisistaan. Ylivelkaantuneet henkilöt saattoivat kertoa olevansa kuin Psalmien kirjoittaja tai Job, jotka joutuivat kärsimään ja yrittivät huutaa Jumalalle. Kokiessaan itsensä toivottomaksi monet näkivät toivon häivähdyksen mahdollisuudessa huutaa apua ja jopa kirotta ihmiset ja Jumala.

Olin kuin Job. Kaikki oli epäoikeudenmukaista. (velka133)

Jumala näki Jobin toimineen oikein ja ystävien, jotka vahvasti puolustivat Jumalaa, olleen väärässä. Job sai purkaa oman hätänsä, hän sai aikaa käsitellä omalla tavallaan kriisiä ja sitten päästä rauhaan asian kanssa. Jumala oli koko ajan maailmassa ja tietoinen epätoivosta. (Illman 2002, 267-283.) Samoin akordin saaneet saattoivat kokea kaiken menettämisen, toivottomana huutamisen ja uuden elämän alun. Jobin kirjan teksti ei kerro, minkä vastauksen Job sai. Selitykset, syyt ja vastaukset kuten Jumalakin jäävät salatuiksi (Job 40;42). Riittikö hänelle se, ettei hän kärsinyt oman syyllisyytensä tähden? Oliko tärkeä oivallus se, etteivät pahojen ja hyvien rajat näy ihmisten elämän kohtaloissa tai kärsimyksen määrässä? Raja ei kulje ihmisten välillä vaan jokaisen ihmisen sisällä. Kaikkein merkittävintä oli kohtaaminen ja dialogi Jobin ja Jumalan välillä. (Illman 2002, 267-283.)

Ylivelkaantuneet korostivat kohtaamisen ja vuoropuhelun merkitystä toivotto- muudessa. Epätoivossa tarvittiin kohtaamista ja oikeutta sanoittaa epäoikeuden- mukaisuuden kokemus. Mahdollisuudessa huutaa omaa ahdistusta on aavistus toivosta. Kristityt voivat samanaikaisesti panna toivonsa Jumalaan ja onnetto- muuden sattuessa purnata Jumalaa vastaan. Mahdollisuus tulla Jumalan luo ja valittaa epäoikeudenmukaista kärsimystä koettiin parantavana ja toivoa tuottavana. (Saarinen 2005.)

Elämään kuuluu aina myös sen varjopuoli. Näissä elämän varjojen tarinoissa toivo ja epätoivo kulkevat käsi kädessä. Epätoivo on todellisena olemassa. Toivoa ei koeta epätoivoa kieltämällä. Vasta läpikäymällä epätoivo nähdään häivähdyk- siä toivosta. (Lindqvist 2005, 12, 35.) Vaikeassa kriisissä ihminen toimii usein tavoilla, jotka lisäävät ahdistusta ja estävät toivon näköalan. Hän jää paikoilleen ahdistuneena vetäytyen emotionaalisesti jättäen kaiken tai ulkoistaa pahan ja syyllisyyden. (Louw 2000, 454.)

Se oli täyttä helvettiä, ei siinä mielettömyydessä suunnitelmia tehdä.

Kuula kalloon olisi parasta. (velka54)

Toivottomuus voitiin kuvata kaiken menettämisenä ja haluna olla näkymätön. 1990-luvulla koettu pankkikriisi, lama ja sen mukana vaikea pitkäaikaistyöttömyys merkitsivät monille kahden asunnon loukkuun jäämistä, maksuhäiriömerkintöjä ja konkursseja. (Kiander & Vartia, 1998.) Epätoivoa lisäsi kokemus ulkopuolisuudesta.

Ylivelkaantuminen ja hiv-positiivisuus johtavat helposti syrjäytymiseen työstä, harrastuksista ja sosiaalisista suhteista. (Leinonen 2003; Muttillainen & Roponen 2004; Kainulainen ym. 2009, 178-196). Syrjäytyminen voi johtua toisten suhtautumisesta. Epätoivoinen ihminen syrjäyttää myös helposti itse itsensä vetäytyen ulkopuoliseksi. Pahasti velkaantunut ei aina jaksanut huolehtia omasta tai perheensä hyvinvoinnista. Silloin huolet ja ahdistus alkoivat näkyä käytöksessä ja ulkonäössä. Tällainen ihminen pelkää aivan tavallista kysymystä: Mitä sinulle kuuluu? Masentunut ja toivonsa menettänyt velallinen voi kuvata tilannettaan esimerkiksi:

Näköalattomuus saavat eristäytymään. Ei siinä osaa eikä jaksakaan hakea ammattiapua sen enempää itselleen kuin veloilleenkaan. (velka130)

Toivottomuus on puhumattomuutta, joka sisältää olemassaolon kieltämistä ja tuen ulkopuolelle jäämistä. Sekä hiv-positiivisilla että ylivelkaantuneilla oli paljon kuvauksia puhumattomuuden muurista. Haastateltavien kokemukset osoittivat, että kaikkia totuuksia ei ole sopivaa sanoa ääneen eikä kaikkia ahdistavia kokemuksia esittää julkisesti. Kieltä ja mahdollisuutta puhua on kuvattu olemisen taloksi, jossa asumme, johon voimme tulla ja mennä ja jota ilman olemme kodittomia (Heidegger 1968, 5). Puhumattomuus liitettiin sekä toivottomuuden että kodittomuuden tunteeseen.

Suomessa vaikea löytää kirkosta ketään joka puhuisi tästä asiasta....
En usko, että Suomen kirkosta löytyisi pappi, joka kertoo olevansa hiv-positiivinen. (hiv2)

Merkittävää on paitsi se, mitä sanotaan myös se, mitä ei sanota ja erityisesti se, mitä ei ole lupa sanoa.

Jos nousis enemmän tämmösiä, jotka uskaltavat puhua ääneen. Mutta meidän koko yhteiskunnassa ei oo semmosia, tai hirmu vähän. Kirkko on vähän semmonen, hiljainen yhteisö. (hiv3)

Joistakin vaikeista asioista koettiin, että on luvallisempi puhua kuin toisista. Jos elämäntilanne miellettiin häpeälliseksi, sitä pyrittiin peittelemään viimeiseen asti. Nälkä ja köyhyys merkitsivät monille häpeän kokemusta. (Malkavaara 2002).

Samalla, kun koko elämä luhistuu, velkaantunut jää yksin omaan häpeään ja on kasvonsa menettänyt. (velka47)

Tarinoissa toivottomuuden kokemuksesta tuli esiin koko perhettä kohdannut häpeä. Vanhempia vaivasi usein enemmän lasten erilaisuuden kokemus kuin omista tarpeista luopuminen. Näissä tilanteissa haluttiin linnoittautua kotiin, jotta ei tarvitsisi kohdata muita ja jotta häpeä ylivelkaisuudesta ei tulisi muiden tietoon. Hylkääminen tai pelko hylätyksi tulemisesta olivat yhteydessä häpeän syntyyn (Malinen 2007). Häpeä on epätoivon ja apatian rinnalla kolmas tunne, joka estää toivon kokemista (Capps 1995, 98-136). Häpeään liitetään muiden kohtaamisen pelko. Taustalla näyttää olevan ajatus, että jos muut eivät tiedä häpeää aiheuttavasta tilanteesta, häpeä pienenee.

Näkymättömyyspillerille olisi ollut käyttöä, kun tytär ei enää halua mennä kouluun, ellei saa uusia vaatteita. (velka147)

Epätoivoa kuvattiin kokemuksilla avuttomuudesta, hylätyksi tulemisesta, puhumattomuudesta ja häpeästä. Haastateltavat toivoivat, että joku kuuntelisi heidän tuskan kertomuksiaan. Syyt eivät ole keskeisiä silloin kun kohdataan elämänsä kipujen kanssa elävä lähimmäinen. Syitä kyselemällä udeltaisiin taustoja taloudelliseen ahdinkoon tai tapaa, jolla kyseinen ihminen on saanut hiv-tartunnan. (Mäkinen 2007, 54-56.)

Toivo nykyhetkessä ja tulevassa

Toivo on kaksijakoinen: kyse on toivosta nykyhetkessä ja toivosta Jumalan yhteydessä tulevassa elämässä. Toivon teologian kaikkein haasteellisin kohta on samanaikaisesti keskittyminen tähän hetkeen ja siihen, että Jumalalla on suunnitelma ihmisen tulevaisuudelle (Moltmann 1988, 15-19, 26-32). Tästä hetkestä nauttiminen elämän kolhuista huolimatta on usein vaikeaa ja voi edellyttää, että nähdään maailma Jumalassa ja Jumala maailmassa. Jumalan oleminen maailmassa näkyy luomisen jatkumisena historiassa (Heikka, 1983). Jotkut akordin saaneista kokivat vahvana uuden luomisen sen, ettei heidän kohdallaan enää pätenytäkään ulosoton ja velkakorkojen armottomat lait. Uusi luominen on uusi näkökulma ja mahdollisuuden näköala.

Tähän elämään liittyvät toivon kokemukset olivat yhteydessä menneisyyteen,

nykyisyyteen ja tulevaisuuteen. Menneisyyteen liittyneenä toivon sisällytettiin ajatus menneisyyden hyväksymisestä. Nykyisyyden toivo kumpusi mahdollisuudesta elää hyvää elämää. Toivo suhteessa tulevaisuuteen sisälsi suunnitelmia, tavoitteita ja elämän helpottumista. Useat hiv-tartunnan saaneet sanoittivat toivoa omassa elämässään yllättävän voimakkain sanoin. Toivo korostui eri tavalla parempien hoitojen aikakaudella. Seuraava hiv-positiivinen henkilö sanoitti toivoaan tässä ja nyt olevana elämän keskeisenä asiana:

Täytyy olla toivo, muuten ei elämästä tule mitään. (hiv3)

Toivon nähtiin tuovan voimia jaksaa elää omaa arkea. Aikaisempi tutkimus hiv-positiivisten suomalaisten parissa on korostanut erilaisten arjen hallinnan keinojen merkitystä jaksaa vaikean tartunnan kanssa elämistä. Pyrkimyksenä on ollut elää täysipainoista elämää tartunnasta huolimatta. Toivo elämän perusvoimavarana merkitsi rakentavien mahdollisuuksien tunnistamista omassa elämäntilanteessa (Huotari 2003, 133-134; Kylmä 2000).

Jotkut ylivelkaantuneet rakensivat hetkittäisen epärealistisen toivon ihmeestä. Se saattoi olla ajatus lottovoitosta tai ajatus siitä, että kaikki onkin vain painajaista. Vaikean kriisin keskellä ihmiset toivovat yhtäkkistä käännettä ja muutosta. Tällöin tartutaan lupauksiin ja toiveisiin. (Louw 2000, 456.) Ylivelkaantuneille ihmeen odotuksen sisältämä toivo merkitsi joskus uusia, vielä kalliimpia lainoja ja joskus toivetta kaiken muuttumisesta. Hiv-positiivinen ihminen saattoi taudista kuullessaan kieltää todellisuuden ja toivoa ihmeperantumista tai toivoa, että positiivinen testitulos olikin vain testausvirhe.

Vaikka rahaa ei olisi ollut, niin yhden rivin lottoa kävin laittamassa. Ajattelin, ettei sitä tiedä. Aina kannattaa toivoa ihmettä. (velka74)

Toivoa tulkittiin niin maallisen kuin kristillisen toivon näkökulmasta. Toivo on aina kontekstiin sidottua, jossa ihmisen oma elämäkertomus liittyy suurempaan kertomukseen. Siinä kertomuksessa tärkeää ei ole vain kristillisyyden eskatologinen vaan näiden aineistojen perusteella erityisesti kristologinen ulottuvuus. Ilman kristillistä toivoa elämä olisi koettu melko tyhjänä:

Kristillinen usko on lisävoimavara. (hiv3)

Kristillinen toivo oli haastatelluille sisäinen voimavara, jolla oli suuri merkitys hyvinvointiin ja selviytymiseen. Elämässä oli kristillisen uskon lisäksi muita tärkeitä elämää kannattavia tekijöitä. Joillekin näitä olivat perhe, joko oma tai lapsuuden perhe. Tärkeää tässä yhteydessä oli toivon näkeminen suuremman voiman kautta. Uskonnollisella kielellä on voima ja ominaislaatu pohdittaessa elämänkysymyksiä. Kokemus yhteydestä ja toivosta omassa elämäntilanteessa tulee olla konkreettinen. Toivo antoi heidän elämälleen merkityksen, syyn jaksaa elää kaikesta huolimatta. Hiv-tartunnan saaneiden joukossa oli niitä, joille eskatologinen toivo oli korostunut sairauden edetessä ja omien voimien vähetessä:

Sinä oli se toivon sanoma kuitenkin että ei tämä ole kaikki tässä.
(hiv1)

Useamman hiv-tartunnan saaneen kertomuksessa erilaisilla uskonnollisilla kokemuksilla on ollut tärkeä toivoa antava merkitys. Unikokemus oli ollut seuraavalle kertojalle lohduttava ja lämmin, vaikka hän sen kautta koki itsensä syntiseksi. Jumalan pyhyiden kokemus korostui yksilön häpeää tärkeämmäksi. Hän koki Jumalan kohdanneen hänet henkilökohtaisesti ja tämä kohtaaminen unessa oli herättänyt hänessä toivon.

Mä näin semmosen unen, vanha kaupunki jossa on pitkät tornit ja minulle sanottiin, ihan niin kun sinä ja minä ollaan tässä, uusi Jerusalem. Ja minä häpesin ja suunnattomasti, että jotain niin pyhää. Mä tunsin itseni niin syntiseksi ja saastaiseksi. (hiv1)

Toivo tässä hetkessä sisälsi kuvauksia toivosta arjen voimavarana ja mahdollisuutena elää hyvää elämää. Epärealistinen toivo näkyi unelmana kaiken yhtäkiskisestä muuttamisesta ja vaikeuksien katoamisesta. Kristillinen toivo sanoitettiin Jumalan ja pyhän läsnäolon kokemuksina.

Arvottomuudesta ihmisarvoon

Toivon teologiassa ihmisarvo ja ihmisen arvokkuus korostuvat uskon ja ristin teologian kautta. Toivo tekee meistä ihmisiä. Ihmisen täydellinen arvo tulee näkyväksi vasta Jumalan sovituksen kautta (Moltmann 1988, 19). Ristinteologia ei jätä huomioimatta yksilön kokemaa kärsimystä, vaan pyrkii rohkaisemaan ihmistä myös

kärsimyksen keskellä. Toivo on toivoa kärsimyksessä, ei tapa paeta kärsimystä. Armo ei ole halpa selviytymiskeino. (Louw 2006, 110-111.) Ristillä Jeesus itse kärsi ja tämän kärsimyksen kautta hän ymmärtää kärsiviä. Ristinteologian kautta ihmisarvo korostuu. Toivo näkyy kärsivien ja alas painettujen tarinoissa. Moltmann kuvaa näitä tarinoita termillä ylösnousemustarinat. Näitä ylösnousemustarinoita on Raamatussa esimerkiksi Hesekielin tarina, mutta vastaavia tarinoita on myös nykyään. (Moltmann 2004, 90-93.)

Toivon teologia perustuu ihmisen ja Jumalan kohtaamiseen silloin kun ihminen näkee mahdollisuuden absoluuttisen toivottomuuden ja kivun jakamiseen kärsivän Jumalan yhteydessä. Kristillinen toivo ilman ristinteologiaa on mahdottomuus. Jumalan kärsimys on vahvin mahdollinen protesti ihmisten itselleen ja toinen toisilleen aiheuttamalle kärsimykselle. Se voi herättää toivoa kärsimyksen kanssa kamppailevalle ihmiselle. Jumala vastaa pahuudelle samaistumalla sekä uhriin Jeesuksen hylkäämiskokemuksen mukaisesti että syntiseen ollen ristillä tuomittuna kärsijänä. (Gothóni 2007, 256-268.)

Ihmisarvonsa uudelleen saaneet velkakierteen tai hiv-leiman alla eläneet ihmiset kuvasivat elämänsä muutosta radikaalina tapahtumana. Tämän muutoksen kautta he kokivat olevansa jälleen kokonaisia ihmisiä. He kokivat voivansa arvostaa itseään ja tulevansa arvostetuksi yhteisössään. Kokonaisuuden kokemukseen liittyi erityisesti hiv-positiivisten haastatteluissa myös oman seksuaalisuuden hyväksyminen. Seksuaalisuuden kieltäminen ja tartunnan saaminen seksisuhteiden kautta lisäsivät arvottomuuden tunnetta. Seksuaalisuus on monissa kirkoissa tabu ja tämän tähden myös hiv-positiivisuudesta ja joskus myös seksuaalisuudesta on haluttu vaieta. (Haddad 2005, 32.) Seuraava hiv-positiivinen haastateltava oli eronnut kirkosta, koska koki, ettei kirkko hyväksy hänen seksuaalista suuntautumistaan:

Miksi jotkut kelpaa Jumalan kuvaksi ja jotkut ei? Olen syntynyt sellaiseksi kuin olen ja oma hyväksyntä tärkeämpi kuin toisen... Kirkon suhtautuminen, että jotkut ihmiset parempia kuin toiset loukkaa. (hiv2)

Hiv-tartunnan saaneiden ihmisarvon pohdinta näyttää liittyvän kysymyksiin häpeästä ja syyllisyydestä. Oma syntisyys nähdään liian suurena ja tästä seuraa arvottomuuden kokemus. Useampi haastateltavista halusi jakaa ajatuksiaan oman syntisyyden kokemuksesta ja arvottomuuden tunteesta. Heidän tarinansa eivät kuitenkaan jääneet tähän kokemukseen. Oman syntisyytensä ja rajallisuutensa

tajuamisen kautta he olivat lähteneet etsimään apua ja löytäneet sen Jumalan armosta ja rakkaudesta:

Lämpö, voima, toivo, ihan selvästi on tullut, ihan konkreettisesti että vaikka mieli sanoo että mä olen syntinen mihinkään arvoton... Se on vaan varmuus jostakin suuremmasta, että hyvä on vahvempi. (hiv1)

Armon sisäistämisen kautta hiv-positiivinen ihminen voi ymmärtää realistisen toivon (Louw 2006, 104). Realistinen toivo on se, jonka varassa on hyvä rakentaa uutta identiteettiä ja oppia uudelleen arvostamaan itseään. Realistinen toivo ei kaadu hetken epätoivon tunteisiin, vaan jaksaa kantaa vaikeiden aikojen yli. Ylivelkaantuneen oman arvon ja arvottomuuden kokemukset liittyivät ihmisarvon polkemiseen. Armoon liittyi kokemus siitä, että joku oli ymmärtänyt velkataakan painon ja päättänyt auttaa.

Kiitoksia hyvästä armosta. (velka48)

Arvottomuuteen sisältyi kysymys siitä, onko minulla tällaisena ihmisenä olemassaolon oikeutta. Ihmisarvon ja olemassaolon oikeuden vahvistamiseksi haastateltavat kaipasivat parantavaa yhteyttä ja hyväksytyksi tuleamista. Häpeän kokemukset liittyivät epärealististen toiveiden toteutumattomuuteen, jolloin seurauksena oli apatia. Näihin toteutumattomien toiveiden kokemuksiin liittyi usein oman itsen syyllistämistä.

Mikä idiotti olenkaan ollut. Hävettää, nöyryyttävää. (velka54)

Konkreettisisa vuorovaikutustilanteissa haastateltavia oli kohdeltu epäinhimillisesti silloinkin, kun he olivat odottaneet puolustamista ja tukea.

Ulosotossa kohtelu oli repivää ja ala-arvoista, ei siinä ole ihminen. (velka131)

Vuorovaikutuksessa toteutuvan arvostuksen ja hyväksynnän lisäksi velkaantuneet odottivat kannanottoa ja eettistä keskustelua epäoikeudenmukaisuuteen. Puolustaminen olisi ollut arvon palauttamista ja molemmin puolista luottamuksen

rakentamista. Luottamuksen puutetta lisäsi se, että kirkko nähtiin leimaavana yhteisönä. Kirkon toivottiin olevan paremmin tukemassa yhteiskunnassa syrjäytyneinä pidettyjen ihmisarvoa.

Kirkko voi olla hoitava yhteisö. Mutta niiden ihmisten ääni, jotka eivät ole hoitavia kuuluu liian vahvasti... Siellä ei työttömät tai vaikeuksissa olevat perheet ne on niin ku syrjässä. (hiv3)

Haastateltavat korostavat, että kirkon tulisi olla vahvemmin toivoa ja ihmisarvoa korostava yhteisö. Ongelma kirkkojen asenteissa ja käytännöissä hiv-positiivisia seurakuntalaisia kohtaan on tullut esiin myös useissa aikaisemmissa tutkimuksissa. (Haddad 2005, 37; Vähäkangas 2005, 55-56.)

Ihmisarvon palauttajana erään hiv-positiivisen elämässä oli toiminut seurakunnalta saatu tukiasunto. Kertoessaan tuosta asunnosta hymy levisi miehen kasvoille ja hänen tarinaansa kuunnellessa sai kuvan siitä, kuinka merkittävä tuon asunnon saanti oli hänen elämässään ollut. Asunnon kautta tämä entinen narkomaani pääsi kuiville ja pystyi osallistumaan yhteiskunnan toimintaan täysivaltaisena kansalaisena. Asunnottomuuden päättymisen oli vahvan konkreettinen kokemus siitä, että joku, jolle henkilö on saanut kertoa asunnon tarpeesta, todella välitti.

Yhteisön ja verkoston toivo rakentuu hyvästä yhteistyöstä, keskinäisestä luottamuksesta ja yhteisestä puheesta, jossa keskiössä on ihminen ongelmien ja sairauden takana. Kaikista veloista selviytymisen jälkeistä tunnetilaa kuvataan uskonnollisin käsittein. Velallisen auttamisessa voi konkreettisesti toteutua sano- ma sovitukselta. Kohtuuttomat korot ja kulut on ollut mahdollista antaa anteeksi. Haastateltavat kuvaavat kokemusta armahdukseksi ja mahdollisuudeksi tulla uudelleen ihmiseksi.

Velkojen anteeksiantaminen on armon kokemus tai kuin olisi syntynyt uudestaan, mahtava kiitollisuuden tunne siitä, että se mitä ei uskonut oli vihdoinkin totta – se oli ohi, olin pelastettu. (velka133)

Kiitoksia hyvästä armosta. (velka188)

Toivon heräämiseen tarvittiin kohtaamista. Se, että toinen ihminen näkee ihmisen ja hänen kärsimyksensä ja toivottomuutensa sisältää jo sinänsä lohdu-

tuksen ja luottamuksen, että toivo on mahdollista. Katseen, kuuntelun, ajan ja tilan antamisen tai kosketuksen avulla voidaan tukea muutosta. Jos kärsimys ja toivottomuus jätetään huomaamatta tai selitetään pois, se lisää kyseisen ihmisen arvottomuuden tunnetta. Kiireetön läsnäolo, kuunteleminen ja suostuminen omaan keskeneräisyyteen ja tietämättömyyteen rakentavat pohjan parantavalle kohtaamiselle ja dialogille (Pruuki 2009, 13-16). Kiireettömän ajan antaminen ja hyväksyvä asenne koettiin edellytykseksi toivon rakentamisessa. Ylivelkaantuneet korostivat vapautumista velkataakoista ja sen kautta vahvaa armon kokemusta.

Lähtiessä taakka keveni, kun sai itkun purskahduksien lomassa halata hellästi, oli hämmentävää, kun ei ollut yhtään syyttävää sanaa. (velka84)

Toivon liittyminen ihmisarvoon ja arvottomuuteen tuli näkyviin epäoikeudenmukaisuuden kokemuksina, joihin liittyi häpeää ja syyllisyyttä. Ihmisarvo oli palautettu kohtaamisen, kuulemisen, puolustamisen ja erilaisten konkreettisten tukitoimien kautta. Ihmisarvo liitettiin myös Jumalan armoon ja toiveeseen kirkon aktiivisesta roolista kriisissä olevien ihmisten puolustajana.

Toivo tekee huomisen mahdolliseksi

Toivon teologiassa kirkon sosiaalinen työ nähdään tärkeäksi, mutta siinä ei jätetä huomioimatta kirkon hengellistä roolia yhteiskunnassa. Jatkuvan luomisen ajatus sisältää Jumalan toiminnan tässä ja nyt. Se kutsuu ihmistä luomaan ja rakentamaan mielekkyyttä tulevaisuuteen. Evankeliumin toivolla on vapauttava vaikutus ihmisten käytännön elämään ja heidän ihmissuhteisiinsa. Reformaation keskeinen korostus yleisestä pappeudesta on tärkeä näkökulma toivoon. Yleisen pappeuden kautta kutsu toteuttamaan evankeliumia kuuluu kaikille ihmisille. (Moltmann 1988, 327-330.)

Toivon teologiassa keskeistä on, että ylösnousemuksen toivo luo uuden ymmärryksen maailmasta. Tämä maailma ei ole idealismin epärealistinen maailma vaan maailma, joka ei ole vielä valmis ja jota valmistamaan meitä kaikkia kutsutaan. Jääminen epätoivoon on myöntymistä näköalattomaan maailmaan (Moltmann 1988, 338). Toivo Jumalan jatkuvan luomisen osoituksena tulee usein näkyviin hyvin konkreettisissa asioissa. Akordin saamisen jälkeen useimmat suuntautuvat avoimemmin tulevaisuuteen. He saattoivat suunnitella koulutukseen tai töihin

menoa. Tulevaisuuteen suuntautuminen merkitsi myös omasta hyvinvoinnista huolehtimista. Elämän tarkoitus ei ollut enää rahan venyttäminen kaurapuuroon tai kirpputoriostokseen tai mahdollisimman näkymättömäksi tekeytyminen.

Suhteellisen normaaliin elämään voi kuulua puhelin, ulkoilu ja lukeminen tai vaikka kalastelu paikallisesta järvestä. Itsestäanselvyydet ennen ylivelkaantumista tulevat uudelleen näkyviksi ja niistä voi olla iloinen ja kiitollinen. (velka128)

Toivo on läsnä olevaa elämisen rohkeutta, joka perustuu luottamukseen, yhteydessä elämiseen ja merkityksen hakemiseen (Lindqvist 2006, 117-118). Toivon dynamiikka sisältää ylivelkaantuneen toivon, diakoniatyöntekijän toivon, työyhteisön ja verkoston toivon. Työntekijän toivo on usein alku ja välttämätön kivijalka toivotoman toivolle. Kärsivä ihminen tarvitsee usein välittäjän vierelleen, jonkun jolla on aikaa ja joka tukee, ohjaa ja auttaa näkemään tulevaisuuden mahdollisuuteen. Näissä tilanteissa auttajan rooli ei ole niinkään puhua Jumalasta epätoivoisessa tilanteessa olevalle, vaan puhua Jumalalle hänestä, joka ei itse sitä jaksakaan tehdä. (Lindqvist 2005, 21.)

Tulevaisuus tulee mahdolliseksi nykyisyyden elämisen ja jakamisen kautta. Hiv/aidsin kontekstissa toivoa ei voi rajata yksityisen ihmisen kokemukseen, vaan kyse on laajemmasta yhteisestä sanoituksesta. Yhteisön sanoittama toivo antaa yksilölle uuden elämän mahdollisuuden. (Oliver 2006, 83.) Uudessa elämässä keskeistä on yhteisö, yhdessä toimiminen ja yhdessä toivon näkeminen. Monille hiv-positiivisille tärkeäksi yhteisöksi nousee vertaistuki. Kurssien ja muun vertaistuen kautta pystyttiin toivottomien elämänvaiheiden keskellä näkemään tarinan kokonaisuus. Tässä kokonaisuudessa näkyi kaikesta elämän kipeydestä ja kärsimyksestä huolimatta valoa ja se toivo, joka tekee huomisen suunnittelun mahdolliseksi. Toisten hiv-tartunnan saaneiden seurassa ei tarvitse kuunnella ihmetystä vakavasta sairaudesta, vaan voi rauhassa keskittyä jakamaan kokemuksiaan muiden samassa elämäntilanteessa olevien kanssa. (Lindqvist 2004, 31-32.)

Ylivelkaantuneiden vertaistukiryhmien tärkein merkitys oli toivon ylläpitäminen silloinkin, kun tilanteet tuntuivat vaikealta velkajärjestelyyn pääsystä huolimatta. Samassa asemassa olevien kanssa haluttiin ja voitiin jakaa kokemuksia toivottomuudesta ja toivon pilkahduksista. Omat kokemukset saivat vertaistuessa tilaa ja jäsentyivät laajempaan laman ja köyhyiden kertomukseen. Uusia mahdollisuuksia

ja uskallusta avautua omasta kuoresta nähtiin ensin diakoniatyöntekijän kanssa kohtaamisessa ja sitten laajempina mahdollisuutena ja toivona sekä joskus asioiden ajamisena vertaistukiryhmässä. (Lampela-Kivistö, 2002.)

Oli iso asia saada kuulla, että toisillakin on samanlaista ja he jakoivat kuunnella minun ahdistusta. Silloin on helpompi katsoa eteenpäin. (velka71)

Raamatussa toivo yhdistetään luottamukseen, turvallisuuteen, elämään, tulevaisuuteen sekä kuoleman jälkeiseen elämään ja pelastukseen. (Job. 11:18, Room. 8:24-25; 2. Kor. 4:8.) Usko, toivo ja rakkaus ovat teologisia hyveitä (Kotkavirta 2000). Toivoon sisältyy usko siihen, että Jumala vaikuttaa ihmisen elämään. Silloin toivo auttaa ihmistä kohtaamaan elämän vaikeat tilanteet arvokkaasti. (Leyva 2003.) Akordin saaneiden kuvauksissa useimmat liittivät toivon kohdatuiksi tulemisen kokemiseen ja konkreettiseen velkataakan pois nostamiseen. Lisäksi yli puolet vastaajista koki, että usko antoi voimia vaikeimmassa vaiheessa jaksamiseen.

Diakoniatyöntekijä kuunteli ensin rauhassa ja sanoi sitten, että kyllä me tästä selvitään yhdessä. Hän uskoi, niin minäkin uskalsin toivoa. Sitten aloitettiin työt. Tarkkaa rahan kanssa on, mutta se ei enää ole heti ensimmäisenä herättyäni mielessä. Voin ajatella ja rakentaa omaa elämäni, ei pankin tai ulosoton. (velka133)

Toivon yhteisöllinen näkökulma tuli näkyviin niillä hiv-positiivisilla, joilla oli lapsuudessaan turvallisia kokemuksia kirkosta. Useiden kertomuksissa turvallisuus liittyi uskovaiseen äitiin ja tätä kautta turvalliseen näkemykseen rakastavasta ja välittävästä Jumalasta.

Kyllä mulla on jonkinlainen yhteys ollut aina ihan lapsesta asti. Että mä muistan pikkupoikana isän alkoholismi toi sitä turvattomuutta, kyllä mä ristin käteni pikkupoikana. ja sitten tuota, äitihän meillä kävi joulukirkossa ja katson että se äidin usko on auttanut mikä on mua kantanut läpi elämäni. (hiv1)

Hiv-tartunnan saaneiden tarinoissa näkyy vaatimaton suomalainen uskonnollisuus, jossa riittää, että mainitaan kääntymisestä Jumalan puoleen. Afrikan kontekstissa on nostettu esiin ajatusta kirkosta pelastavana yhteisönä, jossa toivon teologian kautta kirkko nousisi kannustamaan hiv-positiivisia ja pyrki muuttamaan radikaalisti niin omia kuin yhteiskunnankin rakenteita, jotta tämä tavoite saavutettaisiin. Kristinuskon rikkaat symbolit mahdollistavat oikein ja tuoreesti käytettyinä yhteisöllisyyden kasvun ja toivon tuomisen hiv-positiivisille seurakuntalaisille. Kirkon perinteiset rituaalit tulee muokata uutta tilannetta varten. (Haddad 2006, 88-90.) Suomen tilanteessa ylivelkaantuneiden ja hiv-positiivisten parissa tehtävässä työssä kirkon omat toimitukset ja muut tilaisuudet ovat tärkeä kanava luoda yhteisöllisyyttä. Useat haastateltavat korostivatkin esimerkiksi esirukouksen merkitystä omassa elämässään.

Tulevaisuuden toivon ulottuvuus tulee esille, kun elämisen kokemus siirtyy osaksi uskonnollisuutta ja yhteisyyttä. Arki tässä ja tulevassa kohtaa, kun henkilö kokee olevansa Jumalan kasvojen edessä ja hän ja seurakunta hänen kanssaan rukoilevat. Rukous muuttaa sitä näkökulmaa, josta elämää tarkastellaan ja koetaan. Uskonnollisessa käytössä rukous ja symbolit auttavat löytämään siihen mennessä piilevän merkityksen elämässä. (Scharfenberg 2000, 45.) Tällöin tulevat ymmärrettäväksi sekä pettymyksen että toivon kokemukset esirukoustilanteissa.

Rukousilta, laitoin sinne rukouspyynnön. Sitä ei luettu eikä huomioitu.
Mä olin pettynyt. (hiv3)

Rukous koettiin toimivaksi ja kannustavaksi niissä tapauksissa, joissa rukoilija kohtasi yksilön tilanteen ja hyväksyi hänet ihmisenä. Omaa kärsimystään ja häpeäänsä kipuileva seurakuntalainen, ylivelkaantunut tai sairauden taakkaa kantava, kuulostelelee hyvin herkästi kuinka häneen seurakunnassa suhtaudutaan. Tällöin esirukouspyynnön lukematta jättäminen tuntuu erityisen loukkaavalta. Kyseinen haastateltava, joka oli kokenut, ettei hänen esirukouspyyntöään huomioitu, rohkaistui ja meni erityiseen rukousiltaan rukoiltavaksi. Hänelle tämä uusi kokemus oli erityisen tärkeä aikaisemman hylätyksi tulemisen jälkeen.

Jalovaara rukoili mun puolestani ja otti osaa sisäiseen tuskaan ja se tuntui hyvältä. (hiv3)

Ihminen etsii sekä eksistentiaalista että eettistä selitystä. Armo on vapaa ja ansaitsematon hyvä, jonka ihminen saa siksi, että hän on ihminen. Tärkeintä on ihmisen arvokkuuden, vuorovaikutuksen, elämäkerran kuulemisen ja yhteisyyden kokemukset todeksi elämisen kokemus. Mäkinen kuvaa tätä äänen antamista ja todeksi elämistä profeettalliseksi diakoniaksi. Kirkon osa on kuunnella sitä koke-musta, mikä jää julkisuuden katveeseen ja taakse. Tämän profeettallisen diakonian tulisi näkyä laaja-alaisesti kirkon työssä, ei vain siinä työmuodossa, joka virallisesti kulkee diakonian nimikkeellä. (Mäkinen 2007, 55.)

Niillä suomalaisilla ylivelkaantuneilla ja hiv-tartunnan saaneilla, joita tätä tutki-musta varten kuunneltiin, oli tarve kertoa omasta elämästään. Tähän tarpeeseen liittyi toive, että jaettuna kuuntelijan kanssa epätoivon kertomukset saisivat toivon häivähdyksen. Eettinen haaste kirkolle ja yhteiskunnalle on jatkuva muistutus siitä, että sosiaaliset rakenteet eivät saa johtaa kenenkään juurettomuuteen tai tuhoutumiseen. Kyseessä on monien mahdollisuuksien maailma, jossa oikeuden-mukaisuus, rauha ja toivo voivat vaikuttaa, ainakin ajoittain.

Tulevaisuuden toivo tuli haastatteluille mahdolliseksi sen jälkeen kun he alkoivat suhtautua tulevaisuuteen avoimemmin ja pystyivät taas panostamaan omaan hyvinvointiinsa. Vertaistuki ja uskonyhteisö esirukousten kautta olivat tä-män tutkimuksen haastatteluille tärkeitä arjessa jaksamisen keinoja, joiden kautta tulevaisuuden suunnittelu tuntui mahdolliselta.

Loppupäätelmiä

Tämän tutkimuksen ylivelkaantuneet olivat velkaantuneet 1990-luvun laman seurauksena ja heidät haastateltiin vuonna 2006. Vastaava aineisto olisi hyvä koota nykyisen laman kokemuksista. Johtaako ylivelkaantuminen vastaavanlaisiin epätoivon kokemuksiin myös 2010-luvulla vai onko yhteisöllisesti opittu jotakin aikaisemmasta lamasta? Hiv-tartunnan saaneiden parissa olisi hyvä analysoida kokemuksia toivosta uudessa yhteiskunnallisessa tilanteessa ja uusien yhä pa-rempien hoitojen aikakaudella.

Moltmannin toivon teologia antoi tälle artikkelille kehukset tarkastella toivoa. Toivon kirkastuminen epätoivon kautta kiteytti monia hiv-tartunnan saaneiden ja ylivelkaantuneiden kipeitä kokemuksia. Hiv-tartunnan saaneiden kokemuksissa toivo nousee epätoivoa näkyvämmiin esiin ja enemmistö haastatelluista korostaa kristillisen toivon antavan itselleen voimaa elää arkea. Ylivelkaantuneiden toivo on vahvemmin epätoivon kautta nähty häivähdys toivosta ja akordin kautta koettu

tulevaisuuden toivo, jota harvoin sanoitetaan erityisen kristillisesti. Osassa näistäkin tarinoista voi tulkita kristillisen pohjavireen vaikutuksen.

Molemmilla haastatelluilla ryhmillä toivo uskona elämisen arvoiseen elämään sekä nykyisyydessä että tulevaisuudessa näytti antavan voimia käydä kriisiä läpi. Osa haastatelluista määritteli toivon tulevaisuudessa Moltmannin tavoin kristillisen eskatologian näkökulmasta, osa maanpäällisen elämän jatkona ja tulevaisuuden suunnitelmina. Haastateltavien kertomukset osoittavat, että ulkoapäin ankealta näyttävät elämäntilanteet eivät ole este toivon näkemiselle omassa elämässä. Konkreettisten toivon väylien, vertaistuen tai akordirahaston kautta, oli löydetty uusi ihmisarvo ja pystytty käsittelemään häpeää, syyllisyyttä ja sosiaalista leimaa.

Tarve yhteisöllisestä kohtaamisesta ja yhteisestä ongelmien sanoituksesta nousee haastateltavien tarinoista. Kristillisen ihmiskuvan ja sen mukaisen jokaisen ihmisen ainutkertaisuuden kunnioittamisen koettiin joutuneen usein talouden ja menestyksen vaatimusten jalkoihin. Kristillisyyden toteutuminen voi merkitä myös sitä, että toinen ihminen, esimerkiksi kirkon työntekijä tai vertaistukiryhmän jäsen, kannattelee toivoa jonkin aikaa sellaisen ihmisen puolesta, joka ei jaksa tai jonka mielestä ei kannata enää toivoa. Aito uskon, rakkauden ja toivon jakaminen osoitti kristillisyyden toteutumista ja mielekkään toivon mahdollisuutta arjessa.

LÄHTEET

Elämäkertahaastattelut, Positiiviset ry., viisi haastattelua, 2006. Tekijöiden hallussa, Helsinki.

Akordirahaston aineisto 145 haastattelua, 2006. Tekijöiden hallussa, Helsinki.

KIRJALLISUUS

Akordi-opas (2003). Helsinki: Kirkkohallitus.

Capps Donald (1995). *Agents of Hope – a pastoral psychology*. Minneapolis: Fortress Press.

Drewermann Eugen (2000). *Psykoanalyysi ja moraaliologia*. Suomentanut Juhani Rekola. Helsinki: Gaudeamus.

Gothóni Raili (2006). *Velat anteeksi? – akordirahastomallin arviointitutkimus*. Helsinki: Kirkkohallitus.

Gothóni Raili (2007). *Sielunhoito – kohtaminen Jumalan kasvojen edessä*. Teoksessa Latvus Kari ja Elenius Antti (toim.) *Auttamisen teologia*. Helsinki: Kirjapaja, 256-268.

Haddad Beverly (2005). *Reflections on the church and HIV/AIDS South Africa*. *Theology Today* 62, 29-37.

Haddad Beverly (2006). *“We Pray but we Cannot Heal”: Theological Challenges*

- Posed by the HIV/AIDS Crisis. *Journal of Theology for Southern Africa* 125, 80-90.
- Heidegger Martin (1968). *Über den Humanismus*. Frankfurt am Main: Klostermann.
- Heikka Mikko (1983). *Toivon Jumala ja maailman toivo*. Jürgen Moltmannin dialektinen todellisuuskäsitys. Helsinki: Kirjapaja.
- Huotari Kari (1999). *Positiivista elämää*. Hiv-tartunnan saaneiden selviytyminen arjessa. Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 2/99. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Huotari Kari (2003). *Hiv-positiivisten arki ja terveyden kokemus*. Teoksessa Honkasalo Marja-Liisa, Kangas Ilka & Seppälä Ullamajja (toim.) *Sairas, potilas, omainen*. Näkökulmia sairauden kokemiseen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura, 118-141.
- Illman Karl-Johan (2002). *Att förstå Job*. Kirjassa *Att förstå humaniora*. René Gothóni (toim.). Helsingfors: Finska Vetenskaps-societeten, 167-183.
- Kiander Jaakko & Vartia Pertti (1998). *Suuri lama: Suomen 1990-luvun kriisi ja talouspoliittinen keskustelu*. Helsinki: Taloustieto 1998. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos Etlä. Sarja B.
- Kainulainen Sakari, Karjalainen Jouko & Kin-nunen Kaisa (2009). *Kirkon diakoniara-haston avustusta hakeneiden elinehdot ja terveydentila*. Teoksessa
- Kinnunen Kaisa (toim.) *Sairas köyhyys*. Tutkimuksia sairauteen liittyvästä huono-osaisuudesta diakoniatyössä. Helsinki: Kirkkohallitus: Suomen ev. lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2009:7, 178-196.
- Kotkavirta Jussi (2000). *Toivo, luottamus ja identiteetti*. Teoksessa *Kotkavirta Jussi & Tuomi Arvi (toim.) Toivo ja luottamus epävarmuuden maailmassa*. Filosofisia ja teologisia puheenvuoroja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopano, 5-17.
- Kylmä Jari (2000). *Dynamics of hope in adult persons living with HIV/AIDS and their significant others- a substantive theory*. Kuopio: University of Kuopio.
- Lampela-Kivistö Liisa (2002). *Kaskesta uusi kasvu*. Velkaisten miesten kuntoutumis-ohjelma –kehitysprojektin loppuraportti. Helsinki: Miessakit ry:n julkaisuja 2002:1
- Leinonen Jaana (2003). *Kirkko velkasyr-jäytyneiden tukena*. Raportti Katakombi -projekteista 1998-2002. Kirkkohallitus – Diakonia ja yhteiskuntatyö. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Leyva V. L. (2003). *An exploration of the psy-chological and theoretical factors related to hope*. Loyla College in Maryland.
- Lindqvist Martti (2004). *Toivosta ja epätoi-vosta*. Helsinki: Kirjapaja.
- Lindqvist Martti (2005). *God's mastery and mystery in the creation and history: Hope and Despair in Encounter with Human Suffering in the Context of HIV and AIDS*. Teoksessa Munyika Veikko & Aaltonen Riitta (toim.) *Challenging the current understanding around HIV and AIDS, an African Perspective*. Churches United Against HIV and AIDS in Eastern and Southern Africa. Nairobi, Kenia: Daystar University Publication, 7-25.
- Lindqvist Martti (2006). *Auttajan varjo- pa-huuden ja haavoittuvuuden ongelma ihmistyön etiikassa*. Helsinki: Otava.
- Louw Daniël J. (2000). *A Pastoral Hermeneutics of Care and Encounter. A theological design for a basic theory, anthropology, method and therapy*. Goodwood, South Africa: Lux Verbi.
- Louw Daniël J. (2006). *The HIV Pandemic from the Perspective of a Theologia Resurrectionis: Resurrection Hope as a Pastoral Critique on the Punishment and Stigma Paradigm*. *Journal of Theology for Southern Africa* 126, 100-114.
- Malinen Ben (2006). *Häpeän monet kasvot*. Helsinki: Kirjapaja.
- Malkavaara Mikko (2002). *Nälkä ja köyhyys kirkon asiaksi*. Näkökulmia laman ja markkinakilpailun aikana. Teoksessa Mäkinen Virpi (toim.) *Lasaruksesta leipäjonoihin*. Köyhyys kirkon kysymyksenä. Jyväskylä: Atena, 283-312.
- Moltmann Jürgen (1988). *Theology of Hope*.

- Käännös James W. Leitch. London: SCM Press.
- Moltmann Jürgen (2004). In the end – the beginning. The life of hope. Translated by Margaret Kohl. Minneapolis: Fortress Press.
- Muttilainen Vesa & Roponen Petri (2004). Velkaongelmien dynamiikka. Hyvinvointikatsaus 1/2004. Helsinki: Tilastokeskus.
- Mäkinen Kari (2007). Tuskan ja toivon kantajana. Sielunhoidon aikakauskirja 20, 44-56.
- Olivier Jill (2006). Where Does Christian Stand? Considering a Public Discourse of Hope in the Context of HIV/AIDS in South Africa. *Journal of Theology for Southern Africa* 126, 81-99.
- Pruuki Lassi (2009). Dialogisuus sielunhoidossa. *Sielunhoidon aikakauskirja* 21, 9-22.
- Saarinen Risto (2005). Otsa Hiessä – luterilaisuuden vaikutus suomalaiseen ajatteluun. *Niin & Näin* 46/3, 79-84.
- Scharfenberg Joachim (2000). Johdatus pastoraalipsykologiaan. (suom. Merja Lehtilä) Saarijärvi: Gummerus.
- Vähäkangas Auli (2005). Church as a Healing Community? The Case HIV/AIDS Stigma. *Africa Theological Journal* 28/1, 48-56.
- Vähäkangas Auli (2006). Stigma and Shame of HIV/AIDS in the life stories of an Alpha group. Teoksessa Harjula Lotta & Ylänkö Maria (toim.) *Africa in the Long Run, Festschrift in the Honour of Professor Arvi Hurskainen*. *Studia Orientalia* 103. Vammala: Finnish Oriental Society, 17-25.

Sairas köyhyys – tutkimus sairauteen liittyvästä huono-osaisuudesta diakoniatyön näkökulmasta

Kaisa Kinnunen

Olen toiminut päätoimisena tutkijana hankkeessa, jossa selvitettiin sairauteen liittyvää huono-osaisuutta. Tutkimus oli Diakonia-ammattikorkeakoulun, Kirkkohallituksen ja STAKES/THL:n yhteishanke. Tulokset ovat luettavissa Suomen evankelisluterilaisen kirkon kirkkohallituksen julkaisusarjassa kesäkuussa 2009 ilmestyneestä kirjasta, joka sai nimen ”Sairas köyhyys”.

Sairas köyhyys on jatkoa vuonna 2006 ilmestyneelle Viimeisellä luukulla –tutkimukselle (Juntunen ym. 2006). Siinä selvitettiin yhteiskunnan viimesijaisen sosiaaliturvajärjestelmän aukkoja ja ongelmakohtia diakonian näkökulmasta. Viimeisellä luukulla -tutkimus keskittyi aineelliseen apuun. Eräs avustustyön kokemuksista noussut erityiskysymys koski asiakkaiden terveydenhoitomenoja. Toimeentulotuen perusosan matalasta tasosta ja harkinnanvaraisen toimeentulon käyttämättä jättämisestä johtuen diakonian asiakkaat eivät olleet saaneet aina riittävästi toimentulotukea terveydenhoitoon liittyviin välttämättömiin menoihinsa.

Toinen kimmoke Sairas köyhyys -tutkimuksen aloittamiselle tuli kirkkohallituksen vuosittain keräämistä ja julkaisemista diakonian asiakastilastoista. Näiden tilastojen perusteella terveyteen liittyvä ongelma on ollut viime vuosina lähes yhtä yleinen syy ottaa yhteyttä diakoniatyöntekijään kuin taloudellisen avun tarve. Suomen evankelisluterilaisen kirkon yhteisen avustusrahaston, Kirkon diakoniarahaston, avustushakemuksissa sairaus on ollut viime vuosina avustushakijatalouksien taloudellisen ahdingon alkusyynä neljäsosassa kaikista hakemuksista.

Terveyseroja on tutkittu Suomessa kolmen viime vuosikymmenen aikana paljon, ja terveyserojen taustatekijöistä on runsaasti tietoa. Silti sosioekonomiset terveyserot ja etenkin kuolleisuuserot ovat kasvaneet. Terveyseroja koskevassa tutkimuksessa on tiedollisia aukkoja siinä, miten huono-osaisuus ja heikko terveys kietoutuvat toisiinsa.

Tutkimuksen toteutuksesta ja aineistoista

Tuntui perustellulta lähteä selvittämään diakoniatyöntekijöitä haastatteleamalla mil-laista hätää terveyteen liittyvien yhteydenottojen taakse kätkeytyy. Haastattelujen teema-alueiksi valittiin terveyteen liittyvän avuntarpeen ilmeneminen ja havait-

seminen diakonian asiakastyössä, kokemukset huono-osaisuuden ja sairauden kytköksestä, kokemukset avun saamisesta julkisista sosiaali- ja terveyspalveluista, diakonian yhteistyö kunnallisen ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa asiakkaiden terveysongelmissa ja diakonian mahdollisuudet auttaa asiakkaita terveyteen ja sairauteen liittyvässä hädässä. Pyrkimyksenä oli tunnistaa laadullisen sisällön-analyysin keinoin sairauden kytkeytyvän huono-osaisuuden ilmenemismuotoja ja ymmärtää niiden merkitystä.

Diakoniatyöntekijöiden haastattelujen (21 kpl) lisäksi tutkimusaineistona käytettiin diakonian asiakkaiden taloudellisen avustamisen yhteydessä syntyneitä aineistoa eli Kirkon diakoniarahaston avustushakemuksia (hakemukset vuosilta 2004–2006, 896 kpl). Avustusta haetaan kaavakkeella, jossa kysytään suunnilleen samoja tietoja avunhakijan taustasta ja avustusta hakevan talouden toimeentulosta kuin toimeentulotukihakemuksessa. Kaavakkeeseen sisältyy myös sanallinen kuvaus ahdinkoon johtaneista syistä, asiakkaan selviytymisyrityksistä sekä auttamista puoltavista tekijöistä, joita voivat olla esimerkiksi terveydelliset syyt. Avustushakemusaineisto tarjosi haastatteluaineistoa täydentävää ja myös numeerisesti käsiteltävissä olevaa tietoa avunhakijatalouksien toimeentulosta, ahdingon osatekijöistä ja sairastavuudesta. Avustushakemuksien kuvausosuuksista etsittiin sairauden liittyvän huono-osaistumisen ulottuvuuksia ja kehityskulkuja.

Se, että aineisto on syntynyt jotain muuta tarkoitusta kuin tutkimusta varten ei ole pelkästään haitta tai puute, vaikka aineiston synty tapa ja luonne onkin selvitetävää, aukollisia tulo- ja menotietoja on muokattava, ammatti- ja sairausnimityksiä tulkittava virallisempiin luokituksiin sopiviksi jne. Etuna on, että huono-osaisten ihmisten sairaudet ja terveyteen liittyvät ongelmat, ihmisten omat selviytymiskeinot ja tosiasialliset mahdollisuudet hoitaa terveyttään sekä välttämättömät priorisoinnit terveyden hoitamisen ja muiden elämän välttämättömyyksien välillä tulevat esille luontevasti. Diakoniarahaston avustushakemuksista voi analysoida esimerkiksi syitä, joiden avunhakijat ja heidän auttajansa uskovat vaikuttaneen sairauden ilmaantumiseen. Vaihtoehtoisesti voi etsiä tekijöitä, joiden diakoniatyöntekijä katsoo kaikkein parhaiten edistävän ja ylläpitävän asiakkaan terveyttä hänen vaikeassa elämäntilanteessaan. Aineisto valottaa sosiaalisten suhteiden ja sosiaalisen tuen merkitystä yksilöiden ja perheiden hyvinvoinnissa, terveenä pysymisessä, kuntoutumisessa ja avun saamisessa sairauden kohdatessa. Joskus sosiaalisten suhteiden puute tuodaan hakemuksessa esiin suorasanaisesti. Usein kuitenkin riittää, kun tekee listan hakemuksessa mainituista auttajatahoista ja lukee kuvauksen avunhakijan elämäntilanteesta, jossa läheissuhteet loistavat poissaolollaan, vaikka viranomaisverkostoa olisikin tukena. Viranomaisten ja muiden auttajatahojen toiminta käy selostuksista ilmi. Avustushakemusaineistosta voi toisin sanoen saada

irti monenlaista tietoa diakonian asiakkaiden ja sitä kautta huonompiosaisten kansalaisten terveyteen liittyvistä ongelmista, niiden taustatekijöistä, eri auttajatahojen toiminnasta ja huono-osaistumisprosesseista.

Tutkimustulosten yleistettävyydestä

Sekä tutkimuksessa käytetyn laadullisen että määrällisen aineiston osalta on syytä arvioida eräitä tulosten yleistettävyyteen liittyviä seikkoja. Teemahaastatteluai-
neiston kohdalla on myönnettävä siihen, että vaikka haastateltaviksi valittiin dia-
konissoja ja diakoneja maaseutu- ja kaupunkiseurakunnista ympäri Suomea, eivät
läheskään kaikki diakonian terveyteen liittyvän auttamisen aspektit, asiakasryhmät,
asiakkaiden tarpeet ja paikalliset auttamisen käytännöt tule aineiston avulla esiin.
Diakoniatyön kenttä on laaja. Työntekijöiden suhtautumisessa terveysongelmiin ja
terveyteen liittyvään auttamiseen tuntuu olevan koulutuksen lisäksi persoona- ja
seurakuntakohtaisia eroja. Diakoniatyöntekijät voivat järjestää työnsä pitkälti oman
työnäkynsä mukaan. Varsinkin ainoana työntekijänä seurakunnassaan toimivalla
diakoniatyöntekijällä on mahdollisuus organisoida työnsä hyvin itsenäisesti. Paikka-
kunnan julkisten terveydenhoitopalvelujen toimivuus ja asiakaskunnan koostumus
määrittävät osaltaan sitä, miten suuren osan terveystekijät työssä saavat.
Jos diakoniatyöntekijöitä on seurakunnassa useita, diakoniatyöntekijöiden tiimi
vaikuttaa siihen mitä tehdään. Tiimin jäsenten erityisosaamista terveydenhoidossa
voidaan päättää hyödyntää, mutta toisaalta tiimissä on saatettu yhteisesti päättää,
ettei asiakkaille tehdä esimerkiksi mitään käytännön hoitotoimenpiteitä. Diakonises-
sa auttamisessa ja terveyteen liittyvässä auttamisessa ei ole yhtä toimintamallia.
Yleistysten tekemisessä on aina vaarana, että tutkijan esitystä kuunteleva tai
lukeva diakoniatyöntekijä toteaa: ”Ei meillä ainakaan...”. Nämä kommentit ovat
tutkijalle hankalia, mutta myös erityisen hyödyllisiä, koska ne pakottavat miettimään
uudestaan, tarkentamaan ja selittämään poikkeukset.

Tulosten yleistettävyyden ongelma tuli vastaan myös tukeutuessani diakonia-
työntekijöiden teemahaastatteluai-
neistoon julkisen terveys- ja sosiaalipalvelujär-
jestelmän toimivuutta koskevassa tutkimuksen osassa. Vaikka luotan siihen, että
diakoniatyöntekijöillä on laaja kosketuspinta huono-osaisten ihmisten arkeen ja
sairauteen liittyvään hätään, ja että juuri heiltä kannattaa kysyä yksityiskohtaista
tietoa ja konkreettisia esimerkkejä huono-osaisten terveydenhoidon järjestymises-
tä, niin on selvää, että huonot palvelukokemukset ja ongelmatilanteet korostuvat
diakonian asiakastyössä. Asiakkaaksi tullaan jonkun ongelman takia eikä silloin,
kun kaikki on sujunut hyvin. Huonojen kokemusten painottuminen sisältyy arvioihin
lähtökohtaisesti ja se on muistettava.

Määrällisen aineiston pohjalta yleistyksiä tehtäessä on otettava huomioon otoksen pieni koko. Yleisaineistoksi nimeämäämme aineistoon poimittiin joka kymmenes hakemus vuosilta 2004–2006, joista kertyi 92 hakemusta ja ns. sairausaineistoon kaikki ne hakemukset vuodelta 2005, joissa taloudellisen ahdingon alkusyyksi oli tulkittu sairaus, yhteensä 78 hakemusta. Tulosten yleistettävyyttä rajoittaa myös se, että diakoniarahaston avustuksenhakijat ovat rahaston kriisirahastoluonteesta johtuen valikoitunutta joukkoa. Diakoniarahaston avustuksenhakijat eivät kaikilta osin muistuta diakonian asiakastilastoista hahmottuvaa kuvaa diakonian asiakaskunnasta. Avustuksenhakijat poikkeavat eräissä suhteissa merkittävästi myös toimeentulotukiasiakkaista. Avustuksenhakijoiden ei siis voi ajatella edustavan kaikkein huono-osaisimpia kansalaisia tai edes kaikkia diakonian asiakkaita.

Turvaverkosta pudonneet

Terveysteen liittyvät huolet ovat aiempaa enemmän puheena diakonian asiakaskontakteissa, ja oma asiakaskunta (etenkin avustusasiakkaat) tuntui usean haastattelemani diakoniatyöntekijän mielestä olevan sairaampaa joukkoa kuin aiemmin. Suurinta huolta kannettiin mielenterveyspotilaiden ja –kuntoutujien selviytymisestä. Myös syrjäkyljen yksinäisistä, raihnaisista vanhuksista ja ylipäätään sairaista yksineläjistä (etenkin miehistä) oltiin huolissaan. Yllättävää oli, että kolmasosa haastatelluista diakoniatyöntekijöistä mainitsi tuntevansa huolta myös nuorten aikuisten terveydestä. Nuorten aikuisten, maahanmuuttajien, vakavista mielenterveyden ongelmista kärsivien ja asunnottomien päihteidenkäyttäjien joukossa arvioitiin olevan ihmisiä, jotka voivat jäädä sekä julkisten palvelujen että kolmannen sektorin tarjoaman avun ulkopuolelle terveyteen liittyvissä ongelmissaan.

Terveysteen liittyvät ongelmat ovat usein yhtenä osana diakonian vastaanotolle tulleen asiakkaan moniongelmaisessa, sotkuun menneessä elämäntilanteessa. Sairauteen liittyvän problematiikan ytimessä voivat olla suuret lääke- ja terveydenhoitokulut, pitkäaikaissairauteen, vammaan tai omaishoitajuuteen liittyvä yksinäisyys ja eristäytyneisyys taikka oman tai läheisen vaikean sairauden aiheuttama hätä, ahdistus ja uupumus. Diakonian tukimuotoihin sairauteen liittyvässä hädässä kuuluu asiakkaan ja tilanteen mukaan aineellinen apu (avustaminen lääkkeisiin, terveydenhoitomenoihin, ruokaan ja tarvittaessa isommat rahalliset avustukset), hoidollinen apu (hoitoonohjaus, neuvonta), asianajoapu sekä diakonian erikoisosaaminen: emotionaalinen, henkinen ja hengellinen tuki sairaalle ja hänen läheisilleen.

Sairauden vuoksi taloudellista apua hakemaan tulleissa asiakkaissa on runsaasti väliinputoajia, joita viimesijainen toimeentuloturva ei syystä tai toisesta pysty auttamaan. Näihin ryhmiin kuuluu eläkeläisiä, joiden eläke ylittää nipin napin

toimeentulotuen saamisen normirajan, pitkäaikaistyöttömiä, sairastuneita opiskelijoita, pätkätyöläisiä, aloittelevia yrittäjiä ja vailla mitään tuloja olevia, etuus- tai eläkepäätöstä odottavia henkilöitä. Yleinen ongelma aineellista apua hakevilla diakonian asiakkailta on, että toimeentulotuki ei korvaa kaikkia sairaudesta aiheutuvia ylimääräisiä menoja tai että sosiaalitoimisto ei kykene reagoimaan kyllin nopeasti asiakkaan sairauteen liittyvään tarpeeseen, kuten lääkehoidon jatkumisen turvaamiseen ilman katkosta. Putoamiseen turvaverkoista vaikuttaa sekin, että ihmiset eivät osaa hakea toimeentulotukea sairasmenoihinsa tai eivät tiedä kaikista mahdollisista etuuksista monimutkaisen etuusjärjestelmän takia. Vanhempaan ikäpolveen kuuluvat henkilöt voivat kokea toimeentulotuen hakemisen niin nöyryyttäväksi, ettei hae sitä, vaikka vaihtoehtona olisi lääkkeitä tai ruoasta tinkiminen. Maksukatot terveydenhoidon asiakasmaksuissa, lääkkeissä ja terveydenhoitoon liittyvissä matkakuluissa auttavat huono-osaisia ihmisiä vain rajallisesti, koska ilman säästöjä oleville ihmisille ennen maksukatona saavuttamista itse maksettaviksi jäävät summatkin ovat liikaa: ne aloittavat joka vuoden alussa toistuvan velkakierteen tai pakottavat tinkimään muista välttämättömistä menoista kuten ruoasta.

Alueelliset erot sairastavuudessa eivät olleet avustushakemusaineistossa kovin suuria. Psykkistä sairautta ja monisairautta oli vähiten taajamatalouksissa. Samansuuntaisia tuloksia suuremmasta hyvinvoinnista kaupunkien läheisellä maaseudulla on saatu suomalaisissa hyvinvointitutkimuksissa elintaso- ja mielenterveysmittareilla.

Terveyserotutkimuksissa on todettu yksineläjien suurempi sairastavuus perheellisiin verrattuna. Tämä ero näkyi selvästi myös diakoniarahaston avustushakijatalouksissa. Sairauden takia ahdinkoon joutuneista, yksinelävistä avunhakijoista kaksi kolmasosaa oli naisia. Miesten ja naisten sairauksien laadussa ja diagnoosien määrässä ei ollut suuria eroja. Suomessa on kannettu terveyseroja koskevassa keskustelussa enemmän huolta yksineläjämiesten kuin yksineläjänaisen terveydestä sillä perusteella, että yksin elävien miesten ajatellaan huolehtivan naisia huonommin terveydestään ja hakeutuvan huonommin hoitoon kuin naisten. Ehkä miehet ovat huonompia hakemaan apua myös diakonian luukulta terveyteen liittyvissä ahdingoissaan, tai sitten naiset joutuvat pienempien palkkojensa ja eläkkeidensä takia miehiä useammin taloudelliseen ahdinkoon sairastuessaan. Sukupuoleen liittyviä erityispiirteitä sairauteen liittyvässä huono-osaistumisessa ja sukupuoliroolien vaikutusta avunhakutilanteissa olisi syytä pohtia niin diakoniatyön arjessa kuin diakoniatyön tutkimuksessa enemmän kuin mihin tutkimuksessamme oli mahdollisuuksia.

Köyhyyden ja sairauden kasaantuminen

Diakoniarahaston avustushakemuksista koottu ja analysoitu tieto vahvistaa terveyserotutkimuksissa aiemmin saatuja tutkimustuloksia sairauksien kasautumisesta pienituloisiin talouksiin. Mitä pienituloisempi avunhakijatalous oli kysymyksessä, sitä enemmän siellä oli sairautta ja erityisesti psyykkistä sairautta. Niissä talouksissa, joissa sairaus oli ollut ahdingon alkuna, oltiin kaikkiin avunhakijatalouksiin verrattuna paitsi sairaampia, myös pienituloisempia. Menojen osalta havaittiin, että sairauden vuoksi ahdinkoon ajautuneilla talouksilla oli vähemmän menoja – poikkeuksena olivat vain terveydenhoitomenot, jotka olivat suuremmat. Toinen selvä ero oli velkaantumisessa. Ulosottovelkoja oli sairauden takia ahdinkoon joutuneissa avunhakijatalouksissa huomattavasti enemmän kuin avunhakijatalouksissa yleensä (muissa talouksissa velat koostuivat enemmän rästilaskuista ja hoidossa olevista veloista). Sairauden takia taloudelliseen ahdinkoon ajautuneissa talouksissa velkaongelmat olivat siis vakavampia. Yhtenä selityksenä tähän voisi olla, että näissä avunhakijatalouksissa podettiin nimenomaan psyykkistä sairautta joko ainoana sairautena tai fyysisen sairauden ohessa. Psyykkiset sairaudet heikentävät usein vakavasti ja pitkäaikaisesti työkykyä, taloudellista toimeentuloa ja selviämistä arkielämässä.

Avustushakemuksista kirjatut diagnoosit todensivat diakoniatyöntekijöiden haastatteluissa antamia arvioita diakonian asiakkaiden yleisimmistä taudeista. Eniten esiintyi mielenterveyden häiriöitä, yleisimmin masennusta. Muita tavallisia diagnooseja olivat päihderiippuvuus, kaksisuuntainen mielialahäiriö, paniikkihäiriö, ahdistushäiriö, psykoosi, sosiaalinen pelkotila, persoonallisuushäiriö ja traumaperäinen stressireaktio. Tavanomaisimmat fyysiset taudit olivat tuki- ja liikuntaelinten sairauksia, sydän- ja verisuonitauteja, syöpäsairauksia, muistisairauksia, neurologisia sairauksia, allergioita, hengityselinten sairauksia ja tulehduksia. Lisäksi esiintyi pitkittyneitä kiputiloja, stressiä ja uupumusta sekä etenkin miehillä työkyvyttömyyteen johtaneita tapaturmia ja onnettomuuksia. Diakonian asiakkaiden sairaudet olivat samoja kansantauteja kuin mitä suomalaiset yleensäkin sairastavat.

Monisairaus ja sairauksien kasaantuminen näkyi erityisesti niissä diakoniarahaston avustushakijatalouksissa, joissa taloudellinen ahdinko juontui sairaudesta. Kolmasosassa näistä talouksista pitkäaikaissairautta sairasti useampi kuin yksi henkilö. Noin kolmasosassa talouksista ilmoitettiin kolme diagnoosia tai enemmän.

Julkisten palvelujen kynnykset

Sairas köyhyys –tutkimuksessa tuli esiin monella haastattelupaikkakunnalla pitkään jatkunut lääkäriarvaja, päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivien ja kuntoutuvien hoidossa yleisesti vallitseva resurssipula sekä kotihoidossa käytössä olevat tiukat avunsaantikriteerit muille kuin kaikkein huonokuntoisimmille vanhuksille. Palvelu-

prosessissa ja hoidon laadussa yleisinä puutteina nousivat esiin yhteydensaanti terveyskeskukseen (vaikeakäyttöiset ajanvarausjärjestelmät ja jonotus), terveyskeskuksessa saatu riittämätön hoito ja hoito-ohjeet, lähetteiden saamisessa olleet ongelmat ja kotiuttaminen sairaalasta ilman että avohoito, kotipalvelu tai kuntoutus olisi järjestyksessä. Kuntakohtaiset erot perusterveyspalveluissa näyttävät suurilta, mikä on tasa-arvon toteutumisen kannalta huolestuttavaa. Huono-osainen, sairastunut ihminen on hyvin riippuvainen oman kuntansa terveyskeskuksesta, sillä hänellä ei yleensä ole vaihtoehtona mennä työterveyslääkärille tai käyttää yksityisiä terveydenhoitopalveluja.

Perusterveydenhoidon resurssien ja laadun lisäksi huomiota olisi kiinnitettävä siihen, mikä estää huono-osaisimpia ihmisiä hakemasta julkisia palveluja ja mikä heikentää heidän luottamustaan avun saamiseen. Asiakasmaksut ja lääkärikäynnistä aiheutuvat muut kulut vaikuttavat diakonian asiakkailta terveyspalvelujen käyttöön, vaikka ne keskivertokansalaisesta saattavat tuntua kohtuullisilta summilta. Terveyspalvelujen keskittämisen takia palvelut ovat fyysisesti yhä kauempana. Lääkəriin ei helposti lähdetä, ja kontrollikäyntejä jätetään väliin pitkien välimatkojen, heikkojen julkisten kulkuyhteyksien ja matkakulujen takia. Luottamusta avun saamiseen ja hoidon laatuun heikentävät tiheään vaihtuvat terveyskeskuslääkärit, kommunikointi- ja kuulovaikeudet lääkärin vastaanotolla, lähetteiden saamisessa kohdatut vaikeudet, pompottelu palvelupaikasta toiseen ja riittämätön palveluohjaus. Avun saamisessa koetut pettymykset, luottamuksen menetys ja vaikea sairaus itsessään heikentävät motivaatiota ja kykyä hakea apua uudelleen tai tehdä valitus kielteisestä päätöksestä. Diakonian kokemukset kertovat, että sairauteen liittyvä hädänalaisuus jää helpoimmin piiloon epäluottamuksen ilmapiiriissä.

Tutkimuksessamme havaitut kynnykset palvelujen saamisessa vahvistavat aiemmin esitettyjä tutkimustuloksia ja näkemyksiä, joiden mukaan nimenomaan heikompiosaiset ja moniongelmaiset ihmiset ovat vaarassa syrjäytyä julkisten palvelujen saajina. Terveyspalvelujärjestelmämme lähtee universalistisesta ajattelusta, jossa kaikki ihmiset ovat samalla lähtöviivalla hakiessaan palveluja. Asiakkaalla oletetaan olevan käytössä tiettyjä resursseja, kuten esimerkiksi toimiva puhelin. Avun saamiseen tarvitaan tietoja ja taitoja, kuten kirjallisen esitystavan hallintaa ja tiedonhakutaitoja. Asiantuntijuus oman sairauden, sen hoidon sekä erilaisten palvelujen ja hoitoreittien suhteen edesauttaa avun saamista. Avun saanti riippuu myös rohkeudesta ja kyvystä ajaa omaa asiaansa tai vaihtoehtoisesti vaikutusvaltaisen ja valveutuneen tukihenkilön olemassaolosta. Moniongelmaisissa tilanteissa elävillä ja sairailta ihmisillä resurssit, tiedot, taidot, rohkeus ja kyky ajaa asiaansa eivät aina riitä avun hakemiseen. Jos omaista tai muuta tukihenkilöä ei ole, saattavat lakiin perustuvat oikeudet ja etuudetkin jäädä toteutumatta ja saamatta.

Diakonian rooli heikompiosaisten terveyden edistämässä

Diakoniassa tehtävällä työllä on suuri merkitys heikompiosaisten ihmisten terveyden edistämässä ja ylläpitämässä, sairaiden taloudellisen tilanteen vakauttamisessa ja terveystalvelujen saamisen varmistamisessa. Nykyaikaisessa diakoniassa tehdään vähemmän konkreettisia hoitotoimenpiteitä. Sen sijaan asiakkaita voidaan auttaa sairauteen liittyvissä kuluissa, heitä ohjataan ja saatetaan hoitoon, heille annetaan terveysneuvontaa yksilöllisesti ja ryhmässä ja he saavat diakoniatyöntekijältä tukea ja käytännön apua sosiaalietuuksia hakiessaan. Suuri merkitys sairaille ja heidän omaisilleen on diakoniatyöntekijän rohkaisulla, myötätunnolla, keskusteluavulla ja henkisellä tuella. Diakonian asiantuntemus näkyy erityisesti hädänalaisen ihmisen kohtaamisessa, luottamuksellisen suhteen luomisessa asiakkaaseen ja asiakkaan saamassa pitkäjänteisessä avussa. Myös ryhmämuotoisilla toiminnoilla, kuten retkillä, leireillä, vertaisryhmillä ja osallistumisella seurakunnan toimintaan diakoniatyöntekijät arvioivat olevan huomattavaa terveydellistä vaikuttavuutta. Kotikäynnit ovat tarpeellisia kotiin saaneiden vanhusten, vammaisten ja psyykkisesti sairaiden terveysongelmien havaitsemisessa ja sairauteen liittyvän syrjäytymisen estämisessä. Diakonian perustyömuotojen merkitystä ei silti mielletä edes diakoniatyöntekijöiden omassa piirissä aina terveysongelmien ennaltaehkäisyyn tai terveyden ylläpitämisen näkökulmasta.

Terveyskysymyksiin erikoistuneista kolmannen sektorin toimijoista diakoniassa on nykyään eniten yhteistyösuhteita paikallisiin mielenterveyskuntoutujien ja omaishoitajien yhdistyksiin sekä päihdetyötä tekeviin yhdistyksiin. Julkisen terveydenhuollon toimijoista lähin yhteistyötaho on kunnallinen kotihoito tai kotisairaanhoido. Diakonian yhteydet perusterveydenhoitosektorille eivät ole yhtä kiinteät ja säännölliset kuin sosiaalitoimeen, mikä voi johtua osittain siitä, ettei terveydenhoitosektorilla tiedetä tarpeeksi diakoniatyön sisällöstä. Yhteistyö on asiakas- ja tapauskohtaista. Osa diakoniatyöntekijöistä kaipaa verkostoitumista ja yhteistyön parantamista terveydenhuollon ammattilaisten kanssa. Terveysteen ja sairauteen liittyvän avuntarpeen arveltiin lähitulevaisuudessa joko pysyvän ennaltaan tai kasvavan diakoniatyössä väestön ikääntymisen, avohoidon lisääntymisen, mielenterveys- ja päihdeongelmien kasvun ja taloudellisen laman takia.

LÄHTEET

Juntunen Elina, Grönlund Henrietta & Hiilamo Heikki (2006) Viimeisellä luukulla. Tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisu 2006:7. Helsinki: Kirkkohallitus.

Kinnunen Kaisa (toim.) (2009) Sairas köyhyys. Tutkimus sairauteen liittyvästä huono-osaisuudesta diakoniatyössä. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisu 2009:7. Helsinki: Kirkkohallitus.

Mitä hiljainen tieto on hengellisessä työssä?

Kokemuksellinen näkökulma hiljaisen tiedon ilmenemiseen, siirrettävyyteen ja siirrettävyyden merkitykseen ikääntyneiden diakoniatyöntekijöiden ja pappien työssä

Lectio praecursoria Jyväskylän yliopisto/Psykologian laitos 29.5. 200

Katri Suhonen

I Tutkimuksen lähtökohdat

Kun aloitin kolmisen vuotta sitten Jyväskylän kaupunkiseurakunnassa näkövammais- ja huonokuuloistyön erityisdiakonian virassa, olin jälleen tilanteessa, jossa olin ollut työtilanteiden vuoksi aiemminkin. Huolimatta siitä, että minulla oli jo vuosia työkokemusta diakoniatyöstä, havaitsin että kunnioitettavan työuran tehnyt edeltäjäni oli työstä lähtiessään vienyt mukanaan jotakin arvokasta, erityistä ja vaikeasti sanoitettavaa. Kyse oli taidoista ja tiedoista, joihin oli vaikea päästä käsiksi, mutta jotka olivat kuitenkin varmasti olemassa ja olivat ilmentyneet konkreettisesti toiminnassa. Kiinnostuin hiljaisesta tiedosta ja siitä, mitä se kirkon työssä voisi olla.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon hengellisen työn tekijöitä ovat pääasiallisesti papit, diakoniatyöntekijät, nuorisotyöntekijät, lapsityöntekijät, kirkkomuusikot, perheneuvonnan työntekijät ja sairaalasielunhoidon työntekijät (Niemelä, 2004). Tutkimukseen valittiin diakoniatyöntekijöitä ja pappeja, koska tavoitteena oli vertailla keskeisiä hengellisen työn ammattiryhmiä suhteessa hiljaiseen tietoon. Diakoniatyöntekijöiden ja pappien hengellisessä työssä koulutuksellinen ja ammatillisuuden perusta muodostavat erityisen lähtökohdan ihmissuhdetyössä tapahtuvalle kohtaamiselle. Diakonia on kristilliseen uskoon ja rakkauteen perustuvaa palvelua kirkon elämässä. Kirkollinen diakonia pyrkii auttamaan erityisesti niitä, jotka jäävät kaiken muun avun ulottumattomiin tai ovat muutoin elämässään kestävättömässä tilanteessa (www.evl.fi, Kirkkolaki 82§). Papin työ on käytännössä hyvin moninainen liittyessään ihmisenä olemisen ja elämisen koko kirjoon. Tehtävänä on julkisen jumalanpalveluksen toimittaminen, ja pyhien sakramenttien jakaminen, muiden kirkollisten toimitusten esimerkiksi vihkimisten hoitaminen sekä yksityinen sielunhoito ja rippi (Niemelä, 2008). Tutkimuksen tavoitteena on tuoda hiljaisen tiedon tutkimuskentän keskusteluun hengellisen työntekijöiden mahdollinen hiljainen tieto ja siihen liittyvät erityiset ulottuvuudet.

2 Hiljainen tieto

Tiedon tutkimuksessa tiedon käsite ja ilmiö voidaan jakaa eksplisiittiseen ja hiljaiseen tietoon (Polanyi, 1966). Eksplisiittinen tieto (explicit knowledge) on muodollista, systemaattista ja tarkkaan määriteltä tietoa, jota voidaan ilmaista sanallisesti tai kirjoitettuna. Sitä on mahdollista prosessoida ja tallentaa, samoin kuin viestiä ja jakaa. Eksplisiittinen tieto esitetään usein tieteellisten kaavojen tai teorioiden muodossa. (Leonard & Insch, 2005; Nonaka & Takeuchi, 1995; Polanyi, 1966; Sternberg & Hedlund, 2002).

Hiljainen tieto (tacit knowledge) on alun perin Michael Polanyin 1940-luvulla alkaneen ja 1970-luvulle asti kestäneen teoreettisen kehitystyön tulos. Hiljaisella tiedolla tarkoitetaan yksilön subjektiiviseen kokemuksellisuuteen perustuvaa, tiettyyn tilanteeseen ja toimintaan sitoutunutta tietoa, jota on vaikeaa tuoda esille sanallisesti tai jakaa muiden ihmisten kanssa (Nonaka & Takeuchi, 1995; Polanyi, 1962, 1966). Hiljaisen tiedon vaikutus näkyy henkilön toiminnassa tai kokemuksissa, mutta sen sisältöä hän ei pysty kuvaamaan yksiselitteisesti (Polanyi, 1962, 1966, 1969). Hiljaiseen tietämiseen sisältyy yksilön intuitio ja kyky aavistaa asioita (Akbar, 2003). Hiljainen tieto on käytännön älykkyyttä, jota on hankittu kokemuksen kautta. Hiljainen tieto ei ole yhteydessä yleiseen kognitiiviseen kyvykkyyteen (Kerr, 1995). Hiljainen tieto sijaitsee persoonassa ja kehollisuudessa, ja sitä on vaikeaa järjestää tai muotoilla (Nonaka, 2002). Hiljainen tieto on usein liitetty viisauden lajina iäkkäisiin ihmisiin. Viisauden on nähty olevan eräs harvoista ihmisen vanhenemisen myötä kehittyvistä ominaisuuksista (Ruoppila, 2008). Hiljaisella tiedolla on ajateltu olevan mahdollisuus karttua iän ja vaihtelevien elämäntilanteiden myötä, yksilön oppiessa kokemuksistaan (Suutama, 2004).

Polanyin (1962, 1966, 1969) teorian pääajatus hiljaisesta tiedosta on, että ihminen tietää enemmän kuin pystyy kertomaan. Polanyin mukaan valtaosa yksilön tiedosta on persoonallista tietoa eli asioista tiedetään tilanteesta riippumatta henkilökohtaisella tavalla. Hiljainen tieto on myös sosiaalista. Se on yhteydessä siihen toimintaympäristöön, jossa tietämistä tapahtuu. Tietäminen itsessään ei ole sattumanvaraista, vaan se tapahtuu aina vastuullisesti ja aktiivisena toimintana, jolle haetaan yleistä hyväksyntää. Hiljaisessa tietämisessä on lisäksi myös eroja, kun puhutaan eri kulttuureilla ja roduilla olevasta hiljaisesta tiedosta (Sternberg & Hedlund, 2002).

Hiljainen tietäminen on kuvattu jokseenkin monimutkaisena ilmiönä (Polanyi, 1962, 1966). Tiivistetysti hiljainen tietäminen ilmenee tietämisen kohteen kautta, tietämiseen liittyvässä kontekstissa. Polanyin (1962, 1966) teorian ydin on kaksi tietoisuuden tilaa, keskitetty (focal) tietoisuus ja kohteeseen liittyvä (subsidiary)

tietoisuus. Kohteeseen liittyvää tietoa (subsidiary) voitaisiin kutsua lähitietoisuudeksi. Lähitietoisuus on lähellä ja läsnä tietämisessä ja toiminnassa. Keskitetty tietoisuus käsittää puolestaan toiminnan tai tietämisen kohteen, joka on täsmällisesti tiedostettu. Hiljainen tieto sijaitsee lähitietoisuudessa, mutta se ilmenee keskitetyn tietoisuuden sisältämän kohteen kautta. Hiljainen tieto on yksilön käytössä siten, ettei hän pysty tunnistamaan sitä täydellisesti, koska ainoastaan keskitetyssä tietoisuudessa oleva kohde edustaa merkitystä lähitietoisuudessa olevalle hiljaiselle tiedolle.

Hiljaisen tietämisen perusrakenteeseen kuuluu kaksi ehtoa, joiden välillä on looginen suhde (Polanyi, 1966). Ensimmäinen ehto on läheinen ehto (proximal) ja toinen kaukainen ehto (distal). Läheiseen ehtoon liittyvä tieto on lähitietoisuuden hiljaista tietoa. Kaukainen ehto on se tarkasti tiedostettu kohde, johon tietäminen ja toiminta liittyvät. Hiljaisessa tietämisessä on siis kysymys keskittymisen siirtämisestä kaukaiseen ehtoon läheisen ehdon kautta. Läheiseen ehtoon liittyvä tieto on siis käytettävissä vain kun se yhdistetään kaukaiseen ehtoon. Toisin sanoen läheisen ehdon sisältämä tieto ilmenee kohteen asettamien ehdoin.

Esimerkiksi hengellisen työntekijän voitaisiin ajatella tietävän joidenkin asiakkaiden ilmeiden, elekielen tai viestien kautta hänen tilanteesta enemmän kuin sanallisesti on ilmaistu. Työntekijä voi tietää, kuinka kulloinkin käyttäytyä ja toimia esimerkiksi surevan tai sairaan ihmisen kanssa vuorovaikutuksessa. Tilanteen jälkeen voi olla kuitenkin miltei mahdotonta selittää, miksi työntekijä on toiminut tilanteessa juuri tietyllä tavalla. Tietäminen tapahtuu konkreettisesti kohtaamistilanteessa, eikä työntekijä osaa yksiselitteisesti eritellä omaa toimintaansa ja siihen johtaneita syitä.

Hiljainen tieto työssä on ammattilaisen koko työuran aikana kertyneen kokemuksen tuomaa tietoa, jossa on kyse kirjoittamattoman tiedon soveltamisesta käytännössä, esimerkiksi yllättävissä ongelmatilanteissa. (Virtainlahti, 2006). Hiljainen tieto näkyy työtehtävien asiantuntevassa suorittamisessa ja päätöksentekotilanteissa (Stenmark, 2000; Zhou, 2004). Hiljaisen tiedon käsite on tullut korostuneesti esiin nykyvuosina, mikä johtuu sen saamasta huomiosta liiketaloustieteessä (Vaahtio, 2004). Johtamiseen liittyvässä kirjallisuudessa yksilön ja ryhmän hiljainen tieto on liitetty organisaation menestymiseen (Leonard & Insch, 2005). Tavoitteeksi onkin muotoutunut tiedon mahdollisimman suuri maksimointi yrityksen voimavarana (Hildreth & Kimble, 2002).

3 Hiljaisen tiedon siirrettävyys ja siirrettävyyden merkitys tutkimuskirjallisuudessa

Hiljaisen tiedon ja eksplisiittisen tiedon välinen suhde on ollut tarkastelun kohteena tutkimuksissa laajasti. Yhtenevää näkemystä siitä, onko hiljainen tieto ja eksplisiittinen tieto erotettavissa toisistaan vai onko kyseessä mahdollisesti tiedon eri ominaisuuksista, ei ole löydettävissä. Näin ei myöskään hiljaisen tiedon siirtämisen mahdollisuuksista ole havaittavissa yhtenevää teoriaa. Esimerkiksi Polanyin (1962, 1966) mukaan pelkkää eksplisiittistä tietoa ei ole, koska hänen mukaansa kaikki tieto perustuu hiljaiseen tietoon. Nonaka ja Takeuchi (1995) ovat puolestaan taas painottaneet, että hiljainen tieto kannattaa yrittää muuttaa eksplisiittiseksi tiedoksi, koska silloin se tulee laajemman ihmisjoukon voimavaraksi.

Hiljaisen tiedon siirtämisen malleja ja menetelmiä on kuvattu kirjallisuudessa jonkin verran. Nonakan ja Takeuchin (1995) teorian perusajatuksena on tiedon muuntamisen prosessi hiljaisen tiedon ja eksplisiittisen tiedon välillä. Teorian lähtökohtana on ajatus siitä, että hiljainen ja eksplisiittinen tieto ovat erotettavissa toisistaan. Reflektion merkitys hiljaisen tiedon siirtämisessä on nähty useissa tutkimuksissa keskeisenä (mm. Schön, 1983, 1987; Powell, 2005; Yliruka, 2000). Oppimista voi tapahtua reflektiivisessä praktikumissa eli opettajan ja oppilaan välisessä vuoropuhelussa. Virheiden tekeminen on nähty tärkeänä oppimisen kannalta. Virheiden tekemisen myötä tapahtuu tiedon prosessointia ihmisen mielen eri tasoilla, myös suhteessa sanattomaan ja hiljaiseen tietoon (Akbar, 2003). Oppipoikasysteemissä noviisit ottavat mallia ja katsovat kuinka ekspertit tekevät työtä ja tämän jälkeen toimivat samoin omassa työssään. Oppipoikana oppiminen tarkoittaa taidon opettelemista osana yhteisöä (Wolek, 1999). Kokemattomille työntekijöille voidaan muodostaa mentorointiryhmiä tai antaa myös yksilöllisesti ohjattua mentorointia. Monitaitoisessa ryhmässä työpaikan työntekijöitä voidaan kierrättää tehtävästä toiseen siten, että jokainen työntekijä välittää omaa osaamistaan muille työntekijöille. Teknisten haastattelujen kautta voidaan koota asiantuntijan osaaminen ja tieto toisen asiantuntijan käyttöön (Kuronen, Säämänen, Järvenpää & Rintala, 2007).

Hiljaisen tiedon siirtämiseen työpaikalla vaikuttavat tutkimusten mukaan vuorovaikutus ja toimintakäytännöt. Käytännön tasolla tapahtuva kommunikointi on avainasemassa hiljaisen tiedon siirtämisessä (Sandars & Heller, 2004). Epäviralliset kokoukset ylläpitävät jatkuvaa vuorovaikutusta organisaation jäsenten välillä ja edistävät siten yhteistyötä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta (Anand, Manz & Glick, 1998). Hiljaista tietoa voidaan jakaa myös luomalla rutiineja sellaisia tilanteita varten, joissa kokemuspäinäinen tieto erityisesti näyttäytyy (Collis & Winnips, 2002).

Toisaalta luovuus ja intensiivinen toiminta jonkin asian hyväksi voi edistää hiljaisen tiedon siirtymistä. Kaikilla tiedon tasoilla tiedon siirtäminen on parempaa sellaisessa tilanteessa, jossa työhön kehitetään jotain uutta verrattuna sellaiseen, jossa työssä ollaan ns. tasaisessa vaiheessa (Dyck, Starke, Mischke, & Mauws, 2005).

Vertauskuvien käytön merkitystä on korostettu hiljaisen tiedon siirtämisen prosessissa (Aita, McIlvain, Susman & Crabtree, 2003). Vertauskuvat voivat auttaa ymmärtämään syvällisemmin ja kokonaisvaltaisemmin erilaisia työhön liittyviä käytänteitä ja toimintoja mm. työhön liittyviä hiljaisia arvoja. Myös koulutuksella on havaittu olevan merkitystä suhteessa hiljaiseen tietoon. Koulutetuimmat tai tieteellisissä tutkimustyössä eniten tunnustusta saaneet käytännön tason asiantuntijat selviytyvät paremmin hiljaista tietoa mittaavasta tasotestistä verrattuna henkilöihin, joilla on heikompi tietopohja (McLeod, Steinert, Meagher, Schuwirth, Tabatabai, & McLeod, 2006). Kilpailukykyistä oppimista tapahtuu parhaiten silloin, kun suhde työpariin sekä tiedon siirtäminen joutuvat yhteentörmäykseen (Inkpen & Wang, 2006). Aikuisen oppijan rutiineihin ja totuttuihin tapoihin ajatella pitäisikin tulla muutos tai edes pieni särö koulutuksen tai oppimiseen liittyvän prosessin aikana (Malinen, 2000).

Hiljaista tietoa diakoniatyöntekijöiden ja pappien työssä ei ole tarkasteltu aiemmissa tutkimuksissa aiheen suoranaisessa merkityksessä. Molempia työtehtäviä voidaan kuitenkin kuvata ihmisen kohtaamiseen liittyvien ammattialojen kautta. Sosiaalityön tutkimuksissa hiljaisen tiedon siirtämisestä on nostettu esille työkäytänteiden kirjaamisen tärkeys sekä reflektiivinen työote (Hussi, 2003; Kuusisto-Niemi & Kääriäinen, 2005; Miettinen, 1999; Saarinen, 2000; Yliruka, 2000). Hoitotyön hiljaisen tiedon tutkimuksissa on painotettu intuitiivisen päätöksenteon keskeistä roolia (Alaszewski, 2005; Crook & Gert, 2001; Nurminen, 2000a, 2000b; Welsh & Lyons, 2001). Myös johtamiseen ja henkilöstövalintaan liittyvässä tutkimuksessa on korostettu intuition merkitystä päätöksentekoprosessissa. Onnistuneessa päätöksenteossa hiljaisen tiedon merkitys on nähty tärkeämpänä verrattuna esimerkiksi koulutuksen merkitykseen (Anis, Armstrong, & Zhu, 2004.; Colonia-Willner, 1999; Vaahtio, 2002). Opetusalan tutkimuksissa on havaittu, ettei hiljaisen tiedon merkittävyyttä ole huomioitu käytännön työssä riittävästi (Nind ja Thomas, 2005; Toom, 2006). Hiljaisen tiedon tärkeys on todettu ja voitu osoittaa merkittäväksi edellä mainittujen ammattiryhmien keskuudessa. Edellä kuvattujen aiempien tutkimusten pohjalta, jotka ovat sivunneet niin pappien kuin diakoniatyöntekijöiden työaloja, voitaisiin tehdä päätelmä hiljaisen tiedon tutkimuksen merkityksellisyydestä myös hengellisessä kirkon työssä.

Tutkimuksen kuvaus

Tutkimuksessa tarkasteltiin Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa työskentelevien ikääntyneiden diakoniatyöntekijöiden ja pappien kokemuksellista näkökulmaa hiljaisen tiedon ilmenemiseen, merkitykseen ja siirtämiseen. Ikääntyneillä työntekijöillä tarkoitettiin yli 55-vuotiaita, joko työelämässä tai jo eläkkeellä olevia henkilöitä. Suomessa on 1990-luvulta lähtien käytetty usein iän ja työn yhteyksissä käsitteitä ikääntyvä - ikääntynyt työntekijä. Ikääntyvällä työntekijällä on viitattu 45–54-vuotiaisiin henkilöihin ja ikääntyneillä työntekijöillä on tarkoitettu 55 vuotta täyttäneitä henkilöitä (Huuhtanen & Kivistö, 2004).

Tutkimuksen kohderyhmä (n=22) jakaantui siten, että yli puolet vastaajista oli diakoniatyöntekijöitä (n=12) ja alle puolet pappeja (n=10). Tutkimus kuuluu työ - ja organisaatiopsykologian sekä oppimisen psykologian sektoreille. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, kuinka hiljainen tieto ilmenee hengellisessä työssä ja onko siinä eroja diakoniatyöntekijöiden ja pappien välillä. Tavoitteena oli myös tarkastella onko hiljainen tieto siirrettävissä, mitä merkitystä hiljaisen tiedon siirtämisellä on, sekä mitkä tekijät vaikuttavat hiljaisen tiedon siirtämiseen edellä kuvattujen ammattiryhmien työssä.

Tutustuin jo pro gradu -tutkimuksessani Juha Perttulan (1995) fenomenologisen psykologian analyysimenetelmään kokemuksellisuuden tutkimuksesta. Tämä analyysimenetelmä näyttäytyi minulle kiinnostavimpana tutkimusotteena tavoitella hiljaisen tiedon olemusta kokemuksellisenä ilmiönä. Puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla hankittu, tekstiaineistoksi muunnettu tutkimusaineisto analysoitiinkin Perttulan fenomenologisen psykologian analyysimenetelmän laajenuksella. Analyysimenetelmän avulla kvalitatiivista, tekstimuotoon muunnettua aineistoa voidaan analysoida systemaattisesti siten, että se täyttää tutkimuksen tieteellisyydelle asetetut vaatimukset (Perttula, Haataja & Kautto, 2001).

Fenomenologisen psykologian tutkimuksen tavoitteena on löytää tutkittavien merkitysverkoston keskeisiä merkitystihentymiä, eli niitä tutkittavien kokemusten yhteen kietoutumia, jotka ovat keskeisiä tutkijaa kiinnostavalle psykologiselle ilmiölle (Perttula, 1995). Päämääränä on kuvata ilmiöitä mahdollisimman tarkasti siten kuin ne aidosti ilmenevät koettuina, mitään ilmiöihin lisäämättä tai pois ottamatta (Perttula, 2006).

Keskeisintä tutkimuksessa on deskriptio eli tutkittavan antaman kuvauksen mahdollisimman suuri samankaltaisuus tutkittavan alkuperäisen kokemuksensa kanssa, ilman tutkijan omaa tulkintaa siitä (Giorgi, 1994; Perttula, 1995). Deskriptio merkitys korostuu läpi tutkimuksen. Erityinen rooli sillä on aineiston hankinnassa ja analyysivaiheessa. Tavoitteena on tutkittavan kokemuksen ilmaisun ja tutkijan siitä muodostaman kuvauksen samankaltaisuus. (Perttula, 1995.)

Tavoitteenani oli analyysimenetelmän avulla siis saavuttaa tutkittavien kokemus sellaisena kuin se heidän elämäntilanteessaan ilmenee (Lehtomaa, 2005; Perttula, 1995). Menetelmä koostui kahdesta päävaiheesta, joissa molemmissa oli seitsemän alavaihetta. Metodin ensimmäisessä vaiheessa tarkoituksena oli saavuttaa hiljaisen tiedon ilmenemiseen, siirrettävyyteen ja siirrettävyyden merkitykseen liittyvät yksilökohtaiset merkitysverkostot, jokaisen tutkittavan osalta. Metodin toisessa vaiheessa tutkimusaineistona oli analyysin tähänastinen tulos, yksilökohtaiset merkitysverkostot. Yksilökohtaisista merkitysverkostoista rakennettiin kaksi yleistä merkitysverkostoa, toinen kuvaamaan diakoniatyöntekijöiden ja toinen pappien työtä.

Tutkimuksen keskeisimmät tulokset

Tutkimuksen keskeisimpinä tuloksina todettakoon, että pappien ja diakoniatyöntekijöiden työssä ilmeni kokemuksellisesti hiljaista tietoa, joka on merkityksellistä ja jota voidaan siirtää. Arvokasta hiljaista tietoa ei kuitenkaan ole siirrettäväksi kaikilla kokemusta kerryttäneillä papeilla ja diakoniatyöntekijöillä. Olennaisinta kokemuksen näkökulmasta on, onko hiljaista tietoa pystytty refleктоimaan ja käsittelemään vuorovaikutteisesti muiden kanssa, pyrkimyksenä aito dialogi, jossa myös virheiden tarkastelulle on tilaa. Hiljainen tieto, joka liittyy prosessoituihin kokemuksiin, on kirkon työssä arvokasta ja sen siirtyminen enemmän kuin toivottavaa. Hiljaisen tiedon siirtämisellä koetaan olevan merkitystä, koska se vaikuttaa työn mielekkyyteen. Hiljaisen tiedon siirtämisen avulla voidaan välttää virheiden tekemistä, säästää aikaa ja vaikuttaa kokonaisuudessaan työyhteisöön, työkuultuuriin sekä työssä jaksamiseen. Hiljaisen tiedon siirtämisellä on myös keskeinen merkitys asiakkaiden aseman kannalta.

Hiljainen tieto liittyi työn olemukseen ja ilmeni erityisesti erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Hiljaisen tiedon siirtäminen diakoniatyöntekijöiden työssä kulminoituu useisiin seikkoihin. Opitun asian pohdiskelu, jäsentäminen, ”sulattelu” vuorovaikutteisesti keskustellen kokeneen ohjaajan ja tämän ohjattavan välisessä oppipoikatyöskentelyssä esimerkiksi diakonia-alan opiskelijan harjoitteluhajauksessa koettiin mahdollisuutena siirtää hiljaista tietoa. Myös työstä keskusteleminen työtovereiden kesken, työstä yleisesti tiedottaminen esimerkiksi mediassa sekä työhön liittyvien hyviksi koettujen rutiinien ylläpitäminen ja luominen auttoi hiljaisen tiedon siirtämisessä.

Pappien työssä hiljaista tietoa on mahdollista siirtää myös reflektiivisesti eli opittua asiaa pohdiskellen ja jäsentäen. Hiljaista tietoa pappien työssä voidaan siirtää vuorovaikutteisesti keskustellen ja mallioppimista painottavan oppipoika-

tai mentoryöskentelyn kautta. Esimerkiksi papit voivat keskenään jakaa hiljaista tietoa keskustelemalla pohdiskellen työstä epävirallisissa kokouksissa, nuoret papit voivat oppia papin työtä mallioppimisen kautta tai mentorin ohjauksessa ja papiksi opiskeleva voi olla harjoittelujaksolla oppipoikana kokeneen papin mukana.

Hiljainen tieto siirtyi sekä pappien että diakoniatyöntekijöiden työssä hiljaisesti, mutta myös tiiviisti sitoutuneena eksplisiittiseen tietoon. Molempien ammattiryhmien osalta hiljaisen tiedon siirtämisessä olennaisessa roolissa oleva vuorovaikutuksellisuus kuitenkin kohtaa kirkollisessa kontekstissa vaikeuksia niin organisaatiokenteellisiin mahdollisuuksiin kuin yksilöihin liittyvien tekijöiden puitteissa.

Tutkimuksen pohjalta voidaan todeta, että kokonaisorganisaation rooli on yhä keskeisempi ja merkittävämpi, kun ajatellaan hiljaisen tiedon siirtämistä työpaikalla. Kirkon pitäisi tukea paremmin ja organisoidusti työpaikkana alaistensa hiljaisen tiedon siirtämisen mahdollisuuksia. Nykyinen kirkko-organisaatio ei anna työntekijöilleen kokemuksellisesti riittävästi resursseja hiljaisen tiedon siirtämiseen hengellisessä työssä. Työntekijät kokevat jäävänsä yksin. Yksittäisellä työntekijällä ei ole riittävästi mahdollisuuksia, tilaa eikä edellytyksiä hiljaisen tiedon siirtämiseen, vaikka se tärkeänä koetaankin. Hiljainen tieto ei siis voi siirtyä optimaalisesti, jos sitä ei tueta kokonaiskirkollisesti.

Hiljaisen tiedon siirtämisen mahdollistamiseksi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon hengellisessä työssä voitaisiin vaikuttaa koulutuksellisesti, taloudellisesti ja asenteita muokkaamalla. Eläkkeelle jäämisen kokonaisprosessissa käyttöön voitaisiin ottaa ohjatusti toteutettu, reflektiivinen oppimispäiväkirjamalli, jonka avulla hiljaisen tiedon siirtämistä voitaisiin tehostaa työtä kehittäen ja työntekijöitä voimauttaen. Malli tarvitsee taakseen kirkollisen koulutuskoneiston, jonka puitteissa sitä olisi mahdollista kokeilla esimerkiksi hiippakuntien eläkkeelle jäämisen kurssien yhteydessä tai kirkon koulutuskeskuksen erityiskoulutuksissa. Hiljaisen tiedon siirtämiseksi tarvitaan myös selkeästi aiempaa mittavampaa taloudellista panostusta perehdyttämisessä. Sekä pappien että diakoniatyöntekijöiden aineistoissa korostettiin yhdessä työn tekemisen merkitystä hiljaisen tiedon siirtämisessä. Perehdytysjaksot, joissa uusi ja vanha työntekijä tekisivät työtä yhdessä, olisi ihanteellinen tavoite, josta pitäisi luoda aiempaa pysyvämpi ja toimivampi käytäntö. Myös jokaisella yksittäisellä työntekijällä on mahdollisuus vaikuttaa oman asennoitumisensa ja toimintansa kautta hiljaisen tiedon siirtämiseen. Vuorovaikutuksella on keskeinen rooli hiljaisen tiedon siirtämisessä. Yksittäiset työntekijät voivat vaikuttaa oman hiljaisen tiedon kartuttamiseen sekä hiljaisen tiedon siirtämiseen parhaiten työskentelemällä tietoisesti työpareina entuudestaan vähemmän tuttujen työkavereiden kanssa.

Tutkimus nostaa esille haasteellisia kysymyksiä ja sen pohjalta voidaan jäädä pohtimaan, arvostetaanko työpaikoilla yleisesti ottaen hiljaisen tiedon siirtämistä ja hiljaista tietoa tarpeeksi. Kirkossa on odotettavissa eläkkeelle jäämisiä tulevina vuosina yhä enenevässä määrin. Mielenkiintoinen ja haastava kysymys onkin se, miten kirkko työpaikkana säilyttää tulevaisuudessa kaiken sen sanattoman tiedon ja taidon, mitä sillä hengellisessä työssä on olemassa. Työntekijöiden vaihtuvuus on kokemuksellisesti uhkana hiljaiselle tiedolle ja näin myös huono palkkaus voi tutkittavien mielestä uhata kirkossa olevan tietotaito aineksen ja tasokkaan hengellisen työn säilymistä tulevaisuudessa.

LÄHTEET

- Aita, V., Mcllvain, H., Susman, J. & Crabtree, B. (2003). Using metaphor as a qualitative analytic approach to understand complexity in primary care research. *Qualitative Health Research* 13, 1419-1431.
- Akbar, H. (2003). Knowledge levels and their transformation: towards the integration of knowledge creation and individual learning. *Journal of Management Studies* 40, 1997-2021.
- Anand, V., Manz, C. C. & Glick, W. H. (1998). An organizational memory approach to information management. *Academy of Management Review* 23, 796-803.
- Anis, M., Armstrong, S. J. & Zhu, Z. (2004). The influence of learning styles on knowledge acquisition in public sector management. *Educational Psychology* 24, 549-571.
- Alaszewski, A. (2005). Risk, safety and organizational change in health care? *Health, Risk & Society* 7, 315-318.
- Collis, B. & Winnips, K. (2002). Two scenarios for productive learning environments. *British Journal of Educational Technology* 33, 133-148.
- Colonia-Willner, R. (1999). Investing in practical intelligence: ageing and cognitive efficiency among executives. *International Journal of Behavioral Development* 23, 591- 614.
- Crook, J. A. & Gert, P. G. (2001). How do expert mental health nurses make on-the-spot clinical decisions? A review of the literature. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing* 8, 1-5.
- Diakoni, Diakonissa, Diakoniatyö. (2008). DIAKONI /DIAKONIA/DIAKONISSA. (viitattu 29.9.2008). saatavissa <http://www.evl.fi/sanasto/selitysd.htm>. Diakoni.
- Dyck, B., Starke, F. A., Mischke, G. A. & Mauws, M. (2005). Learning to build a car: an empirical investigation of organizational learning. *Journal of Management Studies* 42, 387- 416.
- Giorgi, A. (1994). Sketch of a psychological phenomenological method. Teoksessa Giorgi A (toim), *Phenomenology and Psychological Research*. Sixth Printing. (s. 8-22). Pittsburgh: Duquesne University.
- Hildreth, P. J. & Kimble, C. (2002). "The duality of knowledge" *Information Research*. 8. Paper no. 142. (viitattu 7.10.2008). saatavilla <http://information R. net/ir/8-1/paper142.html>.
- Huhtanen, P. & Kivistö, S. (2004). Ikääntyminen ja työkyky. Teoksessa Raitanen, T., Hänninen, T., Pajunen, H. & Suutama T. (toim.), *Geropsykologia. Vanhenemisen ja vanhuuden psykologia*. (s. 446-466). Helsinki: WSOY.
- Hussi, T. (2003). *Sosiaalinen raportointi: menetelmä asiakastyössä syntyneen tiedon prosessointiin*. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.

- Imel S. (2003). Tacit knowledge. Trends and issue alerts. Washington: Office of Educational Research and Improvement.
- Inkpen, A. C. & Wang, P. (2006). An examination of collaboration and knowledge transfer: China-Singapore Suzhou Industrial Park. *Journal of Management Studies* 43, 779- 811.
- Kerr, M. R. (1995). Tacit knowledge as a predictor of managerial success: a field study. *Canadian Journal of Behavioural Science* 27, 36-51.
- Kirkkojärjestys - Kirkkolaki. (2005). Keuruu: Kirkkohallitus.
- Kuronen, T., Säämänen, K., Järvenpää, E. & Rintala, N. (2007). Hiljaisen tiedon säilyttäminen ja jakaminen ydinvoimalaitoksessa. Helsinki University of Technology, Department of Industrial Engineering and Management, Laboratory of Work Psychology and Leadership. Espoo: Monikko.
- Kuusisto-Niemi, S. & Kääriäinen, A. (2005). Hiljaisen tiedon vallasta näkyvän tiedon valtaan - puheenvuoro tiedon näkyväksi tekemisen puolesta. *Janus* 13, 452 - 460.
- Lehtomaa, M. (2005) Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.), Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta - ymmärtäminen. (s.163-195). Helsinki: Dialogia.
- Leonard, N. & Insch, G. (2005). Tacit Knowledge in Academia: A Proposed Model and Measurement scale. *The Journal of Psychology* 139, 495-512.
- Malinen, A. (2000). Towards the essence of adult experiential learning reading of the theories of Knowles, Kolb, Mezirow, Revans and Schön. Jyväskylä: SoPhi.
- McLeod, P. J., Steinert, Y., Meagher, T., Schuwirth, L., Tabatabai, D. & McLeod, A. H. (2006). The acquisition of tacit knowledge in medical education: learning by doing. *Medical Education* 40, 146-149.
- Miettinen, T. (1999). Sosiaalityöstä kunnallisille päätöksentekijöille tuotettu
- Niemelä, K. (2004). Uskonto niin kuin opettajan? Seurakuntatyöntekijä usko ja elämän ristipaineissa. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 85. Helsinki: Kirkon tutkimuskeskus.
- Niemelä, K. (2008). Mitä kaikkea papin tulee olla. (viitattu 29.9.2008). saatavissa Kirkon tutkimuskeskus/tutkimukset/ Artikkeleita. <http://www.evl.fi/kkh/ktk/katsaus/tvajoh03.htm>.
- Nind, M. & Thomas, G. (2005). Reinstating the value of teacher's tacit knowledge for the benefit of learners: using intensive interaction. *Journal of Research in Special Educational Needs* 5, 97-100.
- Nonaka, I. (2002). A dynamic theory of organizational knowledge creation. Teoksessa Choo, C. W. & Bontis, N. (toim.), The strategic management of intellectual capital and organizational knowledge. (s. 437- 462). Oxford: Oxford University Press.
- Nonaka, I. & Takeuchi, H. (1995). The knowledge-creating company: how Japanese companies create the dynamics of innovation. New York: Oxford University Press.
- Nurminen, R. (2000a). Hiljainen tieto hoitotyössä. Helsinki: Tammi.
- Nurminen, R. (2000b). Intuitio ja hiljainen tieto hoitotyössä. Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 80.
- Perttula, J. (1995). Kokemuksen tutkimuksen luotettavuudesta. *Kasvatus* 26, 39-46.
- Perttula, J. (2006). Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.), Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta - ymmärtäminen. (s.115- 162). Helsinki: Dialogia.
- Perttula, J. & Haataja, H. & Kautto, A. (2001). Miten huomaan olevani työuupunut? Työuupumuksen tunnistamiskokemusten fenomenologis-psykologista kuvausta. *Työ ja ihminen* 16, 157-170.
- Polanyi, M. (1962). Personal knowledge. Towards a post-critical philosophy. London: Routledge & Kegan Paul.
- Polanyi, M. (1966). The tacit dimension.

- London: Routledge & Kegan Paul.
- Polanyi, M. (1969). *Knowing and being*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Powell, E. (2005). Conceptualising and facilitating active learning: teachers video-stimulated reflective dialogues. *Reflective Practice* 6, 407- 418.
- Ruoppila, I. (2008). Viisaus. Teoksessa Heikkinen, E. & Rantanen, T. (toim.), *Gerontologia*. (s. 204-212). Helsinki: Duodecim.
- Saarinen, E. (2000). Hiljaisesta tiedosta menestyksen avaimet. *Sosiaaliturva* 10, 4-5.
- Sanders, J. & Heller, R. (2004). Improving the implementation of evidence-based practice: a knowledge management perspective. *Journal of Evaluation in Clinical Practice* 12, 341-346.
- Schön, D. A. (1983). *The reflective practitioner. How professionals think in action*. New York: Basic Books.
- Schön, D. (1987). *Educating the reflective practitioner. Toward a new design for teaching and learning in the professions*. San Francisco: Jossey- Bass.
- Sternberg, R. J. & Hedlund, J. (2002). Practical intelligence, g, and work psychology. *Human Performance* 15, 143-160.
- Stenmark, D. (2002). Information vs. knowledge: the role of intranets in knowledge management. *Annual Hawaii International Conference on System Sciences* 4, 1-10.
- Suutama, T. (2004). Kognitiiviset toiminnot. Teoksessa Raitanen, T., Hänninen, T., Pajunen, H. & Suutama T. (toim.), *Geropsykologia*.
- Vanhenemisen ja vanhuuden psykologia. (s. 76-108). Helsinki: WSOY.
- Toom, A. (2006). *Tacit pedagogical knowing: at the core of teacher's professionalism*. Helsinki: Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen väitöskirja.
- Vahtio, E-L. (2002). *Rekrytointi, ikä ja ageismi. Työpoliittinen tutkimus 244*. Helsinki: Työministeriö.
- Vahtio, E-L. (2004). Hiljainen tieto mukana rekrytinnissakin. *Työpoliittinen Aikakauskirja* 1, 46-50.
- Virtainlahti, S. (2006). Se on niin hiljaista, että eihän sitä voi puhua. Etnografinen tutkimus hiljaisesta tiedosta ja tietämyksestä tapausrytyksessä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Johtamisen lisensiaattityö.
- Wagner, R. K. (1985). *Tacit knowledge in everyday intelligent behavior*. Ann Arbor, Mich: Yale University Press.
- Welsh, I. & Lyons, C. M. (2001). Evidence-based care and the case for intuition and tacit knowledge in clinical assessment and decision making in mental health nursing practice: an empirical contribution to the debate. *Journal of Psychiatric and Mental Care Nursing* 8, 299-305.
- Wolek, F. W. (1999). The skill development processes of apprenticeship. *International Journal of Lifelong Education* 18, 395-406.
- Yliruka, L. (2000). *Sosiaalityön itsearviointi ja hiljainen tieto*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Zhou, Y. J. (2004). An empirical study of shop floor tacit knowledge acquisition in Chinese manufacturing enterprises. *International Journal of Industrial Ergonomics* 34, 249-261.

Psyykkisiin kriiseihin liittyvä hengellinen tuki ja sielunhoito

Jukka Seppänen

Lukijalle

Tämä artikkeli ja siinä esitettävät näkemykset perustuvat pitkälti omiin kokemuksiini ihmisten hädän äärellä. Aiemmassa työssäni hätäkeskuspäivystäjänä ja aiemmassa vapaaehtoistehtävässäni Palvelevan puhelimen vastaajana olen kuunnellut monenlaisten soittajien monenlaista hätää. Myös nykyisessä virassani sotilaspastorina kohtaan jatkuvasti umpikujaan ajautuneita ja psyykkisen kriisin kohdanneita.

Hätäkeskusten eri viranomaisille välittämät tehtävät liittyvät pitkälti ihmisen fyysisiin selviytymisen tarpeisiin (yleinen järjestys ja turvallisuus, pelastustoiminta ja ensihoito) ja auttavat alkuun myös kriisin jälkeisessä selviytymisessä (sosiaalipäivystys ja kriisityö). Palvelemaan puhelimeen soittavien kokemuksista on ollut helppoa havaita, että viranomaisavun rinnalle tarvitaan aktiivista kristillistä lähimmäisyttä. Sotilaspastorin asiakkaat taas – yllättävää kyllä – ottavat hyvin myönteisesti vastaan tiedon siitä, että heidän puolestaan myöhemmin myös rukoillaan. Näin siitäkin huolimatta, vaikka he eivät itse koskaan rukoilisi.

Lähtökohdat

Hengellisyttä ja uskonnon olemusta on pyritty määrittelemään monella tapaa. Lyhyimmillään voidaan todeta, että ihminen on uskonnollinen ihminen (*homo religiosus*), ja uskonto on ihmisten uskoa yliluonnolliseen. Oman uskon luonnetta on kuvattu eri tavoin eri uskonnoissa ja kristinuskossa yhden kaikkein käytetyimmän määritelmän mukaan ”usko on sen todellisuutta, mitä toivotaan, sen näkemistä, mitä ei nähdä” (Hepr. 11:1). Yleispätevän uskonnon määritelmän antaminen on uskontojen erilaisuudesta johtuen vaikeaa, ja siksi varsin yleisesti uskontoa kuvataan erilaisina olottuvuuksia, jotka uskontotieteen perusteorian valossa ovat tiedollinen eli opillinen (kognitiivinen), tunteellinen (affektiivinen), toiminnallinen (konatiivinen), yhteisöllinen (sosiaalinen) ja kulttuurinen olottuvuus. Lähes kaikista eri uskonnoista on löydettävissä nämä piirteet ja niiden avulla voidaan tarkastella hengellisyyden ja uskonnollisuuden toteutumista (Heininen et al. 1994).

Myös psyykkiseen kriisiin joutuneen ihmisen tilannetta on kuvattu teoreettisesti. Ihmisen käyttäytyminen muodostaa silloin yleensä selviä vaiheita, joita ovat psyykinen sokki, reaktiovaihe, työstämis- ja käsittelyvaihe sekä uudelleen orientoitumisen vaihe (Saari 2008). Joskus kolmannelta ja neljänneltä vaiheesta

puhutaan yhteisesti käsittelyvaiheena. Ainakin hengellisen tukemisen ja sielunhoidon näkökulmasta voidaan myös kriisin kaksi ensimmäistä vaihetta yhdistää. Silloin kriisin aiheuttama haava on vielä auki, ihminen on joko sokissa tai reagoi sen jälkeen voimakkaasti. Tässä artikkelissa välittömästä kriisin jälkeisestä ajasta ja reaktioista käytetään nimeä akuutti vaihe.

Psykkisessä kriisissä olevan ihmisen hoitamisessa on psykososiaalisen avun lisäksi viime vuosina kiinnitetty entistä enemmän huomiota myös ns. kehollisuuteen (esim. Munnukka-Dahlqvist). Tässä artikkelissa tarkastellaan erityisesti hengellisyuden merkitystä psyykkisestä kriisistä toipumisessa. Ihmisen hengellisyyden monipuolista liittymistä hänen muuhun toimintaansa tarkastellaan edellä esitellystä uskonnon eri ulottuvuuksien teoriasta käsin: hengellinen tuki liittyy psyykkisen kriisin tiedolliseen käsittelemiseen eli se on elämänarvojen etsintää; se on tunteiden käsittelemistä ja kohtaamista; se on jo itsessään toiminnallista, ja sen avulla pyritään rohkaisemaan mukaan myös muuhun toimintaan; se on sosiaalista tukea ja toivon ylläpitämistä, ja se on myös koko kansakunnan rinnalla seisomista ja länsimaiseen kulttuuriin kuuluvan perusturvallisuuden julistamista.

Suomen Mielenterveysseuran järjestämässä Itsemurhan voi ehkäistä -tiedonkeruukampanjassa nousi selvästi esille se, että usko ja rukous tuovat monille toivoa ja turvaa. ”Usko johonkin itseä suurempaan voimaan toi lohtua siihen, että vaikka tuntisi putoavansa syvyyteen, olisi kuitenkin joku, joka ottaisi vastaan.” (Heiskanen 2006.) Surutyötä koskevassa tutkimuksessa uskonelämän ja hengellisen elämän on todettu syventyvän, uudistuvan tai muuttuvan menetyksen seurauksena. Toiset ihmiset kokevat surun aikana Jumalan tai korkeamman voiman läheisyyttä, toiset etäännyttä ja vihamielisyyttä. Sekä tunteet elämän merkityksen menettämisestä että kokemukset sen uudelleen löytämisestä kuuluvat normaaliin surutyöhön. (Poi-jula 2005.) Myös psyykkisen kriisin jälkeen ihminen kamppailee syvyyden äärellä ja tarvitsee elämäänsä toivoa, turvaa ja lohdutusta. Kriisin jälkeiset vaiheet muistuttavat surutyötä ja niiden aikana etsitään Jumalan läheisyyttä ja elämän merkitystä. Näistä lähtökohdista käsin kriisistä toipuvan ihmisen rinnalle tarvitaan Jumalan rakkaudesta voimaansa ammentavaa aitoa lähimmäisyyttä ja hengellistä tukea.

Tässä artikkelissa pyritään hengellisen tuen erilaisia muotoja analysoimalla korostamaan tuen merkityksellisyyttä ja laaja-alaisuutta ja löytämään psyykkisestä kriisistä toipumiseen liittyviä henkisen ja hengellisen kasvun mahdollisuuksia. Lisäksi etsitään määritelmää sille, mitä hengellisellä tuella voitaisiin tarkoittaa ja hahmotellaan sitä, miten se voitaisiin erottaa sielunhoidosta.

Lähimmäisten hengellinen tukeminen ja sielunhoito

Sielunhoito on ikivanhaa kristillisen kirkon työtä. Se on yleensä kahdenkeskistä toimintaa ja tapahtumista, toisen ihmisen palvelemista Kristuksen nimessä sanoin, rukouksin, läsnä ollen tai mukana kulkien. Sielunhoidossa on kolme keskeistä suhdetta: hoidettavan suhde omaan itseen, hänen suhteensa toisiin ihmisiin ja hänen suhteensa Jumalaan. Perinteiseen sielunhoitoon kuuluu myös rippi tai muu sovituksen julistaminen sekä rohkaiseminen, ohjaaminen ja hengellinen ravitseminen (Hautala 1991; Puonti 2005).

Nykyisen käsityksen mukaan ihmisen terveys ei ole pelkästään sairauksien puutetta, vaan terveys määritellään ihmisen kokonaisvaltaiseksi hyvinvoinniksi, joka muodostuu fyysisestä, psyykkisestä, sosiaalisesta ja spirituaalisesta hyvinvoinnista (Tervonen-GonÇalves 2006). Vastaavalla tavalla sielunhoidon ihmiskäsitykseen liittyy aina ajatus ihmisen hengellisyydestä, sillä ihminen on ”biopsykososiaalis-hengellinen kokonaisuus” (Puonti 2005; Kiiski 2008).

Suhteessa kriisiin tai kriiseihin hengellinen tuki voidaan rinnastaa ystävien ja läheisten antamaan vertaistukeen eli ei-ammattilliseen toimintaan. Sielunhoito voidaan vastaavasti rinnastaa psyykkiseen kriisiapuun ja hoitoon, ammattilliseen toimintaan. Seuraavassa taulukossa molempia verrataan lisäksi fyysisen vamman hoitoon ja siihen liittyvään hoitoketjuun.

Hengellinen tukeminen määritellään tässä artikkelissa kirkon ja yksittäisten kristittyjen yleisluontoiseksi toiminnaksi, jota tehdään eri mittakaavoissa kriisiin joutuneiden tai surevien auttamiseksi. Sisällöllisesti sekä hengellinen tukeminen että sielunhoito koostuvat samoista piirteistä, mutta tässä artikkelissa ne määritellään

TAULUKKO 1. Hengellinen tukeminen ja sielunhoito kriisityön osana

	fyysinen	psykososiaalinen	spirituaalinen
ei-ammattillinen	<i>ensiapu</i> <ul style="list-style-type: none">• ihmiset tilanne- tai onnettomuuspaikalla• perheenjäsenet kotona	<i>vertaistuki, henkinen ensiapu</i> <ul style="list-style-type: none">• ystävät ja läheiset saman asian kokeneet• psykoedukatiivisen materiaalin lukeminen, esim. SPR:n internet-sivut	<i>hengellinen tuki</i> <ul style="list-style-type: none">• aktiivinen kristillinen lähimmäisyys• seurakuntien toimintaan osallistuminen• hengellinen kirjallisuus
ammattillinen	<i>ensihoido ja sairaanhoito</i> <ul style="list-style-type: none">• hoitoketju ensihoidosta erikoissairaanhoitoon ja kuntoutukseen	<i>psyykkisen kriisin hoito</i> <ul style="list-style-type: none">• kriisityö, kriisiryhmät• psykoterapeutit• sosiaalinen tukeminen ja palveluohjaus	<i>sielunhoito eri menetelmin</i> <ul style="list-style-type: none">• seurakuntien työntekijät• koulutetut maallikot ja hengelliset isät / äidit

omiksi kokonaisuuksikseen seuraavien erojen takia:

- Sielunhoito on järjestäytyneenä ja tiettyyn tilanteeseen eli hoidon tarpeeseen liittyvää apua.
- Sielunhoito on ammattilaisen tai tehtävään erikseen pätevytyneen maallikon työtä.

Hengellisen tuen muodot kriisin eri vaiheissa

Hengellinen tukeminen kriisin akuutissa vaiheessa ja erityisesti ensimmäisen sokin aikana on varsin samanlaista kuin kenen tahansa lähimmäisen antama tuki. Siinä tarvitaan korvia, sydäntä, käsiä, päätä ja selkärankaa (Huovinen 2005). Esimerkiksi tieto Jumalan läsnäolosta ei voi vielä lohduttaa, jos ihmisen päällimmäinen tunne on, että tapahtunut ei voi olla totta. Herkkää huomioon ottamista ja lähimmäisen kunnioittamista tarvitaan kaikessa hengellisessä tukemisessa, mutta niiden merkitys on luonnollisesti sitä suurempi, mitä nopeammin psyykkisen sokin jälkeen kriisin uhri kohdataan.

Hengellisen tuen muodot muuttuvat toipumisprosessin aikana. Psykkisestä kriisistä toipuminen merkitsee ihmiselle myös hengellisen kasvun mahdollisuutta, matkaa kohti syvintä minuutta ja omakohtaista Jumalan tuntemista. Onnistuneen toipumisen seurauksena kriisin jälkeisessä uudelleen suuntautumisen vaiheessa usko, toivo ja rakkaus ovat jo vahvistuneet, ja ihmisestä on kasvamassa rohkeampi ja rukoilevampi kristitty.

Tietämisestä tuntemiseen – hengellisen tuen kognitiivinen ulottuvuus

Hengellisen tukemisen tärkein tiedollinen tausta on ajatus siitä, että Jumala on itse läsnä kaikessa tuskassa, surussa ja kivussa. Tämä ajatus tunnetaan nimellä ristin teologia: Kirkon julistama Jumala ei ole ylhäisessä yksinäisyydessään lepäävä korkeampi voima, vaan meidän maailmassamme toimiva, puhuva, taisteleva ja kärsivä Jumala, vastakohtiinsa kätkeytynyt ristin Jumala, joka on kätkenyt valtansa heikkouteen, viisautensa hulluuteen, rakkautensa vihaan sekä kunniansa ristin häpeään ja kiroukseen. Kärsimyksen ja ristin alle kätkeytyneen Jumalan löytää erityisesti se ihminen, joka itse kärsii ja pimeyteen kätkeytyneen Jumalan se, joka itse on pimeydessä. Jo tietoisuus siitä, että Jumala itse on Kristuksessa kärsinyt ja siksi ymmärtää myös meidän tuskamme, on erittäin lohduttava. Jumalan ja hänen Sanansa läsnäolo myös rohkaisee ja luo uutta: Meillä ihmisillä on tulevaisuus ja toivo siitä syystä, että perimmäinen Jumalan todellisuus ja totuus on *para doxa*, vastoin sitä, mikä näyttää järkevältä ja mielekkäältä (Vikström 1996).

Ristin teologian älyllinen pohdinta tai edes sillä käsitteellä puhuminen eivät tietenkään kuulu kriisin akuutin vaiheen aikana tapahtuvaan rinnalla oloon, vaan

avaimena Jumalan syvempään tuntemiseen toimii auttajan kautta välittyvä kokemus Jumalan läsnäolosta. Onnistunut toipumisprosessi mahdollistaa myöhemmin myös asian älyllisen pohdinnan ja johtaa parhaimmillaan ihmisen toteamaan: ”Vain korvakuulolta sinut tunsin. Nyt ovat silmäni nähneet sinut” (Job. 42:5). Ulkoinen tietäminen muuttuu Jumalan sisäiseksi tuntemiseksi, perusturvallisuudeksi, luotamukseksi ja uskoksi, varmuudeksi siitä, että Jumalan poika Jeesus todella elää, että hän johdattaa, kulkee rinnalla ja kantaa lastaan myös vaikeina aikoina.

Puhumisesta rukoilemiseen – hengellisen tuen affektiivinen ulottuvuus

Uskonnollisuuden ja psyykkisten kriisien yhteinen nimittäjä ovat tunteet. Uskonnollinen ihminen kokee yhteyttä Jumalaan, on riippuvainen hänestä ja kokee turvallisuuden tunnetta, joskus myös hengellisyyteen liittyviä elämyksiä. Kriisin tai surun keskellä elävän ihmisen tunteet taas vaihtelevat voimakkaasti; henkilö tuntee pelkoa ja avuttomuutta, epäuskoa ja epätoivoa, ja toisaalta liikuttuu helposti esimerkiksi hyvien muistojen äärellä. Tunteiden purkaminen puhumalla muille ihmisille, yhä uudelleen ja uudelleen, on välttämätön osa reaktiovaihetta. Ihminen reagoi tunteisiinsa ja kokemuksiinsa, ei pelkkään todellisuuteen. Siksi alitajuiset tunteet ja muistot on saatava muutettua tiedostetuksi, kokemukset on saatava puhua käsitellyiksi.

Vähitellen kriisin käsittelyn aikana ajatuksia ja tunteita suunnataan myös tulevaisuuteen. Hengellisessä mielessä toipuminen on parhaimmillaan kasvua kohti rukouselämän vahvistumista. Puhumisen luonne muuttuu, sillä kuuntelijoina eivät enää ole vain toiset ihmiset vaan myös Jumala, omassa kuvassaan aina läsnä oleva todellinen pelastaja ja parantaja. Ihmisen ns. sisäinen puhe voi muuttua sydämen rukoukseksi, joka pitää yllä jumalayhteyttä ja vahvistaa ihmisen tunnetta perusturvallisuudesta. Omia tunteita voi aina käsitellä vapaasti omassa rukouksissa, mutta toisaalta valmiit rukoukset (esimerkiksi Jeesuksen rukouksen perinteinen sanamuoto ”Jeesus Kristus Jumalan Poika, armahda minua syntistä”) useaan kertaan hiljaa mielessä toistettuna tarjoavat rukoilijalle tunteen Jumalan konkreettisesta läsnäolosta, todellisesta turvakalliosta pelon tunteiden yllättäessä (vrt. Psalmi 31, 46 ja 61).

Heikkoudesta rohkeuteen – hengellisen tuen konatiivinen ulottuvuus

Toiminnallinen eli konatiivinen näkökulma kuvaa sitä käyttäytymistä ja toimintaa, jolla ihminen palvelee Jumalaa. Toiminnallista tukea ovat seurakuntien järjestämä kriisiapu ja henkinen huolto, jumalanpalvelukset sekä säännöllisesti kokoontuvat sururyhmät. Toiminnallinen ulottuvuus on voimakas myös hautaan siunaamisessa ja siihen liittyvissä järjestelyissä.

Varhaisempina vuosikymmeninä ja -satoina kirkko on ollut ainoa organisaatio, jonka toiminta on tukenut ihmisiä äkillisten kriisien sattuessa. Kristuksen rakkaus on siihen velvoittanut (Matt. 25:34-36), ja kärsivien ja surevien rinnalle tuleminen on nähty yhdeksi kirkon perustehtäväksi. Nykyään kirkon antama välitön kriisiapu ja henkinen huolto ovat melko samanlaista psykososiaalista tukea, jota yhteiskuntakin tarjoaa eli henkistä ja aineellista tukemista. Vaikka päävastuu varsinaisen kriisiavun tarjoamisesta on siirtynyt kirkolta yhteiskunnalle – samaan tapaan kuin vastuu vanhusten ja köyhien hoitamisesta jo paljon aiemmin – kirkon voimavarat täydentävät edelleen yhteiskunnan kriisityömahdollisuuksia olennaisin osin. Varsinkin pienemmillä paikkakunnilla kirkon työntekijät ja vapaaehtoiset muodostavat ainoan jatkuvasti saavutettavissa olevan kriisityön reservin.

Tärkeää mutta usein näkymätöntä toimintaa on kriisin eri vaiheissa tapahtuva yksittäisten kristittyjen spontaani toiminta esirukoilijoina. Myös jumalanpalvelusten rukouksissa muistetaan jatkuvasti hädässä olevia ihmisiä. Esirukous on tärkeä hengellisen tukemisen toiminnallinen muoto, sillä siinä me kannamme lähimmäisiämme ja heidän heikkoa vointiaan suoraan Jumalan eteen, ja vähitellen Hänen voimansa tulee täydelliseksi heikkoudessa (2. Kor. 12:9).

Vaikka kriisin äärellä on pakko pysähtyä, ja surulle ja heikkoudelle on oltava aikaa, toipumiseen liittyy rutiineista kiinni pitäminen. On jaksettava ja uskallettava lähteä liikkeelle, sillä elämän on jatkuttava. Mahdolliset hautaan siunaamiseen liittyvät järjestelyt palvelevat kriisin toiminnallisena hoitona, ja esimerkiksi sururyhmät tarjoavat osallistujilleen paitsi sosiaalista surun jakamista, myös monenlaista vastuuta ja toimintaa. Hengelliseen tukemiseen liittyviä toiminnallisia etappeja ovat myös kaikki sunnuntait ja juhlapyhät, jolloin Jumalan pelastava läsnäolo on tarjolla jumalanpalveluksissa. Messussa Jumalan voi kohdata aivan erityisellä ja konkreettisella tavalla. Hän on läsnä paitsi Sanassa myös ehtoollisessa, sillä Jumalan pyhällä aterialla ”Kristus syödään, Kristus juodaan” (virsi 221). Kärsimyksensä kyllästyneelle ja Jumalan luokse jo haluavalle (itsetuhoiselle) ihmiselle tieto siitä, että Jumala itse on läsnä nykyhetkessä käsin kosketeltavana, voi muodostua aivan konkreettisen pelastavaksi Jumalan toiminnaksi ja läsnäoloksi. Se antaa voimia ja rohkeutta ja haastaa ihmistä itseään toimimaan juuri tässä elämässä, omaksi ja toisten parhaaksi sekä Jumalan kunniaksi (Rundgren 1989).

Yksinäisyydestä rakkauteen – hengellisen tuen sosiaalinen ulottuvuus

Yhteisöllinen eli sosiaalinen ulottuvuus tarkoittaa paitsi kokoontumisia yhteisiin tilaisuuksiin myös sitä, että uskonto luo yhteenkuuluvaisuuden tunnetta ja voi olla koko yhteisöä tai kansaa yhdistävä side. Yhteenkuuluvaisuuden tunteita syntyy myös psyykkisissä kriiseissä silloin, kun useampi ihminen kokee saman asian yhtä

aikaa tai silloin, kun uhrit kokevat myönteisiä tunteita pelastajiaan kohtaan.

Psyykkisen kriisin akuutissa vaiheessa ihminen tarvitsee tukea ja on usein itse varsin passiivinen. Psykososiaalinen kriisityö on siksi luonteeltaan ihmisiä etsivää toimintaa, jossa apua tarjotaan, vaikka ihminen ei sitä osaisi pyytää. Myös hengellisen tukemisen tulisi silloin olla aktiivista lähimmäisyyttä. Tunteiden purkaminen puhumalla onnistuu vain, jos on kuuntelijoita, ja esirukoukset kohoavat Jumalan puoleen vain, jos lähimmäiset ristivät kätensä. Perinteisessä maalaisyhteisössä lähimmäisyys on toteutunut myös aivan konkreettisesti, esimerkiksi siten, että naapuri on tuonut tullessaan aterian. Rinnalla on kuljettu askel askeleelta, on osallistuttu ja autettu ja on uskallettu tarjoutua mukaan. Hautajaisiinkin on tultu kutsumatta eli osanottoa on ilmaistu kukkasten ja adressien sijasta tai niiden lisäksi olemalla aidosti läsnä.

Yhteisöllisyys kriisin aikana ja sen jälkeen on suoraan Raamatun sanomasta nousevaa kirkon toimintaa: Paavali kehottaa kristittyjä kantamaan toistensa taakkoja (Gal. 6:2) ja itkemään itkevien kanssa (Room. 12:15). Siksi esimerkiksi kuoleman tapahduttua järjestään usein yhteinen hiljainen hetki tai tarjotaan ihmisille mahdollisuutta osallistua suruhartauteen. Surulla on kollektiivinen luonne ja niissä tilanteissa Jumalan eteen kokoontuvat saavat yhdessä surra ja etsiä lohdutusta. Eikä kaikki enää olekaan oman itsen tai toisen ihmisen varassa, vaan myös Jumala on läsnä (Onnettomuuden tapahduttua 2004).

Jumala kehottaa meitä rakastamaan lähimmäisiämme ehjiksi. ”Niin kuin minä olen rakastanut teitä, rakastakaa tekin toistanne. Kaikki tuntevat teidät minun opetuslapsikseni, jos te rakastatte toisianne” (Joh. 13:34-35). Kriisin akuutin vaiheen yksinäisyys murtuu vähitellen joka hetki läsnä olevan Jumalan rakkauden kautta, ja seurakuntayhteys vahvistuu aktiivisen lähimmäisyyden ansiosta. Toiset kristityt toimivat kolmiyhteisen Jumalan käsinä ja jalkoina. Pyhä Henki koskettaa kivun ääressä uupuvia ja Jumalan Poika nostaa taakat omille harteilleen kantaen eteenpäin Taivaanisän kärsiviä lapsia.

Epätoivosta toivoon – hengellisen tuen kulttuurinen ulottuvuus

Uskonnon kulttuurisella tasolla tarkoitetaan sitä, että uskonto vaikuttaa ympäröivään kulttuuriin ja kulttuuri uskontoon. Ison koko kansakuntaa kohdanneen psyykkisen kriisin aikana kansankirkon toivotaan ottavan kantaa ja käyttävän ääntään. Kollektiivisessa surussa kirkon toiminnalla ja rituaaleilla on erittäin tärkeä rooli. Kirkon on annettava ihmisille lupa itkeä ja lupa surra, sillä Jeesuskin itki. On pysähdyttävä ja uskallettava olla hiljaa sanattoman tuskan äärellä, on kohdattava ajatukset omasta ja läheisten katoavaisuudesta, tämän maailman keskeneräisyydestä.

Toisaalta kirkon on vahvistettava toivon näköaloja. Kirkon ja sen jäsenten tehtävänä on palvella koko maata ja kulttuuria silloin, kun on kaikkein pimeintä. ”Te olette maailman valo. Ei kaupunki voi pysyä kätöksässä, jos se on ylhäällä vuorella. Eikä lampua, kun se sytytetään, panna vakan alle, vaan lampunjalkaan. Siitä sen valo loistaa kaikille huoneessa oleville. Näin loistakoon teidänkin valonne ihmisille” (Matt. 5:14–16). Kirkko ja sen työntekijät tarjoavat ihmisille mahdollisuuden ottaa yhteyttä hädän hetkellä. Muistohartaudet, päivystävät papit, diakoniatyö, palveleva puhelin ja koko kirkko pelkällä olemassa olollaan luovat ympärilleen valoa ja toivoa.

Kirkko vaikuttaa ympäröivään yhteiskuntaan ja kulttuuriin myös rukoilemalla jatkuvasti kaikkien ihmisten ja koko kansan puolesta. Monet kristityt rukoilevat Suomen kansan puolesta erityisen paljon juuri kriisitilanteissa. Paavali kehottaa kristittyjä rukoilemaan ”joka hetki Hengen antamin voimin. Pysykää valveilla ja rukoilkaa hellittämättä” (Ef. 6:18) Tällaista yhteiskunnallista rukousvastuuta ovat perinteisesti kantaneet luostarien asukkaat öisissä palveluksissaan ja nykyisin sitä voi jakaa modernimminkin, osallistumalla jatkuvaan rukoukseen netin äärellä tai jossain 24–7-rukoushuoneessa.

Suuren inhimillisen hädän aikana kirkon tehtävä nähdään myös yllättäen aivan uudella tavalla tärkeänä. Ilman joulujumalanpalvelusta ei haluttu sodassakaan jäädä (vrt. Tuntematon sotilas), ja nykyään suuriin kriiseihin liittyviä hartauksia välitetään suorina radio- ja TV-lähetyksinä. Koko kansakuntaa koskettaneen kriisin jälkeen ”tarvitsee vain avata kirkon ovet ja antaa ihmisten tulla sisälle” (Samulin 2007; Häkkinen 2005).

Sielunhoito kriisitilanteissa

Psykkisestä kriisistä toipumiseen liittyvä sielunhoito sisältää kaikki edellä taulukoidut ja luvussa neljä esitellyt asiat, kaikkine ulottuvuuksineen. Yleiseen hengelliseen tukemiseen verrattuna näkökulma on kuitenkin syvempi ja hoidollisempi. Useimmat ihmiset selviävät omin voimin paitsi kriisistä, myös kriisin jälkeisistä hengellisistä ja eksistentiaalisista kysymyksistä. Niiden käsittelyssä auttavat aika ja rukoileminen sekä juuri edellä esitelty kirkon ja lähimmäisten toiminnan muodostama hengellisen tuen laaja kokonaisuus. Mutta jos nimenomaan spiritualiteettia, maailmankatsomusta ja omaa olemassaoloa koskevia ongelmia jää, niitä on syytä käsitellä sielunhoidon ammattilaisten tai siihen pätevöityneiden maallikoiden kanssa.

Hengellisyysyteen liittyvät tiedolliset kysymykset nousevat kriiseissä lähes aina esille. Sielunhoitajan näkökulmasta usein toistuvia aiheita ovat miksi- ja missä-kysymykset: miksi Jumala sallii, miksi onnettomuus kohtasi minua, missä Jumala

ja Hänen enkelinsä olivat, miksi Jumala hylkäsi jne. Vihan tunteet voivat kriisin jälkeen olla voimakkaita ja niitä kohdistuu joskus myös Jumalaan. Kaikki kysymykset ja vihan tunteet on jossain vaiheessa pyrittävä käsittelemään. Jumalaan kohdistuvien tunteiden, syytösten ja vihan käsittely on tärkeää jo itsessään (vrt. Jobin kirja) mutta myös siksi, että Jumala-suhteen tasapaino vaikuttaa myönteisellä tavalla ihmisen toipumiseen ja kokonaisvaltaiseen terveyteen. Siksi kirkot voidaan sellaisenaan nähdä merkittäväksi terveyden edistämisen resurssiksi (Tervonen-GonÇalves 2006).

Uskonnon ulottuvuuksien näkökulmasta tarkasteltuna sielunhoito on tiedon ja tunteiden käsittelyä sekä jo itsessään toimintaa, selviytymistä tukevia rutiineita ylläpitävää. Sielunhoito voi toteutua yhteisöllisenä esimerkiksi krito- tai vertaisryhmissä ja kulttuurisiakin ulottuvuuksia sielunhoito voi saada ainakin epäsuorasti, esimerkiksi silloin, kun piispa puhuu liikuttuneena television kautta koko kansalle. Sielunhoidon eri mallien näkökulmasta tarkasteltuna psyykkisen kriisin jälkeen voidaan tarvita ja käyttää tilanteesta riippuen kaikkia sielunhoidon malleja. Samalla tavalla kuin edellä on todettu hengellistä tukea koskien, myös sielunhoitoon liittyy asiakkaan kuuntelemista ja dialogista vuorovaikutusta hänen kanssaan, rukoilemista ja muuta hengellisen elämän hoitamista sekä lähimmäisen perustarpeiden täyttämiseen liittyvää kokonaisvaltaista huolehtimista. Erityisesti ammatilliseen sielunhoitoon liittyvät myös ratkaisukeskeiset menetelmät; niitä sovelletaan silloin, kun etsitään yhdessä tietä ulos umpikujasta ja pyritään kohti elämän uusia tavoitteita (Kiiski 2008).

Toisin kuin psyykkisten kriisien hoitamiseen erikoistuneella kriisityöntekijällä, sielunhoitajalla ei välttämättä tarvitse olla asiaan liittyvää ammatillista koulutusta. Sielunhoitajaksi voi koulutautua maallikoille tarkoitettujen sielunhoitokoulutusten ja -kurssien kautta, ja ennen kaikkea sielunhoitajaksi voi kasvaa elämäkokemuksen, Jumalan johdatuksen ja Hänen siihen valmistavan työnsä kautta. Tällaisia hengellisiä äitejä ja isiä on varsinkin aiempina vuosikymmeninä ja -satoina ollut myös luterilaisissa seurakunnissa, ja sielunhoitoa parhaimmillaan ovat edelleen esimerkiksi luostareissa ohjaajavanhusten kanssa käytävät keskustelut. Vanhukset, jotka pitävät omassa sydämessään yllä lakkaamattoman rukouksen perinnettä, osaavat Jumalan heille osoittamin ajatuksin varoittaa ihmisiä elämän vaarallisista rotkoista ja pystyvät neuvomaan heitä oikeaan suuntaan (arkkipiispa Paavali 1976).

Tiivistelmä ja johtopäätökset

Uskonto vastaa ihmisenä olemisen perimmäisiin kysymyksiin, joita jokainen ihminen joutuu pohtimaan jossakin elämänsä vaiheessa. Kysymykset, jotka koskevat mm.

elämän tarkoitusta, kärsimystä, kuolemaa ja pelastusta aktivoituvat psyykkisten kriisien yhteydessä. Siksi uskonnon antamalla perusturvallisuudella on suuri merkitys erityisesti vaikeina aikoina.

Hengellinen tuki on kristilliseen lähimmäisyyteen perustuvaa vertaistukea, joka toteutuu uskonnon ulottuvuuksien mukaisesti jaoteltuna niin tiedon, tunteen kuin toiminnankin tasolla, ja joka on sekä yhteisöllistä että suomalaisen yhteiskuntaan liittyvää. Onnistuneen hengellisen tuen ja rinnalla kulkevien lähimmäisten avulla kriisi ja siitä toipuminen voivat merkitä ihmisen henkistä ja hengellistä kasvua sekä jumalayhteyden vahvistumista.

Hengellinen tukeminen voi olla sielunhoidollista, vaikka kyseessä ei olisikaan varsinainen sielunhoitotilanne. Samalla tavoin moni keskustelu tai toiminta voi olla terapeutista, vaikka ei olisikaan terapiaa. Varsinaiselle sielunhoidolle on tarvetta, jos hengellisiin ja eksistentiaalisiin kysymyksiin liittyy sellaisia ongelmia, jotka eivät ratkea helposti.

Hengellistä tukea tarvitaan ehdottomasti myös psyykkisistä kriiseistä toipumisessa, sillä ihminen on aina uskonnollinen ihminen, homo religiosus. Hengellinen tukeminen ja kriisiin mahdollisesti liittyvä sielunhoito tulisikin nähdä ihmisen muun hoitamisen rinnalla yhtä tärkeänä kokonaisvaltaista toipumista edistävänä osaluueena ja ne tulisi liittää itsestään selväksi osaksi muuta hoitoketjua.

Psykoterapiaa koskevassa amerikkalaisessa arvotutkimuksessa on osoitettu, että terapiaan sisältyvällä uskonnollisuudella on potilaille suuri merkitys ja he toi-

TAULUKKO 2. Tiivistelmä hengellisen tuen muodoista kriisin eri vaiheissa

Tiedollinen	Tunteellinen	Toiminnallinen	Yhteisöllinen	Kulttuurinen
Akuutti vaihe (sokki / reaktio)				
Tiedollisena lähtökohtana ristin teologia	lähimmäisten osanotto, aito kuunteleminen ja välittäminen	lähimmäisten toiminta esirukoilijoina, hautausjärjestelyt	Aktiivinen lähimmäisyys ja konkreettinen apu, muistohetket	kansankirkon antama lupa itkeä ja pysähtyä
Käsittelyvaihe (työstäminen / uudelleen orientoituminen)				
uskon ja luottamuksen vahvistuminen	rukouselämän aktivoituminen, jumalayhteys	jumalanpalveluksiin osallistuminen, sururyhmät	Seurakuntayhteyden vahvistuminen, yhdessä sureminen ja muistaminen	kirkon sanoma toivosta ja valosta, päivystävät työntekijät
Parhaimmillaan toipuminen on hengellistä kasvua:				
<i>tietämisestä Jumalan tuntemiseen</i>	<i>puhumisesta rukoilemiseen</i>	<i>heikkoudesta rohkeuteen</i>	<i>Yksinäisyydestä rakkauteen</i>	<i>epätoivosta toivoon</i>

puvat nopeammin silloin, kun hoitoon sisältyy uskonnollisia elementtejä (Puonti 2005). Kriisin jälkeiseen toipumiseen liittyvän ja eri muodoissa toteutuvan hengellisen tuen vaikutusta ei ole erikseen tutkittu, mutta todennäköistä on, että kokemus on silloinkin myönteinen. Tähän viittaa yksittäisten ihmisten ja koko kansakunnan sisäinen tarve pysähtyä ja hiljentyä ikuisten asioiden äärelle aina silloin, kun suuri ja kaikkia suomalaisia koskeva onnettomuus tapahtuu.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

- Arkkipiispa Paavali (1976). Esipuhe. Teoksessa Johannes, skeemaigumeni Valamon vanhuksen kirjeitä. Porvoo: WSOY, 7-10.
- Hautala Johanna (1991). Rukous sielunhoidossa. Tutkimus rukouksesta Suomessa vuosina 1941-1988 julkaistuissa sielunhoitokirjoissa. Käytännöllisen teologian laitoksen vuosikirja 1991. Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos.
- Heininen Simo, Nyssönen Seppo, Pihkala Juha, Pirinen Heikki & Pääkkönen Tuovi (1994). Uusi ankkuri. Kristinuskon käsikirja. Porvoo: WSOY.
- Heiskanen Tarja (2007). Viimeinen ratkaisu? Kokemuksia ja näkemyksiä itsemurhan syistä, ehkäisystä, avunsaannista ja asenteista. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura.
- Huovinen Eero (2005). Miten olla kärsimyksen edessä? Teoksessa Aalto Kirsti, Hautala Jorma Hautala & Rantsi Niko (toim.) Poliisit ja papit tsunamityössä. Suomen ev.-lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2006:5 Kirkon sairaalasielunhoito. Helsinki: Kirkkohallitus, 22-26.
- Häkkinen Seppo (2005). Kirkon ja viranomaisten yhteistyö tsunamin jälkeen. Teoksessa Aalto Kirsti, Hautala Jorma Hautala & Rantsi Niko (toim.) Poliisit ja papit tsunamityössä. Suomen ev.-lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2006:5 Kirkon sairaalasielunhoito. Helsinki: Kirkkohallitus, 14-21.
- Munnukka-Dahlqvist Merja. Traumojen vaikutus kehoon ja kehon hoito osana terapiaa. <http://www.introspekt.fi/artikkelit/> (tark. 4.2.2010).
- Onnettomuuden tapahduttua (2004). Suruhartauden toteuttaminen. Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Pojjula Soili (2005). Surutyö. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Puonti Ari (2005). Lepo sinussa. Sielunhoidon teologisia perusteita ja nykysuuntauksia. Hämeenlinna: Päivä Osakeyhtiö.
- Rundgren Simo (1989). Usko ja rakkaus työnäkynä. Teoksessa Peura Simo (toim.) Usko ja rakkaus. Luterilaisen teologian mahdollisuudet tänään. STKS:n vuosikirja 1989. Helsinki: STKS, 193-205.
- Saari Salli (2008). Kuin salama kirrkaalta taivaalta. Kriisit ja niistä selviytyminen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Samulin Helena (2007). Hartaudet ja hengelliset tilaisuudet. Teoksessa Pohjolan-Pirhonen Carita, Poutiainen Kirsti & Samulin Helena (toim.). Kriisiyön käsikirja. Helsinki: Kirjapaja, 155-166.
- Tervonen-Gonçalves Leena (2006). Kirkollista terveyden edistämisen diskurssia etsimässä. Diakonian tutkimus 1/2006, 7-31.
- Vikström John (1996). Usko ja uskallus – Paimenpuheita. Helsinki: Kirjapaja.

New Trends in Nordic Community Work

Tony Addy

Introduction

The role of community work in Nordic societies is the focus of a specialised network established by researchers and teachers in various universities in the region. The network has produced an edited collection, *Community Work in the Nordic Countries – New Trends* (Gunn Strand Hutchinson (ed), Universitetsforlaget, Oslo, Norway, 2009). This book is a very useful addition to the literature for those who are interested in community development work in the Nordic region and beyond. The impulse for the book comes from the new challenges posed by changes in the economic, social and cultural context and from the related adaptation of welfare systems. It is obvious that understandings of social work have changed quite considerably in recent years. Social work is always embedded in particular contexts, so that it takes on new tasks or adopts new approaches, for good or ill, according to those contexts. Community development work has been linked to social work and is sometimes known as the ‘third method’ and so it is also subject to similar contextual pressures. Community work however, has its own deep roots, for example in the settlement movement, in colonial administration and in diaconal work, but the term only became a matter for debate and policy development in the late 1960’s early 1970’s in Europe. This book is an important analysis of the recent history of the adoption and adaptation of community work into changing Nordic contexts. It raises some important questions for those interested in reflecting on the future of community development work and also for those searching for the renewal of diaconal work in the Finnish and wider Nordic context.

Structure and Contents of the Book

The book has a logical structure which makes it very useful as a resource for those who either want to understand community work in the different Nordic countries or who are involved in practice, teaching and learning about community work. There are those who claim that the community work approach to social work is not applicable in Nordic countries, for variety of reasons. The first chapter addresses this point by articulating the mandate for community work in different Nordic welfare states, showing common traits but revealing important national differences. The second chapter provides a historical review of developments country by country

and overall. This chapter concludes by identifying challenges facing community work in the present and emerging context. Then follow three chapters which give an overview of developments in Iceland, Denmark and Finland. The chapters on Sweden and Norway are a little different as they are based on case studies of rural community development (Sweden) and community development both in an urban context and with social service user groups (Norway).

The final chapter poses some important questions facing anyone who wishes to reflect further on community development. This chapter is grounded in Karen Lindén's experience of working in both Sweden and the Americas. She poses the question as to whether community work is a question of coordination and planning (the community worker as an 'intermediate agent') or a question of engaging with 'people' in order to improve their possibilities for organising and developing their ability to act ('empowerment' and 'transformation'). Actually, different authors in the collection offer variety of answers to these kinds of questions. This 'flexibility' leads to some confusion in the field and even though I would not wish to impose one uniform definition, it is important to find boundaries to the concepts we use, especially if we are involved in training, development, and planning. I come from England, where the contested meanings of community work are very familiar to me and it is interesting and important to notice how these meanings are reflected in the debates and practice of these Nordic contexts which are different from England and also different from each other.

Changing Context – Changing Concepts

One of the strengths of the book is that it provides an analysis of the way in which the changing political-economic context has impacted on community development work and the tasks to which it has been applied. Notably Päivi Turunen's overview provides a useful map of the different national developments and the final chapter more sharply points to the dilemmas and choices confronting this field of work. It is very interesting to reflect on the methods of community work appropriate to the Nordic context, marked as they are by what the book calls 'individualistic solidarity'. The roots of community work thinking are, conversely, in the apparently much more associational and collective background of British working class communities. These communities have now been largely deconstructed by the combined forces of de-industrialisation, neo-liberal policies and politics as well as sustained immigration. Therefore in both contexts we are faced with an ascendant individualism. However, in Britain the solidarity is much less evident, whereas in Nordic countries it is under pressure and there are varied national responses to

the neo-liberal attack on welfare. Paradoxically at the same time, community is being brought into service as a means either to re-moralise society or to produce low or no – cost welfare services.

In this context social work is gradually being 'reduced' to resource management (care- plan management, benefits management) and necessary statutory duties. At the same time community work is also 'instrumentalised' to achieve certain policy objectives, such as reducing crime or addressing other perceived problems. The focus is strongly on targeted outcomes which are intended to drive the development process. This pressure is a challenge to the comprehensive view of community development work as a process of working with people to identify their own issues and to develop their own priorities, organisation and actions. It is this view which the last chapter takes as central, for example, building on the work of Paulo Freire and on Gramscian insights into politics. The other major and related development highlighted in the book is the permeation of community work ideas into other disciplines than social work (for example, planning, housing and health). This has led some in the UK to speak of the importance of 'community practice' as a body of professional skills and knowledge which can be used in many policy areas.

In this book, Irene Roivanen provocatively asks whether community work is being co-opted to working with client groups on delivering social service goals – a kind of 'residual welfare' view of community work. This strikes me as a central issue, related to the fact that in Nordic countries the issue of citizenship and of citizen participation (civil society) in shaping society is seen to be so important. This means that community development work should rather be seen as a part of the process of empowering citizens than of developing (low cost) services. Moreover, in the new context of immigration, the concept of community development should be broadened to include those who are 'not citizens' and emphasise the need to support refugee and migrant community organising.

The Practice of Community Development Work

The weakness in this book, as in many texts about community development work, is in its consideration of the actual practice of workers, except in the last chapter. There is too little consideration of the 'service model' of community development work and particular challenges faced by community workers in the field. The question of the 'position' of a worker in the community development work field, which is 'in between' the everyday life ('life worlds') of marginalised groups and institutions, such as welfare or economic organisations ('system worlds'), is very complex to

negotiate and therefore it needs specific skills and strategies. In our work on community development in the Diaconia University of Applied Sciences (Diak), we have discovered that the exploration of the biography and socialisation of the community or diaconal worker is a critical factor for effective work with marginalised people and groups, in the framework of community development. A second volume on this topic would be very relevant to support the development of the field.

Relevance for the Churches & Diaconia

It is interesting that in the Nordic region the bigger national churches are organised territorially (parishes) and they have highly developed professional diaconal services and structures. The church is built around the notion of community (*koinonia*), yet the word 'church' appears only once in the whole book! The words 'church choir' are mentioned in the list of organisations you may find in a typical village context. Other recent studies, such as those by the Danish researcher Kaspar Villadsen, have also explored the reasons for the 'invisibility' of the church as a social actor in different localities in the region. Recently, in a lecture on parish diaconia, Kaisa Rauma commented that deacons have become very much preoccupied with administering welfare payments, food banks and other regular 'maintenance' duties. The result is that they are given no adequate time or space for effective longer-term processes of community development, nor for them to consider working with people to empower them to work for change. It seems to me that church is therefore mirroring the secular trends highlighted above.

In this changed context, it could, however, be that churches have a very important possibility to use community development work in order to engage with people outside their regular parish life. The special resources of the church could then be used for longer-term development strategies denied to their secular counterparts without having the pressure to create services or meet externally imposed targets. The starting point of diaconal work and community development work would then be with people in their 'life world', working for empowerment and change in their situation. The silent voices of marginalised people and communities would find recognition and hopefully 'voice'. From a theological standpoint churches would then be in a stronger position to mount a critique, backed up by concrete work, of some of the more damaging threats leading to exclusion in the Finnish context.

Interestingly, Diak is mentioned as one of four places in the region where there is a consistent emphasis on training for community development work. The Järvenpää campus is singled out because it has a degree programme focused on community development work, with an option on youth and community work and

diaconia. This programme has been created as a contribution to the development of new models of social service and diaconia, in line with the directions laid out in this book, which are applicable in both the Finnish and global contexts.

Conclusion

The primary readership of this book will be those interested in forms of practice for working with localities and groups, especially those groups who are marginalised. It could also be recommended to any who are rethinking diaconal strategies and methods. Furthermore, it would be in the interests of the development of diaconia to work on the specific theological approaches arising from and supporting this kind of work, recognising some of the important issues raised by practice itself and by these essays. In fact, because community development is concerned with 'story and meaning', this approach could be a rich resource for theological development. It could provide the basis for the production of a new method for contextual theology with the people who are also usually marginalised from theological development processes.

Diakonian tutkimuksen talossa

Anni Tsokkinen

Olen juuri astunut diakonian tutkimuksen taloon. Katselen ympärilleni, piipahdan erilaisiin huoneisiin. Niissä käydään paneutunutta, välillä vilkastakin keskustelua monenlaisista aiheista.

Ensimmäiseksi päädyn huoneeseen, jossa puhutaan diakonia-alan asiantuntijuudesta. Yksi keskustelija on sitä mieltä, että diakonian tutkimusta ja koulutusta voivat kehittää vain alan ammattilaiset, toisin sanoen ne, joilla on joko kokemusta käytännön diakoniatyöstä tai jotka ovat pätevöityneet tämän alan tutkijoina. Arvovaltaisen puhujan mielipide sysää minut kohti ovea, ja siirryn hieman epävarmoin askelin huoneeseen, josta kuulen sanan ”monitieteisyys”.

Tasapainoni palautuu kuunnellessani eri tieteenalojen edustajien keskustelua diakoniasta. Tässä joukossa diakonian tutkijoiden ammatillista taustaa kyllä arvostetaan, mutta siitä ei tehdä ulossulkemisen tai erottelun välinettä. Myös ne, jotka eivät sijoita itseään diakonian tutkimuksen keskukseen, saattavat esittää kiinnostavia ja alaa eteenpäin vieviä puheenvuoroja.

Monitieteistä keskustelua seurattessani havahdun siihen, miten harvoin kukaan ottaa puheeksi sukupuolen. Onko diakoniatyön – niin kuin kaiken auttamis- ja hoivatyön – naisvaltaisuus meille kivettynyt, ajattelumme häiritsemätön itsesäänselvyys? Suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa kysymys sukupuolesta on ollut kasvavan kiinnostuksen kohteena 2000-luvun alkupuolelta lähtien. Sitä ennen sukupuolen merkitystä ja ilmenemistapoja käsiteltiin sosiaalityön ammatillisessa ja tieteellisessä keskustelussa ”hämmästyttävän vähän”, niin kuin Sukupuoli ja sosiaalityö -kirjan esipuheessa (2004) todetaan. Voisiko yksi diakonian tutkimuksen tavoitteista kuluvalle vuosikymmenellä olla huomion kiinnittäminen sukupuolen monimuotoiseen ilmiöön?

Päätän kierrokseni diakonian tutkimuksen talossa huoneeseen, jossa käydään keskustelua diakonian teologiasta. Jään kuuntelemaan puheenvuoroa, joka käsittelee Lutherin teologiasta avautuvaa diakonianäkemystä. Huokaisen mielesäni: Joko taas? En voi käsittää sitä asemaa, joka suomalaisessa teologisessa keskustelussa annetaan 1500-luvun kirkon uudistajalle. Vaikuttaa siltä, että myös diakonian teologian laatu täytyy varmistaa liittymällä uskonpuhdistaja-auktoriteetin ajatuksiin. Hämmästykseni Luther-puheenvuoron esittäjä ihmettelee itsekin, miksi suomalaisessa keskustelussa hyödynnetään tavattoman vähän niin kutsuttua

oman aikamme teologiaa. Esimerkiksi vain muutama tutkija on (ollut) kiinnostunut vapautuksen teologian avaamista näkökulmista diakonian todellisuuteen.

Diakonian tutkimuksen talossa puhutaan paljon omasta ajastamme, sen ilmiöistä ja ihmisistä. Puheen perimmäinen tarkoitus on ihmisen kärsimyksen ymmärtäminen ja vähentäminen. Kirkon ja teologian historiassa on esitetty monenlaisia periaatteita oikean uskon ja opin kriteereiksi. Diakonian teologiaa arvioitaessa olisi mielestäni kysyttävä, millaisia välineitä se tarjoaa oman aikamme kysymysten ja ongelmien ymmärtämiseen. En usko, että paras tapa tehdä diakonian teologiaa on siirtää menneen maailman käsitteitä ja ajattelumalleja tähän päivään. Nykyihmisen kärsimyksen vakavasti ottavan, eettisesti relevantin teologian luominen on paljon vaativampi tehtävä. Siihen diakonian tutkimuksen talosta löytyy innostusta ja osaamista.

Sielunhoidollinen näkökulma homoseksuaalisuuteen

Antti Saarelma (toim.)

Homoseksuaalisuus kristillisessä ihmiskuvassa ja lainsäädännössä. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 105. Kirkon tutkimuskeskus 2009. 134 sivua.

Tämä kirja on syntynyt piispainkokouksen työryhmän seminaarisarjan tuotoksena. Ensimmäisen seminaarikerran aiheena oli raamatuntulkinnan, kristillisen etiikan ja ekumeenisten yhteyksien näkökulma ja näistä esitelmistä koottiin kirja Homoseksuaalisuus Raamatussa ja kirkon opetuksessa.

Tämän kirjan taustalla oleva toinen seminaari toteutui marraskuussa 2007. Vaikka kirjan nimi viittaa ihmiskuvaan ja lainsäädäntöön, se painottuu kuitenkin vahvasti homoseksuaalin seurakuntalaisen kohtaamiseen. Otsikon painopiste voisi yhtä hyvin olla sielunhoidollinen näkökulma homoseksuaalisuuteen. Kirjasarjan edellisessä osassa oli kuitenkin jo käsitelty pastoraaliteologista näkökulmaa ja ehkä siksi sitä ei tässä kirjassa enää haluttu nostaa korostetusti esiin. Kirjoittajina toimii eri alojen asiantuntijoita ja homoseksuaalisuuteen eri tavalla suhtautuvien järjestöjen edustajia.

Ihmiskuva seurakunnassa: pastoraalipsykologinen näkökulma

Kalervo Nissilä nostaa esiin kolme ulottuvuutta, jotka sielunhoitajan tulee huomioida homoseksuaalin seurakuntalaisen sielunhoidossa: itsensä salaaminen, eristyneisyys ja sukupuolivietin sublimointi. Kaikkiin näihin voi liittyä hyvinkin kipeitä häpeän ja syyllisyyden kysymyksiä. Nissilän alustuksesta näkyy pyrkimys ymmärtää ja kannustaa homoseksuaaleja seurakuntalaisia käymään läpi omaa identiteettiänsä. Sielunhoitajan tehtävä on vahvistaa homoseksuaalista identiteettiä, ei kannustaa muutosterapioihin. Nissilä kuitenkin lopettaa puheensa näkemykseen, että sielunhoitajan tulee kyetä sellaiseen syntisten auttajan palveluun kuin Jeesuksen esimerkki osoittaa.

Ensimmäisen vastauspuheenvuoron käyttäjä Pauliina Kainulainen tarttuukin tähän Nissilän kommenttiin ja kysyy, tarkoittaako Nissilä sitä, että sielunhoitosuhteessa sielunhoitaja näkee automaattisesti homoseksuaalisen ihmisen syntisenä seksuaalisen suuntautumisensa vuoksi. Kainulainen on samaa mieltä monista Nissilän näkökulmista, mutta kehottaa käyttämään muita Jeesuksen esimerkkejä

kuin syntistä naista. Kainulainen korostaa, että jos kirkkomme nykyiseen ihmiskäsitykseen kuuluu, että homoseksuaalisuus on osa Luojaan monimuotoista luomistyötä, silloin nykyisenkaltainen eheyttämisterapia on tarpeetonta ja vahingollista. Kulttuurimme sen sijaan tarvitsee eheyttämisterapiaa, jollaiseksi Kainulainen näkee uudenlaisen ruumiillisuuden ja seksuaalisuuden teologian. Kainulaisen esiin nostama seksuaalisuuden teologia onkin sielunhoidolle tärkeä myös muiden seksuaalisuuteen liittyvien asioiden käsittelyssä.

Toisen vastauspuheenvuoron käyttäjä Sammeli Juntunen on hyvin eri linjoilla Kainulaisen ja Nissilän kanssa. Hän lähtee liikkeelle pastoraalipsykologian arvioinnilla ja on sitä mieltä, että teologia jää tässä psykologian jalkoihin. Juntunen korostaa, että Kristukseen kuuluu armon lupaus, mutta myös Jumalan tahdon seuraaminen. Hänen mukaansa sielunhoitajan on tunnettava Jumalan pelastussuunnitelma ja haluttava olla sen palveluksessa. Juntusen näkemyksessä homoeroottista käyttäytymistä pidetään yksilön kannalta epäsuotuisana tai Jumalan tahdon vastaisena. Juntunen näkee Aslanin muutosterapiat vastuullisena tapana käsitellä homoseksuaalisuutta kirkossa.

Ensimmäisen pääjakson lopuksi Hannu Säävälä käyttää psykiatrisen kommenttipuheenvuoron homoseksuaalisuudesta ihmiskuvassa. Säävälän mukaan eheytysideologian piirissä tieteellisten teorioiden ristiriitaisia tuloksia luetaan yksipuolisesti. Elina Koivisto tuo keskusteluun näkökulman, että avioliittokäsitys voitaisiin jättää miehelle ja naiselle, ja samaa sukupuolta olevien liitolle tulisi keksiä joku muu nimi.

Järjestöjen vastakkainen näkökulma: Arcus ja Aslan

Arcus tarkoittaa sateenkaarta, sovinnon symbolia. Arcus-verkostoon kuuluu kirkon piirissä toimivia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia henkilöitä. Seminaarissa heidän puheenvuoronsa käytti pastori Arja Penttinen. Hänen pääteesinsä on, että keskustelu seksuaalivähemmistöistä kirkossa on vasta alussa. Monien rankkojen esimerkkien kautta Penttinen kuvaa kuinka seksuaalivähemmistöihin kuuluvia kirkon työntekijöitä on syrjitty ja kuinka tämän syrjinnän tai sosiaalisen leiman pelossa he eivät ole uskaltaneet kertoa omasta seksuaalisesta suuntautumisestaan.

Aslan ry edustaa järjestökentässä Arcuksen vastakohtaa. Se on kirkkokuntiin sitoutumaton kristillinen palvelujärjestö, joka syntyi niiden kristittyjen toimesta, jotka eivät halunneet toteuttaa homoeroottisia tunteitaan. Aslanin puheenjohtaja Harri S. Jukkala esittelee järjestönsä toimintaa ja tavoitteita seminaarissa. Hänen mukaansa kristillisen seurakunnan on tarjottava välineitä kasvuun ja eheytymiseen seksuaalisuuden ja ihmissuhteiden alueilla.

Lainsäädännölliset kysymykset

Lainsäädännön otsikon alla hallinto-oikeuden eläkkeellä oleva tuomari Veijo Hämmäläinen ilmaisee huomattavasti vahvempaa homofobiaa kuin edeltävän Aslanin edustaja. Hämmäläinen kuvaa kuinka tässä asiassa ei tule ensisijaisesti noudattaa lakia vaan lukea Raamatusta Jumalan tahtoa. Hämmäläisen mukaan kristitty ei saa päästää homoseksuaalista viettiään irti ja hän vertaakin tätä viettiä toisen omaisuuden himoitsemiseen. Hänen mukaansa lailla ei ole voimaa muuttaa ihmisen asennetta, tämän vuoksi ihmisellä on vastuu toimia oikein eli Hämmäläisen tulkinnan mukaan homoseksuaalista suuntautuneisuuttaan vastaan.

Toisessa lainsäädännöllisessä puheenvuorossa Kari Ventä käsittelee rekisteröidyn parisuhteen siunaamisen juridisia näkökulmia. Hän korostaa, että yhteiskunnallinen lainsäädäntö antaa tässä asiassa kirkolle täyden toimintavapauden. Parisuhteen siunaamisesta Ventä korostaa, että siunaamisasia voitaisiin järjestää vapaaehtois pohjalta niin, että ne papit, jotka suhtautuvat myönteisesti samaa sukupuolta olevien parisuhteisiin toimitivat siunaajina.

Puhe ei kohtaa

Jo esipuheessa kirjan toimittaja ja seminaarisarjan organisaattori Antti Saarelma korostaa, että artikkelit esittelevät asiantuntijoiden näkökulmia aiheeseen, mutta eivät heijasta seminaarin järjestäjien näkemyksiä. Tämä olisikin aivan mahdotonta, niin vastakkaisia näkemyksiä kirjoittajat edustavat. Seminaarissa puhuttiin toinen toiselle, mutta puhe ei tunnu saaneen vastakaikua kuulijoissa. Tämä kirja on osoitus siitä, kuinka selkeästi suhtautuminen homoseksuaalisuuteen jakaa kirkkoamme. Tämän vastakkainasettelun aikana olisi kuitenkin tärkeä muistaa, että kyse on monien kirkon jäsenten omakohtaisesta tilanteesta. Tällöin ei ole kyse vain siitä, että asiantuntijat riitelevät asiasta vaan tulee aina muistaa, että kyse on toisen identiteetin tuomitsemisesta tai hyväksynnästä.

Kaikkien kirkon työntekijöiksi opiskelevien ja myös jo seurakunnissa työskentelevien tai niissä luottamustoimissa palvelevien tulisi lukea tämä kirja, jotta he voivat prosessoida näkemystään homoseksuaalisuudesta ennen kuin tämä kysymys tulee konkreettisesti vastaan seurakuntaelämässä.

Auli Vähäkangas

Poissa silmistä, poissa mielestä

Virpi Mäkinen & Anne Birgitta Pessi (toim.)

Kerjääminen eilen ja tänään. Historiallisia, oikeudellisia ja sosiaalipoliittisia näkökulmia kerjäämiseen. Vastapaino 2009. 307 sivua.

Kirja pyrkii tuomaan lisätietoa katukerjäläisten synnyttämään keskusteluun ja valottamaan ilmiölle erilaisia taustoja. Se koostuu kahdeksasta eri tieteenaloja edustavasta artikkelista. Nämä edustavat historiallista, oikeudellista, sosiaalipoliittista ja kirkkohistoriallista näkökulmaa. Kirjassa on myös varsin perusteellista pohdintaa ihmisoikeusnäkökulmasta ja sen lainsäädännön kehityksestä ja mahdollisuuksista.

Köyhyys ja siihen liittyvä kerjääminen oli Suomessakin tavallinen ilmiö 1960-luvulle saakka. Nyt on jäljellä enää köyhyys. Useat vanhemman polven suomalaiset – myös romanit – muistavat omasta elämästään ajan, jolloin oli pakko käydä kerjuulla henkensä pitimiksi. Eiväthän rappukäytävien kyltit ”kaupustelu ja kerjäämien kielletty” tyhjistä syntyneet. Tätä taustaa vasten onkin mielenkiintoista, että vasta romanikerjäläisten ilmaantuminen Suomen kaduille on herättänyt näin paljon kiinnostusta ja ennen kaikkea tunteita.

Kerjäämistä ja köyhyyttä ilmiönä ja osana luokkayhteiskuntaa tai ”ajan kuvana” on kirjassa kuvattu hyvin ja monipuolisesti. Suurta antia on myös hyvinvointiyhteiskunnan eri juurien ja lähtökohtien avaaminen ja pohdinta eri tekijöiden vaikutuksesta kerjäämiseen. Keskeistä on ollut ensin katolisen kirkon yhteisöperinne, jossa perhe ja suku ovat perusyksiköitä, jotka kantavat jäsenistään vastuun yhteiskunnan huolehtiessa vaativammasta huolenpidosta – kuten sairaanhoidosta. Tämän jälkeen on vaikuttanut luterilaisuuden ”reformi”, jossa köyhyys nähtiin kielteisenä ilmiönä. Köyhyys ja kerjäläisyys ovat olleet itsestään selvä, hyväksytyt osa yhteiskuntarakennetta 1900-luvun alkupuolelle asti. Kirkolla on ollut merkittävä ja puolivirallinenkin rooli köyhien ja kerjäläisten auttamisessa aina 1800-luvun lopulle saakka. Julkisen hallinnon lisääntyneeseen vastuunottoon köyhistä vaikutti kaupungistumien ja teollistuminen – työväenluokan syntyminen.

Matkustelun ja turismin myötä suomalaisetkin ovat tottuneet näkemään köyhyyttä ja kerjäläisiä lomakeskusten liepeillä ja suurkaupungeissa. Miksi omilla kaduilamme olevat romanikerjäläiset eivät kuitenkaan herätä meissä samanlaisia tunteita ja auttamishalua? Ovatko meidän romanikerjäläiset ”väärässä paikassa”, meidän elinpiirissämme, jolloin heitä ei voi ulkoistaa samalla tavalla kuin matkailijana?

Toinen kerjäläiskeskustelun herättämä kysymys liittyy mittakaavaan ja suhteellisuuteen. Ilmiönä kerjäläisyys on näkyvä ja tunteita herättävä, mutta verrattuna mihin tahansa muuhun köyhyyden ilmentymään ja tulojaon tai perusturvan puutteeseen, kyseessä on parhaimmillaankin muutamaa sataa ihmistä koskeva marginaalinen ongelma (sinänsä heidän kohdallaan todellinen). Esimerkiksi asunnottomia on maassamme edelleen tuhansia ja heidän palvelunsa ovat riittämättömiä.

Mielestäni on ollut yllättävää, että kerjääminen ilmiönä on herättänyt paljon mielenkiintoa ja keskustelua aikana, jolloin olettaisi tämän kysymyksen kuuluvan vain köyhimpiin maihin. EU:n perussopimuksen laatijat eivät varmaankaan osanneet aavistaa, mitä kaikkia seuraamuksia liikkumisvapauden turvaamisella tulisi olemaan. Romanikerjäläisten perusoikeudet eivät toteudu missään – vapaa liikkuvuus ei olekaan heidän kohdallaan sisämarkkinoiden, vaan syrjinnän ”varaventtiili”.

Kirjassa tuodaan varsin selvästi esiin, että kautta aikain kontrollilla ja lainsäädännöllä ei ole voitu vaikuttaa sen paremmin kerjäämisen ilmenemiseen kuin sen tarpeeseenkaan – siis köyhyyteen. Aloitteet kerjäämisen kriminalisoinnista ja kieltämisestä kuvaavat illuusiota ”onnellisuuden suojamuurin” rakentamispyrkimyksestä. Kaikki epämiellyttävä voidaan sulkea ulos. ”Poissa silmistä, poissa mielestä.”

Johannes Niska-Virta

Sairas köyhyys saa ihmisen kasvot

Kaisa Kinnunen (toim.)

Sairas köyhyys. Tutkimus sairauteen liittyvästä huono-osaisuudesta diakoniatyössä. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2009:7. Kirkkohallitus. 286 sivua.

Sairas köyhyys on jatkotutkimus vuonna 2006 julkaistulle Viimeisellä luukulla -tutkimukselle. Terveyserojen kaventamiseen tähtäävästä yhteiskuntapolitiikasta huolimatta maassamme sosioekonomiset terveyserot ja kuolleisuuserot ovat edelleen kasvamassa. Tutkimus tuo esille diakoniatyössä tunnistetun hädän, jossa yhdistyvät sairaus ja köyhyys huono-osaisuudeksi. Tutkimus ja kirjassa esitetyt puheenvuorot kuvaavat sitä, miten kaikkein eniten apua tarvitsevat ihmiset eivät aina tule kuulluksi ja autetuksi julkisen sektorin peruspalveluissa ja miten nämä ihmiset haastavat peruspalveluita ja diakoniatyötä kehittämään osaamistaan ja työtapojaan. Tutkimus on tervetullut täydennys viimeaikaiseen köyhyyspainotteeseen diakonian tutkimukseen.

Eriarvoisuutta terveys- ja sosiaalipalveluiden saamisessa

Kirjan tarkastelunäkökulma on huono-osaisissa, sairaisissa ja köyhissä, diakonian asiakkaisissa, jotka eivät ole saaneet tarvitsemiaan palveluita ja tukea sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalveluista. Kirjassa kuvataan ja analysoidaan myös sitä, miten diakoniatyössä tunnistetaan ja osataan auttaa asiakkaita, joiden huono-osaisuus on vahvasti kytköksissä sairauteen. Tutkimus on neliosainen. Ensimmäisessä osassa tarkastellaan tilastojen valossa terveyseroja sekä esitellään seurakuntadiakonian suhdetta terveydellisiin kysymyksiin. Toinen osa perustuu tätä tutkimusta varten kerättyyn diakoniatyöntekijöiden teemahaastatteluaineistoon. Siinä kuvataan diakoniatyöntekijöiden kokemuksia sairauden aiheuttamasta häädästä, auttamisen muodoista sekä terveys- ja sosiaalipalveluiden saatavuudesta diakoniatyön asiakkaiden näkökulmasta. Kolmannessa osassa tarkastellaan kirkon diakoniarahastosta avustusta hakeneiden elinehtoja, terveydentilaa sekä sairauden aiheuttamaa hätää ja huono-osaistumista avustushakemuksiin kirjattujen tietojen perusteella. Neljännessä osassa tutkijat esittävät johtopäätöksiä diakoniatyön kehittämiseksi ja terveyserojen kaventamiseksi.

Tutkimuksessa ihmisten eriarvoisuus terveys- ja sosiaalipalvelujen saamisessa ja hyödyntämisessä tulee varsin havainnollisesti esille. Erityisesti toisessa ja kolmannessa osassa sairastunut köyhyys -ilmiö saa ihmisen kasvot. Toisen osan lopussa

tehty ryhmittely terveystalvelujen ulkopuolelle jäävistä diakoniatyön asiakkaista on erityisen kiinnostava. Näitä ryhmiä ovat 1) omaehtoiset, jotka eivät suostu ottamaan vastaan apua ennen kuin viimeisessä hädässään, 2) tietämättömät ja taitamattomat, jotka eivät osaa hakea apua ilman ulkopuolista tukea, 3) luottamuksensa menettäneet, jotka eivät usko saavansa apua ja 4) näköalattomat ja oikeudettomat. Ryhmittely tarjoaa mahdollisuuden sekä tunnistaa asiakasryhmien erilaisia avun ja palveluiden tarpeita että kehittää julkisia perustalveluita ja diakoniatyötä vastaamaan näihin tarpeisiin.

Kohtaamattoman hädän moninaisuus

Tutkimuksen ja kirjan lähtökohtana on ollut kuvata diakoniatyön sairaita ja köyhiä asiakkaita, julkisen sektorin perustalveluiden ongelmia ja puutteita kaikkein eniten apua tarvitsevien ihmisten auttamisessa sekä diakoniatyön mahdollisuuksia auttaa näitä ihmisiä. Perustalveluiden ongelmien ja puutteiden vaikutuksia ihmisten hätään, huono-osaistumiseen ja kohtaamattomuuteen kuvataan kirjassa monipuolisesti ja koskettavasti. Ongelmien ja puutteiden vaikutuksia myös diakoniatyöhön on kuvattu eri näkökulmista. Tutkimus tuo vahvasti esiin kohtaamattoman hädän moninaisuuden, palvelujärjestelmien aukot ja ammatillisen osaamisen kehittämistarpeet sekä sosiaali-, terveys- että diakoniatyössä. Epäkohtien runsaus on uskotavaa tutkimuksen lähestymistavan ja käytettyjen aineistojen perusteella. Kirjaa lukiessa lisääntyy lukijan voimattomuuden tunne ja toiveikkuus vähentyy. Onko se raportin tarkoituskin? Vai haastaako raportti lukijan muuttamaan ja kehittämään olemassa olevia käytäntöjä? Kirjassa esitetyt johtopäätökset ja kehittämishaasteet tarjoavat kuitenkin mahdollisuuksien näköalan. Asiakkaiden tarpeiden ja toiveiden kuuleminen ja niihin vastaaminen on mahdollista myös julkisissa palveluissa. Moniammatillista yhteistyötä ja uudistuvaa asiantuntijuutta voidaan kehittää diakoniatyön ja julkisten palveluiden kesken, ja ammatillista osaamista voidaan vahvistaa terveyttä edistäväksi ja huono-osaisuutta ehkäiseväksi.

Lukijaa häiritsee jonkin verran se, että terveydenhuollon asiantuntemus näyttäytyy melko vähäisenä ja esimerkiksi käsitteiden käyttö on paikoin epämääräistä. Luvussa 6 sosiaalipalvelut ja sosiaaliturva on niputettu terveystalveluiden otsikon alle. Terveydenhuollon palvelujärjestelmässä lääkärit ja lääketiede saavat tutkimuksessa yllättävän vahvan osan juuri huonoimmassa asemassa olevien auttajina. Hoitotyön ja hoitotieteen tuoma asiantuntemus jää näkymättömäksi sekä tekstissä että käytetyissä lähteissä. Se jää ohueksi myös tarkasteltaessa diakoniatyötä. Sairaanhoidaja-diakonissan osaaminen nähdään pääsääntöisesti sielunhoidon sekä mielenterveys- ja päihdehoitotyön osaamisena. Diakonissojen terveystalan

osaamisen hyödyntäminen seurakunnassa on jatkossa tärkeä tarkastelun kohde. Mielenkiintoinen valinta on myös se, ettei diakonian asiakkaiden omaa ääntä ole tutkimuksessa kuultu.

Sairas köyhyys -tutkimusraporttia voi suositella sekä diakoniatyöntekijöille että niille, jotka tekevät päätöksiä, miettivät diakoniatyön painopisteitä ja kehittävät työmuotoja seurakunnissa. Lisäksi kirja on tärkeää luettavaa sekä sosiaali- että terveydenhuollon peruspalveluita ja monitoimijaisia työmuotoja tuottaville ja kehittäville tahoille kunnissa. Kirjaa voidaan käyttää myös koulutettaessa sosiaali-, terveys- ja kirkonalan työntekijöitä kohtaamaan erityisesti köyhiä ja sairaita ihmisiä sekä edistämään heidän terveyttään ja osallisuuttaan.

Eila Jantunen ja Marja Lindholm

Sosiaalityön tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat tarkastelussa

Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.)

Sosiaalityö ja teoria. PS-kustannus 2009. 337 sivua.

Sosiaalityö on Suomessa viime vuosikymmenten aikana vähitellen vakiintunut itsenäiseksi yliopistolliseksi oppiaineeksi. Nykyisin sosiaalityötä opetetaan pääaineena kuudessa yliopistossa. Yksi virstanpylväs sosiaalityön akatemisoitumisprosessissa oli Sosiaalityön tutkimuksen seuran perustaminen vuonna 1998. Seura julkaisee vuosittain sosiaalityön tutkimuksen vuosikirjaa, joka on saavuttanut merkittävän aseman sosiaalityön tutkimuksen parissa. Vuosikirjaa lukevat laajasti myös sosiaalityön ja sosiaalialan kentällä toimivat. Vuosikirjojen teemat peilaavat mielenkiintoisella tavalla kulloistakin ajankohtaa.

Ajankohtaa ja sosiaalityön tutkimuksen tilaa peilaa myös sosiaalityön tutkimuksen seitsemäs vuosikirja **Sosiaalityö ja teoria**. Kirja on kolmen professorin yhdessä toimittama. Mikko Mäntysaari Jyväskylän yliopistosta, Anneli Pohjola Lapin yliopistosta ja Tarja Pösö Tampereen yliopistosta perustelevat kirjan teemaa teoksen johdannossa tarpeella tuoda esille sosiaalityön tutkimuksen teoreettista pohjaa ja sen ominaispiirteitä verrattuna muihin yhteiskuntatieteisiin. Sosiaalityön teoriakeskustelu on tähän asti ollut hajanaista ja siksi on tarpeen julkaista teos, joka keskittyy yksinomaan siihen ja piirtää ajankohtaisen kuvauksen sosiaalityön teoriasta käytävästä keskustelusta ja tutkimuksesta. Kirjan toimittajat haluavat kirjan avulla paikantaa sosiaalityön ontologisia ja epistemologisia valintoja omalla tutkimusalueellaan.

Sosiaalityö ja teoria -teoksessa kiinnostuksen lähtökohtana on teorian merkitys tutkimuksessa. Teoksen toimittajat kuitenkin toteavat, että sosiaalityössä on usein vaikea erottaa teorianäkökulmaa käytäntönäkökulmasta, mikä tulee esille tässäkin teoksessa huolimatta siitä, että sen tavoitteena on keskittyä yksinomaan teorioiden tarkasteluun. Käytännön ja teorian suhdetta sosiaalityössä selvennetään teoksen johdantoluvussa kolmijaon avulla. *Teoriat sosiaalityöstä* kuvaavat ymmärrystä siitä, mitä sosiaalityö oikeastaan on, *teoriat sosiaalityössä* puolestaan jäsentävät käytännön toimintaa kuten sosiaalityön prosesseja ja sisältöjä. *Teoriat sosiaalityön kohteesta* kiinnittyvät ihmisten elämäntodellisuuteen ja sosiaalisiin ongelmiin. Jaotteluun on yhdistetty myös neljäs näkökulma, *sosiaalityön tutkimuksen teoriat*. Tämä näkökulma painottaa tutkimusta omana alueenaan, joka analysoi käytäntöjä ulkopuolelta sekä hyödyntää ja tuottaa teorioita.

Kirjan sisältö on muotoutunut tarjonnan perusteella, sillä sosiaalityön tutkimuksen vuosikirjat toteutetaan avoimen kirjoittajakutsun periaatteella. Alan tutkijoilta (ja osassa vuosikirjoista myös kentällä toimivilta) pyydetään ehdotuksia artikkeleiksi, ja kirjan toimittajat valitsevat saapuneista ehdotuksista kirjaan mukaan otettavat artikkelit. Artikkelit käyvät läpi referee-menettelyn. Se, mitä tähän teokseen tarjottiin ja valikoitui mukaan, heijastelee suuntauksia, joihin teoksen ilmestymisen aikaan on kiinnostusta. Se luonnollisestikin heijastelee myös toimittajien näkemyksiä aiheesta. Kirjan toimittajat kuitenkin muistuttavat lukijaa, että kirja ei näin toteutettuna voi edustaa kattavasti teorioita tai teoriasuuntauksia sosiaalityön tutkimuksessa ja paljon jää myös sen ulkopuolelle. Mutta yhtä kaikki, teos on ensimmäinen laaja katsaus suomalaisen sosiaalityön teorialähtökohtiin ja siksi varsin merkittävä julkaisu.

Teos rakentuu neljästä osiosta. Ensimmäisessä käsitellään nimettyjä vaikuttajia sosiaalityön teoriaperinteessä. Tarkastelun kohteena ovat Mahatma Gandhi, Michel Foucault, Niklas Luhmann ja Karl Marx ajatuksineen. Toisessa osassa luodetaan laajemmin sosiaalityön teoreettisia suuntauksia. Tämän osion artikkelit käsittelevät feminististä tutkimusta, postmodernia sosiaalityötä ja positivismia sekä kriittistä realismia. Kolmas osaa käsittelee sosiaalityön tiedesuhteita kahden artikkelin voimin. Toinen artikkeleista pohtii ihmisen toiminnallisuutta sosiaalityön teoreettisen ymmärryksen perusteena ja toinen saksalaista sosiaalityön tiedepohjaa ja tutkimusta. Neljännessä eli viimeisessä osassa syvennyttään sosiaalityön käytäntösuhteisiin tapauskohtaisen sosiaalityön, käytäntötutkimuksen metodologian ja empowerment-pohdinnan kautta.

Diakonian tutkimuksesta kiinnostuneelle kirja voi olla mielenkiintoista luettavaa. Sosiaalityön ja diakonian välillä on tavoitteiden näkökulmasta sekä käytännön toimintana paljon yhtäläisyyksiä, tosin tiedesuhteen kehittyminen on kulkenut erilaisia latuja. Sosiaalityö on kehittynyt omaksi tieteenalakseksi, kun taas diakonian piirissä käyty keskustelu diakoniatieteestä omana tieteenalanaan näyttää Suomessa laantuneen. Kuten teoksen toimittajat huomauttavat, sosiaalityössäkin teorioita on yleensä lainattu muualta, ja keskeiset vuosikirjassa esitellyt teoreetikot ovat muiden tieteenalojen tutkijoita tai ainakin laajemmalla kuin sosiaalityön tutkimuksen kentällä toimineita ajattelijoina. Mäntysaari, Pohjola ja Pösö pohtivatkin aiheellisesti teoksen johdannossa:

”Silti on tarpeen kysyä, millainen paikka sosiaalityössä olisi omille metateorioille, jotka vastaisivat erityisesti sosiaalityön ontologisiin ja epistemologisiin kysymyksiin. Voisi olla hyvä pohtia, mitkä ovat ne keskeiset käsitteet, joita ilman sosiaalityön tutkimus ei tule toimeen. Ovatko esimerkiksi vuorovaikutus, sosiaalityöntekijä, asiakas, kansalainen, sosiaalinen muutos, sosiaalinen ongelma, luokka-asema, sukupuoli, toimintakyky tai hyvinvointi sellaisia käsitteitä?” (s. 12)

Tuttuja käsitteitä diakoniassakin? Sosiaalityön tutkimuksella ja tutkijoilla on varmasti paljon annettavaa diakonian tutkimukselle ja käytännöille. Suomalaisen sosiaalityön akatemisoitumisprosessin myötä sosiaalityön tutkimus on koko ajan vahvistunut sekä monipuolistunut metodeiltaan ja teemoiltaan. Se on myös saavuttanut kansainvälisestikin vahvan aseman. Toistaiseksi sosiaalityön piirissä toimivat tutkijat ovat valitettavan vähän kohdistaneet katsettaan diakoniaan ja siihen liittyviin ilmiöihin. Tutkimusalojen nykyistä tiiviimpi vuorovaikutus voisi olla hedelmällistä, sillä viime vuosina vahvistunut ja aktiivisesti toimiva diakonian tutkijayhteisö on tuottanut paljon korkeatasoista, sosiaalityön näkökulmasta arvokasta tutkimusta. Tämä kirja toimikoon yhtenä sillanrakentajana näiden tutkimusalojen välillä.

Marjaana Seppänen

Ohjeita kirjoittajille

Diakonian tutkimus ottaa vastaan artikkeleita ja erilaisia diakonian tutkimukseen liittyviä kirjoituksia. Toimitukselle voi lähettää myös uutisia ja tiedotteita. Diakonian tutkimus ei ennalta sitoudu julkaisemaan mitään aineistoa, ei edes tilattua. Julkaistuista kirjoituksista ei makseta tekijäpalkkioita. Kirjoittajien tulee liittää kirjoituksen alkuun mukaan toimitukselle seuraavat tiedot: nimi, oppiarvo, ammatti, työpaikka ja yhteystiedot.

Tutkimusartikkelit ovat tutkimukseen perustuvia kirjoituksia. Niissä ilmaistaan selkeästi selvitetty tutkimuskysymys, tutkimuksen lähdeaineisto sekä käytetty tutkimuskirjallisuus. Toimitus pyytää niistä referee-käytännön mukaisesti asiantuntija-arviot, joiden perusteella toimitus päättää tarvittavista korjauksista ja kirjoituksen julkaisemisesta. 30 000 merkkiä laajemmista teksteistä on neuvoteltava toimituksen kanssa erikseen.

Käsitteelliseen on liitettävä noin sadan sanan mittainen englanninkielinen tiivistelmä tekstistä.

Kirjoituksia on paikka esseille, katsauksille, hiljaisen tiedon ja uusien näköalojen esittelyyn. Kirjoituksissa voi olla viitteitä tutkimuskirjallisuuteen, mutta se ei ole julkaisemisen edellytys.

Kirja-arvostelut arvioivat ja esittelevät uusia kotimaisia ja kansainvälisiä julkaisuja. Mukaan liitetään kirja-arvostelun otsikko sekä kirjan/kirjojen osalta kirjoittajan nimi, kirjan nimi, kustannuspaikka, kustantaja, julkaisuvuosi sekä sivumäärä. Laajuus lyhyissä esittelyissä on enintään 1500 merkkiä ja laajemmassa kirja-analyysissä enintään 8000 merkkiä.

Ajankohtaiset koostuu lyhyistä uutisista, hanke- tai tutkimusesittelyistä.

Käytännölliset ohjeet

Tekstit lähetetään sähköpostilla tallennettuna mieluiten rtf-muodossa. Kirja-arvostelut lähetetään DT:n toimittaja Raija Pyykölle, muut tekstit DT:n päätoimittaja Kari Latvukselle.

Kaikki halutut erityiskorostukset, kuten kursiivi tai lihavoitu teksti, tulee ilmaista myös paperiversiossa, joka liitetään mukaan korjattuun ja toimituksen hyväksymään viimeiseen versioon. Tekstin vasen laita on suora ilman sisennyksiä, teksti on tavuttamatta ja oikea laita tasaamaton. Kappaleet ilmaistaan rivinvaihdolla ja tyhjällä rivivälillä. Otsakkeet ovat omilla riveillään.

Kirjallisuusviitteet esitetään tekstissä siten, että sulkeisiin merkitään tekijän nimi ja julkaisuvuosi sekä viittaus sivunumeroon (Hyväri 2001, 276). Mikäli viitataan useampaan lähteeseen, merkitään ne vanhimmasta uusimpaan. Jos viitteen tekijöitä on kaksi, merkitään molempien sukunimet (Stenman & Toljamo 2002, 5-10) ja jos useampia, vain ensimmäinen sukunimi ja ym. (Oranta ym. 2002, 17-20). Jos viitteen tekijä on yhteisö, merkitään yhteisön nimi ja painovuosi (STAKES 2001, 55). Alaviitteitä tulee käyttää vain erityisestä syystä. Taulukot ja kuvat kirjoitetaan erillisille sivuille kirjallisuuden jälkeen. Tekstiin on kuitenkin merkittävä selvästi taulukon ja kuvion ehdotettu paikka. Dataan pohjautuvat diagrammit lähetetään Excel –muotoisina.

Lähteet merkitään kirjallisuus- ja lähdeluetteloon ensimmäisten tekijöiden sukunimen mukaan aakkosjärjestyksessä sisältäen seuraavat tiedot: tekijän suku- ja etunimi, julkaisuvuosi, teoksen nimi, kustannuspaikka ja kustantaja. Esimerkiksi: Davey Andrew (2001). Urban Christianity and Global Order. Theological Resources for an Urban Future. London: SPCK.

Sihvo Jouko (1994). Kirkon virka ja siihen vihkiminen, asettaminen, siunaaminen. Teoksessa Ryökäs Esko (toim.) Yksi virka – monta tehtävää. Kirkollisen virkakeskustelun taustoja ja rinnaksia. Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos. Julkaisuja 79. Helsinki, 83–97.

Aikakauslehtiartikkeleista ilmoitetaan tekijän suku- ja etunimi, julkaisuvuosi, artikkelin nimi, aikakauslehden nimi, vuosikerta, ja artikkelin sivunumerot. Esimerkiksi: Heikkilä Matti (2001). Lama, nälkä ja sosiaaliturvan väärinkäyttö. Yhteiskuntapolitiikka 66, 545-551.